

ANARKISTISK TIDSKRIFT

Nr 4

Pris 40:-

ANARKISTISK TIDSKRIFT

Nummer 4 1990-91

Redaktion: Magnus Hörnqvist, Mattias Gardell, Ted Nordstrand (Layout), Marie Beckman, Mattias Forshage, Börje Bergfelt.

Adress: c/o Bokhandeln Info, Hornsgatan 151, 117 34 Stockholm
Tel: 08 - 658 58 39

Prenumeration: 130:- / 4 nummer. Stödprenumeration 160:- Institutioner 200:- Pg: 722 11 - 6

Tryck: TRYCKOP

Innehåll:

Inledning	4
Rasbiologi och tvångssteriliseringar i Sverige	8
Bosse Lindqvist	
Debatt:	
De naiva väljer våld som revolutionär metod - realisterna det revolutionära icke-våldet	16
Stellan Vinthagen	
Debatt:	
Tankar om våldet	25
Daniel Minton	
Flickskolelärarens hänsynslöshet och de biologiska imperativen. - Om Stürner, individualismen och förhållandet mellan biologi moral. och politik	32
Mattias Forshage	
Intifadan - bakgrund och framtid	57
Per Wirtén	
Det nya Europa. Om flyktingpolitiken, säkerhetstänkandet och EG	83
Kristina Koppel	

Inledning

Bosse Lindqvist artikel om tvångssteriliseringarna i Sverige blir den andra i raden (den första publicerades i nr 1) av artiklar som kritiserar gentekniken och den mer allomfattande befolkningspolitiken ur ett historiskt-ideologiskt perspektiv.

Vi ska fortsätta kritiken. I nästa nummer belyser **Cindy de Wit** gentekniken vetenskapsteoretiskt utifrån en feministisk synvinkel. I ett senare nummer tar **Peter Einarsson** upp vad biotekniken kan komma att innebära för jordbruket och vår framtida matförsörjning. Det är nämligen troligen inom jordbruket och livsmedelstillverkningen som biotekniken kommer att få störst globala konsekvenser. Detta gäller i synnerhet för tre fjärdedelar av jorden, den s k tredje världen.

Så bjuder vi på en våldsamt debatt, som vanligt. Inte för att debatten om parlamentarismen på något sätt är avslutad, men den får stå över detta nummer för att återkomma senare. Detta nummers debatt handlar om våld eller icke-våld. Vi i redaktionen hade i och för sig betänkligheter inför att inleda en debatt på den frågeställningen. En av anledningarna var att press och statsmakt, kanske inte i Sverige men det finns exempel på det i andra europeiska länder, inte har varit sena att utnyttja de meningsskilligheter som finns i de flesta sociala rörelser angående tillvägagångssätt. Dessa har underblåsts och fixerats vid motsatsställningen våld och icke-våld. Frågeställningen våld-ickevåld har använts som ett regelrätt spaltning-instrument för att splittra politiska rörelser: "fredliga" har spelats ut mot "våldsamma", goda mot onda. Varvid det oftast också är statstjänstemän och redaktionssekreterare som stått för definitionen av begreppen. "Våld" har då kommit att betckna alla de protestformer som inte är rent symboliska.

Mattias Forshage bjuder på en artikel som resonerar kring individualanarkismen, dess idéhistoriska uppkomst och politiska konsekvenser. Individualanarkismen är ju den strömning som våra (valfritt invektiv)

nyliberaler anknyter till när de påstår sig vara anarkister, så det kan vara väsentligt för oss att ha en viss kännedom om den och tydligt markera de fundamentala skillnaderna mellan nyliberalernas påstådda anarkism och den anarkism vi omfattar. Dessutom behandlar artikeln egoismens kopplingar till vetenskap och politik, och försöker visa att biologiska resonemang kan vara relevanta även i politiska sammanhang samtidigt som man måste genomskåda de många reaktionära eller konservativa försöken att applicera biologin på det mänskliga samhället.

Är intifadan slut? Åtminstone påstår **Per Wirtén** att så är fallet. Pers artikel, som är en historieskrivning om palestiniernas politiska kamp på den av Israel ockuperade Västbanken sträcker sig fram till 1990 och är skriven före kriget i persiska viken. Vi befarar att den senaste tidens händelser snarare understryker än kullkastar hans huvudtes. Det betyder naturligtvis inte att vi kan falla till ro med att konstatera palestiniernas förtvylade situation utan manar oss snarare att än kraftfullare instämna i deras krav på självbestämmande. Samtidigt ställer det frågan hur ett fruktbart solidaritetsarbete kan se ut i framtiden och behovet av en ökad förståelse för hela situationen i Västasien; en förståelse som förutsätter ökade kunskaper om den västerländska kapitalismens intressen i regionen och dess politiska och militära konsekvenser. Lika viktigt tycks det vara att öka våra kunskaper om de skilda ekonomiska och maktintressen som finns i regionen samt om den framväxande fundamentalistiska rörelsen. Redaktionen för **Anarkistisk Tidskrift** söker med ljus och lykta efter personer som kan ta sig an och skriva om denna - eller delar av denna - problematik..

Kristina Koppels artikel "Det nya Europa" handlar om flyktning- och säkerhetspolitiken i 90-talets Västeuropa. Huvuddelen av artikeln behandlar en del av de juridiska och polistekniska verktyg som utarbetats de senaste åren för att handskas med problem som upplevs som angelägna av de som besitter makten. Hur dessa verktyg kommer att användas är inte självskrivet, och Kristina avstår från att gå in på det. De fakta hon lägger fram ger utrymme för flera tolkningar.

Inledningsvis behandlar Kristina naturen hos de problem som återfinns på de härskandes dagordning; hon skiljer mellan de fiktiva problem som basuneras ut i massmedia (för att, t ex, legitimera polisens och myndighe-

ters övergrepp och utökade maktbefogenheter) och de reella problem som det gäller för statens säkerhetsstrateger att hitta verkliga lösningar på. Hotbilden i massmedia nuförtiden är "terrorism", "knark", "internationellt organiserad brottslighet" och "okontrollerad invandring". Men vilken är hotbilden för planerarna som måste bemästra en social verklighet? Kristina tar sin utgångspunkt i de problem som "terrorister", knarklangare och -missbrukare, maffiasnubbar, flyktingar och gästarbetare ställer. Hon betonar samtidigt att "lösningarna" på dessa problem senare troligen kommer att överföras till sociala kategorier. Genom att relatera den juridiska och polisiära utvecklingen till utvecklingen av EGs inre marknad, antyder hon också att det är de ökande sociala spänningarna i och med EG som är det "egentliga" problemet.

På ett annat ställe menar hon emellertid att den juridisk-polisiära utvecklingen delvis är fristående från EG-processen, den skulle ha kommit till stånd ändå, och hon framhäver polisens och statstjänstemännens egenintresse. Men hur är egentligen förhållandet mellan säkerhetsstrategernas planer och storföretagens behov? Vad gäller "terrorister" finns det säkert inga intresse motsättningar, men hur är det med t ex flyktingar? Det är möjligt att säkerhetsstrategerna vill upprätta en västeuropeisk järnridå gentemot människor från tredje världen, för att på så sätt bibehålla ett relativt välstånd och motverka social instabilitet. Förutsättningen är att reserverna av billig arbetskraft i Syd- och Östeuropa är tillräckliga. Men det är likafullt möjligt att kapitalstrategierna ser helt annorlunda ut. Storföretagen kanske inte alls har något emot import av arbetskraft från tredje världen i större skala än nu; människor som får bosätta sig i utkanterna av de europeiska storstäderna och vilkas lönekostnader kan hållas nere genom den informella ekonomi de utvecklar för att överleva. En situation liknande den i USA med tredje världensförhållanden insprängda i det västliga välståndet. I det senare fallet får asyl- och utlänningslagstifningen en mer selektiv och disciplinerande funktion snarare än en rent repressiv funktion. Genom att man med stöd i lagen i princip kan stänga ute alla flyktingar, är det lättare att välja ut exakt vilka man vill ha och hur många. Och genom att göra alla de utlänningar som redan finns i landet i princip rättslösa och utvisningshotade, garderar man sig mot politisk aktivitet och löneanspråk.

Intresseskillnaderna mellan de lag och ordnings-tänkare som citeras i artikeln och de kanske mer pragmatiska kapitalägare och hjärntrusterna i affärsvärlden existerar. Även om det är farligt att understryka dem - också företagsledare och invandrarministrar måste väga industrins momentana behov av arbetskraft mot riskerna för social instabilitet, i fråga om asylrätt och utlänningslagar. Det vore intressant att undersöka om en parallell intressekonflikt eller åsiktsskillnad inom makteliten inte gör sig märkbar också i förhållande till knarkhandel och annan organiserad brottslighet (som inte regelbundet publicerar årsredovisningar, vill säga). Att någon av parterna, förutom en eller annan övernitisk polischef, skulle vara seriöst intresserad av att utrota knarket, prostitution, svart spelverksamhet, människohandel, osv är givetvis uteslutet, men det finns säkert olika tankar om hur verksamheterna ska regleras.

*Och så slutligen något helt annat: Hur ska vi lyckas göra en tidskrift som står i en direkt dialog med den anarkistiska "rörelsen"? En sak är självskrivnen: vi behöver era synpunkter. För att det ska vara möjligt har vi tänkt planera diskussionskvällar, där vi bjuder in läsare och skribenter att diskutera. För information - kolla regelbundet bland **Arbetarens** och **Brands** annonser.*

*Om du tycker att **Anarkistisk Tidskrift** är ett vettigt projekt uppmanar vi dig att prenumerera! Vill du dessutom bli återförsäljare är det bara att höra av dig till oss genom att skriva eller ringa till **Bokhandeln Info**, Hornsgatan 151, 117 34 Sthlm, Tel: 08: 658 58 39. Har du en slant över och vill stödja oss så skicka in den på Pg: 722 11 - 6.*

Hör av dig!

Rasbiologi och tvångsteriliseringar i Sverige

Bosse Lindqvist

Finns det människor vars liv inte är värda att leva?

Svenska läkare och myndigheter har svarat ja på den här frågan under hela 1900-talet. Förr försökte man undanröja dessa oönskade genom sterilisering:

- Vi kallade det för slakten. Det var en väldigt otäck operation, säger en kvinna som steriliserades av rasygieniska skäl 1948.

Idag används mindre blodiga metoder. Fosterdiagnostik och abort är två av dem.

- Grabbarna kom tillbaka från sjukhuset med ljumskarna uppskurna. Det var en väldig plåga för dem, berättar Torbjörn Ahlsén, 62.

Han är en av de tusentals svenskar i övre medelåldern som läkare och myndigheter en gång velat sterilisera av arvs- och rasygieniska skäl.

- Dom var väl rädda att våra efterkommande skulle bli likadana som vi, säger Torbjörn.

Att det skulle kunna vara något fel med att vara som Torbjörn är svårt för en sentida betraktare som mig själv att fatta. Torbjörn är en vanlig medborgare, till yrket chaufför. På fritiden arbetar han som scoutledare. Tidigare var han befäl i det militära och hade eget åkeri.

- Men när jag var liten så var jag ett riktigt busfrö. Läste inte läxor och sket i skolan. Dessutom pallade jag äpplen och gjorde sattyg.

Torbjörns skollärare och fosterföräldrar tyckte att han var för svår att ha hemma. Tolv år gammal skickades han därför till Margretelunds yrkesskola, utanför Lidköping.

- Meningen var att jag skulle lära mig jordbruksarbete. Och så skulle jag få lära mi; veta hut.

Men ledningen för Margretelund hade fler planer för Torbjörn. Under 1940-talet va det nämligen rutin på Margretelund att ansöka om sterilisering för intagna ungdomar.

Några månader innan det var dags för utskrivning kallades skolans elever in till rektor för ett förtroligt samtal:

- Rektorn sa att nu hade jag gått min tid och var mogen för att få komma ut i samhället igen. Det var bara en liten sak kvar - en liten lätt operation. Vägrade jag gå med på det så skulle det dröja länge innan jag fick komma ut igen...

Margretelund var inget särfall. Fler svenska vårdhem och yrkesskolor för ungdomar

praktiserade samma förfaringssätt. Intagna ungdomar som ansågs ha dåliga arvsanlag utsattes för utpressning. För att komma ut från anstalterna måste de gå med på att bli steriliserade.

Utpressning var inte tillåten enligt lagen. Men i medicinalstyrelsens anvisningar från 1947 i hur lagtexten skulle tolkas rekommenderades en helt annan praxis:

”Om en person, som anses böra steriliseras, på förhand tillfrågas om sin inställning och vägrar att samtycka, skall ingen hänsyn tagas härtill utan handlingar iordningsställas och insändas.”

Om personen ifråga fortfarande vägrar efter det att Medicinalstyrelsen godkänt ansökan, får en operation inte utföras under anlitande av fysiskt tvång, men

”Vetskapen om att ett beslut fattats av medicinalstyrelsen synes ofta medföra, att en tidigare ovillig person underkastar sig ingreppet. Den lämpligaste behandlingen av dylika patienter torde i regel vara den, att det betraktas som tämligen självfallet, att, när medicinalstyrelsen lämnat tillstånd till ingreppet, detta skall verkställas...”

I den steriliseringsansökan som läkare och föreståndarinna utfärdade för Torbjörn gavs två skäl: Torbjörns pappa påstods ha varit en ”buse och en spjuver”. En kusin ska ha stulit vid något tillfälle. Man påstod att Torbjörn var ”kriminell”. Idag skulle Torbjörn kanske ha kallats för ett barn på glid.

En annan av 1940-talets oönskade människor var en kvinna som kallas för Astrid i den här texten eftersom hon vill vara anonym. Idag bor hon i en större stad och arbetar som garderobiär på ett sjukhus. Precis som Torbjörn blev hon föräldralös på ett tidigt stadium:

- Min mamma dog när jag var tre år gammal och pappa kunde inte ta hand om mig och mina syskon. Vi skildes åt och placerades ut i fosterhem som ”sambällsbarn”.

Samhället valde de fosterföräldrar som krävde minst ersättning. Standarden blev därefter:

- På ett ställe fick jag väldigt dålig mat. På ett annat stal en del av ungarna.

Till slut hamnade Astrid på ett vårdhem för ”sinnesslöa”. På den här sortens anstalter klumpades barn med svåra uppväxtförhållanden ihop med utvecklingsstörda, psykiskt sjuka brottsligt belastade ungar.

När Astrid kom upp i tonåren började hon protestera mot att vara instängd i den här miljön.

- Jag blev ”omöjlig”, smällde i dörrar och hade mig. Dessutom blev jag intresserad av pojkar, och det var fullt det. Föreståndarinnan påstod att jag var karltökig...

Personalen ansökte om sterilisering för Astrid. I handlingarna som skickades in till medicinalstyrelsen påstods att Astrid var ”sent utvecklad”, ”utan koncentrationsförmåga”, ”sjäpig” och ”vimsig”. Hon låg ”i ständigt ovänskap med kamraterna” och förutspåddes bli ett ”kroniskt vårdfall”. Fadern - skomakare med egen butik - uppgav kort gott vara ”undermålig”.

För nutidens människor är det nästan ofattbart att svenska myndigheter gett tillstånd till sterilisering av en tonårig flicka därför att hon påstås vara vimsig och ha problem med kamraterna.

Men på 1940-talet var det annorlunda. "Sjåpighet" och "busighet" ansågs vara - två av många andra - möjliga indikationer på degeneration och mindervärdiga arvsanlag hos en människa.

Många människor trodde förr att svenska folket hotades av degeneration och utdöende. Redan kring sekelskiftet höjdes de första oroade rösterna. Det var till exempel forskare som professorn J. Vilh. Hultkrantz som menade att bland andra "vissa typer av idioter, sinnessjuka, epileptici, alkoholister, vagabonder och vaneförbrytare... ofta utpräglad sexuellt anlagda individer" var till direkt skada för samhället.

Man påstod att dessa så kallade "undermåliga" fortplantade sig rikligare än vad man menade var mer "värdefullt" arvmässigt utrustade "individer". Hultkrantz och hans meningsfränder hade naturligtvis rätt i att svenska syskonskaror hade börjat minska i storlek. Kanske var det också så att minskningen gick snabbare bland akademiker och mer välbeställda människor, än bland fattiga och socialt utslagna. Hur det nu än var med det så drog i alla fall genetikern Hjalmar Lundborg följande slutsatser:

"Den starka ökningen av bottensskikten utgör det allra mest betänkliga i hela denna process, ty kroppslig och andlig undermålighet är just ett utmärkande drag i deras struktur..."

Och eftersom Lundborg och rasbiologin menade att

"medelklassen samtidigt skruppnar in och överklassen, som i övervägande antal bor i städerna, endast får fåtalig avkomma, så är det ju klart, att folket proletariseras, och att det i sin helhet blir av sämre rasbeskaffenhet än förut. Det uppstår med andra ord en hel här av mer eller mindre svagt utrustade individer, och dessa göra snart sin vilja gällande i synnerhet under oros- eller arbetslöshetsperioder. Går det ej med godo, tillgripa de revolutionära eller anarkistiska metoder och göra processen kort med alla, som stå dem emot. Det blir skräckregemente."

Till detta så kallade bottensskikt räknade man inte bara fattiga arbetare. Allt för många menade också att judar, zigenare, tattare, utvecklingsstörda, kriminella, slaver, sydeuropéer, afrikaner och asiater utom japaner hörde dit.

De här tankarna fick vetenskaplig legitimitet från fram för allt genetiskt, rashygieniskt och rasbiologiskt håll. Forskare inom dessa discipliner menade att människan - precis som sädeslag och värphöns - borde förädlas arvmässigt. I detta instämde allt större delar av det svenska etablissemanget allt eftersom åren gick. Redan 1920 motionerade företrädare för samtliga politiska partier - däribland dåvarande statsministern Hjalmar Branting - om att staten borde inrätta ett institut för rasbiologi - världens första. I motionen skriver professorn Alfred Petréén om det nödvändiga i att vidta åtgärder mot "den inre

fienden”.

Denna hett efterfrågade institution - Statens institut för rasbiologi - inrättades av en riksdag 1921, med Lundborg som professor. Från institutionslokaler i Uppsala fortsatte Lundborg att varna för den degeneration han och många andra var övertygade om pågick. Argument framfördes till exempel om att förbättrad sjukvård gjorde det möjligt även för ”svaga och livsodugliga individer” att överleva.

Stämningen blev allt mer upprörd bland inflytelserika personer i Sverige. Något måste göras, menade många, annars riskerade Sverige att gå under.

Alva och Gunnar Myrdal kom med ett svar i sin *”Kris i befolkningsfrågan”* från 1934. Åsikterna som presenterades i denna bok uppfattades av dåtiden som mycket radikala och progressiva:

”Vi har en betydande kvot lågvärdiga individer. Vad göra? Vi förordar den radikala utsovring av höggradigt livsodugliga individer, som kan åstadkommas genom sterilisering.”

Myrdalarna argumenterade vidare att det inte längre fanns plats för hjon av olika slag:

”Bortdöendet av det partiarkaliska inslaget i anställningsförhållandet - berövar dessa olyckliga överblivna mer och mer av möjlighet att, låt vara till en lägre lön, göra en insats, som moraliskt försvarar deras liv...”

”Samhället är dessutom rent ekonomiskt intresserat i en inskränkning i dessa lindrigt sinnesslöas fortplantningsfrihet.”

Riksdagen tillsatte steriliseringsutredningar. Ordförande för de sakkunniga var en av Sveriges aktiva nazister, häradshövdingen Gustaf Lindstedt.

Ragnar Bergendahl prof i straffrätt gjorde en studieresa till Tyskland för utredning nummer två. I Tyskland hade man varit lite sena i starten. Ett statligt institut för rasbiologi till exempel, inrättades först flera år senare än det svenska. Men det tog man snabbt igen genom att anta en steriliseringslagar och särskilda steriliseringsdomstolar med vittgående befogenheter.

1935 kom den första svenska lagen om sterilisering. Den var utformad bland annat av experter på rasbiologi och rashygien, från Sverige och nazityskland. Fler skulle komma, allt hårdare formulerade.

Samtidigt som Hitler började installera gaskranar i koncentrationslägren tog den svenska steriliseringsivern verklig fart, och nådde sin höjdpunkt strax efter kriget. Astrid och Torbjörn var inte ensamma. Samtidigt som deras ärenden handlades steriliserades tusentalet svenskar årligen av rashygieniska skäl.

Från början av 1950-talet sjönk antalet steriliseringar som utfördes av sociala skäl. Fortfarande under sent 1960-tal steriliserades ungdomar intagna på anstalt av rashygieniska skäl.

Karl Grünewald refererade några av de steriliseringar som utfördes 1965 i en artikel i Läkartidningen 1970:

Fall 26/5. 26-årig man vars båda föräldrar uppges vara av 'tattarsläkt'. Moder lär ha varit aggressiv och besvärlig. Två fastrar har visat asocialitet. Sex syskon. Inget anges om dem, utom att en broder vårdats på Västra Ny sjukhus.

Fall 9/7. En 25-årig kvinna. Kom som 3 1/2-åring från Finland med äldre syster som tagit realexamen. Föräldrarna är döda. De hereditära förhållande är ej kända. Trots det anges ärftliga skäl (sinnessjukdom och sinnesslöhet) som indikation till sterilisering.

Fall 26/11. En 22-årig kvinna i vars journal det uppges att modern var 'nervös' under graviditeten och att fadern och farfadern hade diabetes! I övrigt intet hereditärt känt!

Nej, en del av de grundläggande rasbiologiska värderingarna dog inte med nazisternas framfart. En av rasbiologins mest respekterade företrädare - antropologen Gaston Backman, sedermera professor emeritus vid Lunds universitet - skriver till exempel i 1950 års Svensk uppslagsbok:

"Hjärnskålens rymd är större hos mer civiliserade raser än hos lägre... Hos genomsnittstyskar ha 26 % mera än 1,500 cm³ men bland 41 berömda män icke mindre än 88 %. Hos mera begåvade skolbarn är hjärnskålen större än hos obegåvade."

Även statens institut för rasbiologi levde vidare efter krigsslutet. Dåvarande sous-chefen (andre chef) Jan Arvid Böök inviterades som medförfattare till 1950 års Svensk uppslagsbok. Av genetiska skäl hävdar han att

..."korsningar emellan avsevärt skilda människoraser äro mindre önskvärda. Till grund för bedömandet ligga respektive rasers kulturståndpunkt samt framför allt deras genomsnittliga frekvens av socialt värdefulla arvsanlag. Så äro t.ex. korsningar emellan negroida och europida raser ur den senare rasens sunpunkt icke önskvärda. Rashygieniska problem av betydelse föreligga f.n. framför allt i USA och en del kolonialländer, däremot icke i Europa."

Böök avancerade så småningom till professor på institutet och förblev så till 1980. Under hans tid som professor bytte dock institutet namn. 1959, när Böök varit professor i två år, fick institutet det nya namnet institutionen för medicinsk genetik vid Uppsala universitet. Begreppen rasbiologi och rashygien byttes också ut successivt. 1974 skriver socialstyrelsen att:

"begreppet eugenisk (eugenik = rashygien) används i dag inte särskilt mycket i fackkretsar. Det innehåller en värdering som omfattar en 'förbättring' av befolkningens genetiska sammansättning. Begreppet eugenisk kan med fördel bytas ut mot 'genetisk'..."

När detta publicerades hade den svenska steriliseringslagstiftningen två år kvar att leva. När lagarna togs bort 1976 hade omkring 50 000 människor steriliserats. Uppskattningsvis 10 000 av dessa hade steriliserats med rashygieniska motiveringar.

Frågan är om de värderingar som dessa begrepp står för också byttes ut. De flesta som idag forskar på till exempel institutionen för medicinsk genetik i Uppsala, menar att så är fallet. Navelsträngen till det förflutna påstås vara definitivt avklippt. Brottet med förhistorien ska ha skett under 1950-talet, inga av de gamla idéerna ska finnas kvar.

Jag menar att så inte är fallet. Vissa rashygieniska antaganden omfattas fortfarande av en del av det vetenskapliga etablissemanget.

Dagens genetik undersöker precis som gårdagens rasbiologi och rashygien det biologiska arvets betydelse. Med hjälp av fosterdiagnostik, abort, genterapi och andra metoder försöker man undvika att barn med oönskade arvsanlag sätts till världen. Visserligen har definitionen på vad som är oönskat självfallet ändrats med åren. Förr var det "tattarblod", "kriminalitet" och "själpighet". Idag är det ju framför allt svåra sjukdomar och handikapp som försöker undvikas. Men, fortfarande anses vissa anlag lika oönskade nu som då.

Hitlers läkare och svenska rashygieniker menade att personer som bar anlag för den sällsynta ärftliga sjukdomen danssjukan - Huntingtons chorea - borde hindras från att fortplanta sig. Med tiden blev Huntingtons sjukdom också skäl till avlivning i nazisternas dödsläger.

En del av dagens genetiker menar också att Huntingtons chorea ger ett människoovärdigt liv, och rekommenderar därför att fosterdiagnostik och abort används för att upptäcka och utsläcka liv som bär anlag för denna åkomma.

Då är frågan: hade Hitlers dödspatruller rätt? Bör foster och människor med anlag för Huntingtons sjukdom dödas?

För att kunna svara på frågan måste man veta vad danssjukan är för något. Den som bär anlag för danssjukan märker oftast ingenting förrän han eller hon kommit upp i 40-50-årsåldern. Innan dess lever den genetiskt dömda ett helt normalt liv.

Men sedan går det bara utför. Först påverkas nervsystemet. Den sjuke får svårt att styra sin kropp. Han eller hon får allt svårare att kontrollera sina rörelser. Kroppen grips av skakningar och darrningar. Efter några år slutar den drabbade sitt liv med en relativt plågsam död.

En person som lidit av danssjukan är den amerikanske musikern Woody Guthrie. Var hans liv ovärdigt att leva? Borde han ha getts en injektion i hjärtat eller borde man ha skurit av hans sädesledare. Borde hans son, musikern Arlo Guthrie, ha aborterats?

Eftersom "danssjukan" är den av de sjukdomar som nutidens kliniska genetiker och medicinare kan upptäcka med hjälp av fosterdiagnostik, så kan man alltså på ett - relativt - enkelt sätt undvika att sådana som far och son Guthrie sätts till världen. Inte så få av

dagens forskare och läkare menar att så bör man också göra. Av ekonomiska skäl, av "humanitära" skäl etc menar dessa personer att människobarn med en rad anlag förrutom Huntingtons bör besparas livet. För att göra detta finns dessutom allt mer raffinerade och personliga metoder.

Gudrun Nordborg vid Umeå universitet skriver i sin artikel "*Reproduktionsteknologi och rashygien*" från 1987 följande:

"En engelsk professor anser att vi inom tio år bör rekommenderas att 'göra barn' så här: hormonbehandling av kvinnan, samlag, befruktade ägg spolats ut, testas av läkare och återförs till livmodern om de är friska. Om embryot inte är friskt befrias kvinnan från den abort som uppgifter från en senare fosterdiagnostik annars kan leda till."

Denne professor - Robert Winston, Hammersmith Hospital i London - är självfallet ingen galning, utan en av vetenskapens mer prestigjösa personligheter.

Vissa går väsentligt längre. Nobelpristagaren och fysikern Arthur Shockley förespråkade ända tills han nyligen dog att alla personer med en IQ under 100 bör låta sterilisera sig, ju lägre intelligenskvot desto större ska ersättningen bli.

Sveriges socialstyrelse rekommenderar självfallet varken Shockleys metoder eller den utpressning som 1947 års medicinalstyrelse föreslog. Istället skriver man att fosterdiagnostik och andra tekniker kan ge obekväma och svårbedömda uppgifter om ofött liv:

I alla dessa fall kommer föräldrarna att få information som både de själva och personalen har svårt att värdera. Kanske känns det tryggast att 'ta det säkra för det osäkra' och därför avbryta graviditeten. Kanske är de rädda för anklagelser från barnet självt.

Socialstyrelsen bedömer det som ovanligt i Sverige idag att föräldrarna väljer att föda barnet "trots att de vet att det inte kommer att bli 'normalt'."

Vad hände då med 1940-talets "onormala" barn. Blev Torbjörn eller Astrids liv ej värda att leva?

Ja, så här blev det: Till att börja med steriliserades Torbjörn aldrig. Han hade nämligen smuglat ut ett varningsbrev till sina fosterföräldrar som lyckades stoppa steriliseringen. Idag är han stolt fyrabarnspappa med egna barnbarn.

Astrid hade inte samma tur. Mot sin pappas nekande steriliserades Astrid som tjugoåring. Fem år senare släpptes hon ut från anstaltsvården till ett eget liv. Hon skaffade sig omedelbart jobb på restaurang. Strax därefter träffade hon sin blivande make.

- Vi ville få barn och krävde därför att operationen skulle göras om i början av 1960-talet. Men det gick inte. Läkarna hade ställt till det alldeles för mycket i underlivet.

Astrids äktenskap varade ändå i nästan 40 år:

- Han dog för två år sedan. Jag tyckte så mycket om honom.

- Men han led för min skull - han ville ju så gärna ha haft barn.

En liten upprättelse har Astrid fått. För ett par år sedan ansökte hon om skadestånd från

regeringen, som beslutade ge henne 48 000 kronor i "ersättning av nåd".

- Alltid är det något, även om det aldrig kan uppväga det som skett.

När Astrid och Torbjörn ser tillbaka på den här tiden och läser i sina handlingar så vet de inte om de ska skratta eller gråta:

- "Kroniskt vårdfall"! Jag som jobbat ett helt liv... De trodde de visste allting... säger Astrid.

- Man önskar att de fortfarande var i livet! Då skulle jag allt visa dem, säger Torbjörn.

Vidare läsning:

Nordborg, Gudrun: "Reproduktionsteknologi och rasygien",

Retfaerd 38, årgång 10, 1987.

Din lokala boklangare:

**Böcker om anarkism, syndikalism,
kulturkritik, filosofi,
historia, feminism m m.**

**Vi har också solidariska varor,
vykort, pappersvaror,
biologiskt nedbrytbara
rengöngsmedel osv.**

Bokhandeln Info!

Hornsgatan 451, 117 34 Sthlm - Tel: 08- 658 58 39

DE NAIVA VÄLJER VÅLD SOM REVOLUTIONÄR METOD -

realisterna väljer det revolutionära ickevåldet

Stellan Vinthagen

Det finns en mängd moraliska argument för att inte använda våld. Men dessa etiskt vackra principer tilltalar sällan människor utanför grupperna av redan övertygade. "En vacker tanke" säger någon, kallar dig för idealist och naiv, ger dig en klapp på axeln och skyndar vidare på redan väl upptrampade "revolutionära" stigar.

Skitsnack!, säger jag. I denna artikel skall jag sammanfatta de strategiska skälen för ickevåld som jag förstår dem idag. Jag tror nämligen att de strategiska skälen är starka nog. De moraliska skälen är för mig de viktiga, men jag skall bara kort beröra dem i denna artikel.

Kritiken i denna artikel mot vissa rörelser är inget personligt angrepp på någon utan teoretiskt berättigad. Kritik av metod och teori är en nödvändig del av rörelsers fortsatta utveckling och möjliggör samarbete.

Kommunister och anarkister

Det är mycket förstäeligt att marxist-leninisterna under 1900-talet valt en militär kamp mot det borgerliga samhället, då deras teori bygger på att man skapar paradiset/kommunismen genom partiets och statens envælde och terror mot "kontrarevolutionärerna". Men med Stalins abnorma statsvälde borde marxismens statsteori vara dödförklarad. I varje fall så har folkresningarna under 1989 i Östcuropa och Kina, och reformerna i Sovjet begravt denna marxistiska statsfetischism. Marxister får omvärdera det mesta i dessa tider. Även de militärt revolutionära teorierna inom socialismen skjuts i sank av den argentinska fd gerillaledaren Amanda Peraltas nyliga avhandling vid Göteborgs Universitet. Hennes bok "...med andra medel" återkommer jag till.

Men hur kommer det sig att folk som kallar sig anarkister kan förespråka en kamp med våld och delvis redan nu tillämpar den? Våldskampen överensstämmer inte med maktanalysen, antimilitarismen eller avståndstagandet från staten. Jag tänker på anarkister jag mött på kurser eller möten och en del av de bostadsockupationer som varit i Stockholm

och Västtyskland. Liksom på en del demonstrationer i Västtyskland och nedbrändningar av bensinstationer ägda av det multinationella bolaget Shell i Holland, Danmark och Sverige.

Med halvmesyurer av våld försöker man försvara sina ockuperade hus mot polisens överlägsna våldsapparat. Bakom barrikaderna beväpnar sig en svarthuvad ungdomsarmé med tegelstenar, slangbellor för blykulor, järnrör och annat smågodis.

Självklart kan dessa metoder inte stoppa polisen, ändå väljer man denna kampform. Däremot är metoderna en direkt livsfara för enskilda poliser. Osökt undrar man om dessa anarkister försöker vara ett ungdomsförbund för terroristerna?

Dessa anarkister har rätt i vreden, frustrationen och kampviljan. De autonoma har till skillnad från många andra inom freds-, miljö-, arbetar- och solidaritetsrörelsen förstått behovet av radikal kamp här och nu, de har insett att kriget för länge sedan börjat, men de har helt missförstått vilka medel som krävs.

Konservativt ickevåld och revolutionärt ickevåld

Det finns ett konservativt ickevåld som godkänner passivitet inför orättvisor och propagerar för laglydnad. En åskådning där det enbart handlar om att själv inte använda våld.

Det finns ett revolutionärt ickevåld som bekämpar all form av förtryck genom ickesamarbete med förtryckande strukturer. En åskådning där det handlar om att bekämpa våld med dess motsatta medel, värderingar och beteenden - med ickevåld.

Gandhi som var den mest övertygande om att det alltid fanns ickevåldsliga lösningar sa ändå att det är bättre att bekämpa en orättvisa med våld än att förfalla till passivitet och lydnad pga feighet. Gandhi var revolutionär.

Strategiska perspektiv

En ickevåldslig lösning kan inte överges så fort man hamnar i en situation där våld synes ge "bättre resultat". Skall vi verkligen försöka förändra samhället kan vi varken utgå från ett avlägset utopiskt paradiset eller en närsynt personlig frustration, som legitimation för vårt handlande.

Vi måste se saker på lång och kort sikt och på både samhällsnivå och individnivå. Vi behöver en strategi. Ur den kan vi sedan dra slutsatser om vad vi bör göra nu. Vi behöver inga nya stenbelagda doktriner som sedan skall följas slaviskt, men vi behöver riktlinjer som vi tillämpar med förnuft och finkänslighet i nya situationer.

Med hjälp av Sharp och Peralta kommer jag att hävda att mål och medel måste stämma överens i en revolutionär teori och att våldskampen hör ihop med en positiv statsideologi och att den politiska teorin och praktiken ofrånkomligen militariserar och förvrängs av en militär kampform.

Strategins mål

Om vi är någorlunda eniga så långt, att målsättningen är att i Sverige skapa ett samhälle befriat från statsvälde, militärmakt och kapitalägande och istället införa federationer av kollektiv som styrs av direkt-demokratiska principer på det politiska såväl som det

ekonomiska området - då leder det till vissa strategiska slutsatser om hur kampen måste föras.

Detta samhälles tre grundpelare - staten, militären och kapitalägandet - måste avlägnas i *en* gemensam kamp. Kommunisternas misslyckande beror just på försöket att avskaffa en genom att förstärka de två andra. Socialdemokratins misslyckande å andra sidan är ett försök att reformera alla tre stegvis utan att rubba deras grundläggande struktur.

Om vårt mål även är ett samhälle genomsyrat av yttrande-, tryck-, organisationsfrihet, icke-diskriminering pga kön, ras, etnisk tillhörighet, sexuell läggning och ett i övrigt humanistiskt beteende så framträder de strategiska riktlinjerna ännu tydligare för kampen, den frihetliga socialistiska revolutionen. Målets utseende har en direkt inverkan på valet av medel.

Varför inte våld?

Om ickevåld skall kunna vara politiskt intressant måste det aktivt kunna möta våld i gruppkonflikter på ett sådant sätt att våld och förtryck minskas. För om våld alltid besegrar de som tillämpar icke-våld, är varje folk som ansluter sig till principen dömda till slaveri.

Men det medvetna fysiska våld mot människor som i organiserad form kallas militarism har varit ett medel för revolution som inte har ifrågasatts. Våldets till synes starka förmåga att ge makt har alltför länge förblindat människor. Man har varit blind för alternativens möjligheter och för de konsekvenser som följer av en organiserad våldskamp.

Det är när man anser våldet som moraliskt rätt i form av "försvar" eller för ett "gott syfte" som man öppnar dörren för militarism. Då blir den ångestladdade självförsvarsreaktionen i en krissituation en regel och en strategi.

Jag kan ha förståelse för att de som i årtal levt under förtryck, orättvisor och fattigdom blir desperata och väljer våldet som försvar. Det är naturligt och t o m förståeligt därför att "våld föder våld", men ändå inte rätt. Problemet är bara att erfarenheten visar att efter ett tag utvecklas en maktstrategi där försvar utbyts mot attack och nödvärn mot förtryck. I takt med att våldet utövas brutaliseras utövaren och fler och fler moraliska spärrar upphör.

"Ju mer våld desto mer makt"?

Är det ändå inte så att ju grövre metoder och ju mer styrka man använder, desto mäktigare blir man? Absolut inte. Det skulle förutsätta att människors beteende enbart formades och styrdes av våld eller hot om våld. Men det finns även andra känslomässiga och materiella behov och krafter som avgör hur vi människor agerar. Ju längre våldet härskar desto mer kommer dessa krafter att växa, men tillfredställs dessa behov kan kanske strukturen/förtrycket vara stabilt.

Jag anser att det är kunskapen om detta som avgör att reformer kan pressas fram under diktaturer och att rent av parlamentarism kan införas av diktaturens ledning efter en tid

som i Chile. Tyvärr är det nog också kunskapen om detta som format "den svenska modellen" med ett dolt förtryck genom en "absorberande stat". Kanske är just den "pappa-stat" den mäktigaste som ger presenter och understöd till revolutionärer. Är det därför som svenska revolutionärer är så lydiga?

Om stater tillämpar denna kunskap i ett försök att "bevara makten" skulle väl vi kunna tillämpa den för att rasera "makten över andra" och för att försvara allas frihet?

Gene Sharp studerar den grundläggande maktteori som enligt honom ligger till grund för ickevåldsmotstånd. Han arbetar på Harvard University i USA. Sharp börjar med att definiera social makt som förmågan att kontrollera andras beteende, direkt eller indirekt, genom handling av grupper av människor, vilkas handlingar påverkar andra grupper av människor. Politisk makt är den sortens social makt som används för politiska mål, speciellt av regeringsinstitutioner eller av människor i opposition till sådana institutioner. Politisk makt hänvisar till den totala auktoriteten, påverkan, trycket och tvånget som kan bli använd för att nå eller förhindra makthavarens viljas genomförande.

Sharp kritiserar sedan den "den fasta enhetsteorin". Den går ut på att människor är beroende av regeringar, att politisk makt är massiv och enhetlig, att makten verkligen kan komma från några få människor, att den makten är varaktig och självförevigande. En teori eller uppfattning han menar att de flesta människor har i uppgivenhet och som makthavarna i egenintresse försöker bevara. Den har skapat den absurditet att ett helt land kan vara ockuperat enbart genom att dess parlamentsbyggnad är intaget och dess ledare fängslade. Dessutom är den synen grunden till tron på det politiska våldet, speciellt den militära kampen menar Sharp. Därmed ser han kriget som ett fenomen grundat på denna maktsyn. Han menar att "den fasta enhetsteorin" enbart kan beskriva verkligheten om både subjekten (för maktutövningen) och oppositionen kan förmås att tro på teorin.

Icke-våldsaktionen däremot, är grundad på uppfattningen att regeringar är beroende av människor, att makt är mångfaldig och att politisk makt är sårbar därför att den beror av många grupper för att bevara dess maktkällor. Icke-våldsmotstånd bygger på synen att politisk makt lättast kan kontrolleras vid dess källor. Enligt Sharp är den politiska maktens sociala rötter a) auktoritet, b) mänskliga resurser, c) kunskap och förmåga, d) obestämda faktorer, som psykologiska och ideologiska faktorer, som vanor och attityder till lydnad och underkastelse, och existensen av eller frånvaron av en gemensam tro, ideologi, eller känsla av målsättning, e) materiella resurser, f) sanktioner, dvs straff av skilda slag.

Sharp menar att makten helt beror på hur mycket av dessa resurser makthavaren har tillgång till, vilket i sin tur beror av samarbetet från dem makten utövas mot. Avgörande är att alla dessa maktkällor ligger utanför makthavaren själv. Även om makthavarens personlighet kan spela en roll för hur pass stort stöd han får så beror makten av dessa källor. Samarbetet eller lydnaden består i att aktivt stödja eller passivt acceptera makthavarens krav. Han är beroende av samarbete från en del av befolkningen för att sköta det ekonomiska och administrativa systemet. Polis, militär, byråkrati, osv. Men han är också beroende av att befolkningen betalar skatt och följer reglerna och lagarna i systemet och inte gör samlat motstånd. Därav följer att ju mer omfattande och detaljerad

en maktavares makt och kontroll är, desto mer beroende är han av de underlydandes samarbete!

Makt och samarbete

Alltså maktutövning bygger på samarbete. Oavsett om den är "demokratisk, diktatorisk, rättvis eller orättvis". I små som i stora grupper liksom nationer. Ibland är samarbetet *frivilligt*, ibland *påtvingat*. För vissa är det nödvändiga samarbetet som maktavarna kräver ett aktivt beteende, för andra räcker det med ett *passivt* samarbete.

Hitler, Bush, Gorbatsjov eller Ingvar/Jan Carlsson skulle vara lika maktlösa som du eller jag om inte folket lydde deras direktiv. Vissa grupper är, som vi sett, viktigare än andra, t ex polis och militär, eftersom de kan tvinga andra till samarbete. Därför är också disciplinen hårdare och makten mer koncentrerad till vissa personer inom dessa grupper. Lydnaden är A och O.

Men utan politiker, tjänstemän, fabriksarbetare, bönder, brevbärare, lastbilschaufförer, lokförare, sekreterare, elektriker osv skulle maktavarna aldrig kunna utöva någon som helst makt. Detta faktum gäller naturligtvis även inom andra begränsade områden där folk kräver inflytande.

Det har vi tydligt sett genom den grad av demokrati de stora folkrörelserna tillkämpat sig i Sverige. Strejkrätt, organisationsrätt, (fackföreningsrätt speciellt), religionsfrihet, rätten till vapenfri tjänst, rösträtt, och yttrande- och tryckfriheten. Grundläggande rättigheter som idag basunerar ut i form av en grundlag har förr varit straffbara. Olydiga folkmassor har trots fängelsestraff, böter, förvisningar, stymplingar mm tvingat till sig dessa eftergifter av maktavare.

Men då som nu använder maktavarna olika undanglidningar för att ändå behålla så mycket som möjligt av makten. Det måste vi lära oss att genomskåda. T ex MBL där den enda egentliga inskränkningen av direktörernas makt är att de måste diskutera sitt enväldiga beslut med facket. Men kunskapen om samarbetet som maktens huvudsakliga kraft leder oss fram till att det främst är verkställarna av besluten och folket som vi måste påverka, istället för maktavarna.

Det talar i så fall verkligen mot användandet av våld som ett progressivt förändringsmedel. Verkställarna är ju i alla situationer delar av folket. Hundra, tusen eller någon miljon människor beroende på vilket område man försöker påverka.

Använder man våld till att "ta över makten" kan man i bästa fall få till strukturella förändringar som är av godo för folket. Risken är däremot stor, vilket historien visar många tragiska exempel på, att maktavarna korrumpas av makten. Antingen av maktens "härlighet" eller av försvaret av sin maktposition från andras erövrande.

De nya maktavarnas försvar blir alltid våld riktat mot möjliga angripare bland den egna folket (vilket oftast drabbar hela folket) och mot tänkbara angripare utifrån. Maktpositionen är ju grunden för deras "rättrogna politik" och det blir då oerhört lätt en frestelse att använda stora delar av sina resurser till att förhindra en "kontrarevolution". Ju hårdare våldsmotstånd maktavarna möter och ju mer de vill bevara sin makt desto mer våld är de också beredda att använda...Men om man inte vill bilda en ny regering utan

avskaffa alla regeringar då, säger någon anarkist. Ingen anarkist skall inbilla sig att man kan avskaffa staten med halvmesyrer av våld eller ens politiska mord. Möjligen kan barrikaderna (som för övrigt utdömdes av Marx och Engels som revolutionär möjlighet pga statens militära makt redan på 1800-talet) och stenkastningen leda till begränsade framgångar. De autonoma kan få, och har redan fått flera gånger, stanna ett par år i sina ockuperade hus. Det är i och för sig viktiga framsteg.

Men det viktiga är att inse att barrikadtaktiken bara är en del av en fysisk maktkamp och att statens polis och militär är totalt överlägsen dessa fjuttigheter. Dels har man tillgång till en enorm våldspotential vid behov och i fall det politiska läget tillåter. Dels har man en överlägsen teknisk och materiell resursmöjlighet.

Under Altakampen i Norge mot vattenkraftutbyggnaden t ex, genomfördes en sitt-ockupation med specialgjorda (dyra) kedjor som inte kunde klippas av. Vidare satte man kedjorna så nära kroppen att polisen inte skulle våga säga upp kedjorna. Ockupationen var dessutom flera kilometer från närmaste eluttag. Riktigt listigt, eller hur?

Problemet var dock bara att polisen som kom i flera tusen, (i form av ett militärt slagskepp) hade en eldriven såg och en plexiglasskiva som de stoppade mellan kroppen och kedjan. På några minuter var kedjan avsågad...

Nej du, vill en anarkist utmana staten med våld måste hon/han bli soldat i en armé. Och slugheten, den militära styrkan och mördarlusten måste vara större i en armé som skall kunna besegra staten än i statens egen stående militärmakt. Alltså tvingas anarkister som tror på våld/fysisk kamp in i samma helveteskarusell av våldsupptrappning som en kommunistisk armé alltid hamnar i. Den här gången bara med andra politiska mål (i början av kampen i alla fall).

Jag tror de autonoma ser detta själva. Därför frågar jag mig om de verkligen vill utmana statens makt i en revolutionär kamp. Kanske nöjer de sig med ett och annat ockuperat hus. Men då är det nog mer effektivt att arbeta parlamentariskt och öppet erkänna sin reformism...

Om man kan säga att våld som motståndsform enbart riktar sig mot maktpositionerna så gör ickevåld det inte alls! Man inriktar sig istället på att förändra underifrån genom att dra undan makt. Folket (dvs även mig själv) är både medlet i kampen mot orättvis maktutövning och målet för förändringen.

Genom massiva olydnadskampanjer tillsammans med konstruktivt uppbyggande av alternativ kan en kamp utan våld få till *strukturella förändringar*. Och våldet kan bara tvinga människors beteende till anpassning medan motstånd utan våld kan *förändra människors uppfattningar*. Makthavarna lämnar man ifred att leka sina lekar i ensamhet någon annanstans...

Mål och medel

Synen på makten är ett skäl till ickevåld, synen på *sambandet mellan mål och medel* ett annat. En av M. Gandhis stora bidrag var utvecklandet av teorin om att mål och medel nödvändigt hänger samman. Han menade att man inte kan nå ett samhälle av frihet, rättvisa, fred, jämlikhet genom att använda terror, tortyr, krig, ojämlikhet osv. Man når

istället ett samhälle som präglas av terror, tortyr, krig, ojämlikhet osv. Detta är inte någon enkel lag om orsak och verkan i kampens alla delar, men gäller i varje fall på lång sikt och när kampen gäller hela samhället.

Man bör istället fråga sig vilket samhälle vi hamnar i om vi accepterar användandet av våld som förändringsmetod och hur vi då skulle få slut på den onda cirkeln av våld och motvåld som redan är härskande i världen. Hur skulle det samhälle se ut där feministe socialister, liberaler, kommunister, miljöaktivister, "fredsaktivister", djurskyddare, abort motståndare, anarkister, "rättrogna socialister" etc skulle utöva våld som motstånd mot makt-havarna, förutom de fascisterna, reaktionärerna mm som redan gör det? I takt med att motståndsguppen skulle få ökad makt skulle det våld öka som riktas mot folk inom rörelsen. Av politiska motståndare liksom av folk inom rörelsen mot (potentiella) "förrädare" och konkurrenter. Har det inte blivit inbördeskrig innan man nått maktpositionerna så kommer det då man plötsligt skall styra landet tillsammans!

Ett betydande politiskt problem är också att i denna maktkamp är det främst organisationens/partiets fysiska/militära makt som avgör framgången. Vad har det då sedan att göra med vilken politik folket i landet vill ha? Det kan som sagt vara så att "rätt" politiskt segrar men det finns ingen garanti för det och det finns ännu mindre garanti för att inte en ny maktelit girigt kommer att ruva på sin makt och därmed svika folket igen... Då blir det alltså ännu en gång dags att försöka göra revolution, frågan är då bara med vilket medel?

Kan socialism verkligen skapas genom krig?

I en tidsperiod då marxismen tvingas omvärdera det mesta så sker det även med marxismens revolutionära teori. "...med andra medel" är en doktorsavhandling från Göteborgs universitet där idéhistorikern Amanda Peralta tar sin utgångspunkt i den tyske militärteoretikern Carl von Clausewitz (1780-1831) teorier. Clausewitz är den preussiske liberalen som hävdar att "kriget är politikens fortsättning med andra medel". Avhandlingen visar hur dennes grundtankar kommit att påverka en rad radikala politiska teoretiker från Engels och Marx över Lenin och Mao till Che Guevara och Régis Debray. Peraltas doktrinhistoriska genomgång visar i hur hög grad ett marxistiskt politiskt tänkande, på ett ofta ödesdigert sätt, kommit att präglas av militärstrategiska överväganden.

Amanda Peralta, som har egna erfarenheter av den väpnade kampen mot den argentinska militärdiktaturen, ställer ytterst frågan om socialism kan uppnås genom krig. Boken är skriven i en ledig och lättförståelig stil med omfattande nothänvisningar till de delvis unika källor författarinnan använt sig av.

Hon inleder avhandlingen med orden: "Den fredliga utopi som socialismens allmänna ideologi innebär har - precis som den tidiga liberalismens egna fredliga utopier - inte på något sätt förverkligats i socialismens politiska praktik".

Peralta konstaterar att det skett en *sammanfogning* av en borgerlig föreställning om förhållandet mellan krig och politik i den marxistiska teorin och att det skett *successiva förändringar* i revolutionens marxistiska teori och praktik.

Marx, Engels och Lenin

Marx och Engels använder sig av krigsteoretikern Clausewitz som en neutral specialist vilket var ett vanligt synsätt på den tiden. Men det som för Clausewitz innebar statspolitiken och statskriget översattes till klasspolitiken och klasskriget hos Marx och Engels. Och Peralta slår fast: "Det okritiska infogandet av pusselbiten färgar i sin tur det nya pusslets helhetsbild: den ideologiska helhetssynen påverkas när det militära medlet blir en central komponent i klasspolitiken".

Lenin tar ett jättekliv. Inspirerad av Clausewitz låter han *partiet* ersätta den clausewitzka staten. Hos Lenin blir inte klasskriget enbart nödvändigt, det blir också rättvist. Han hävdar vidare att "revolutionen är krig" och att världsfred endast kan skapas genom ett "internationellt revolutionärt krig" (dvs ett totalt världskrig).

Latinamerika

I Latinamerika under 1960-talet genomgår dessa militära teorier nya förändringar genom den kubanska revolutionen. Peralta visar tydligt att den revolutionära teori som stöder sig på den kubanska revolutionen, fokismen, tolkar revolutionen på ett starkt förenklat och därmed felaktigt sätt.

Guevara och Debray var de som i huvudsak utvecklade fokismen. En teori som hävdar att ett "fokus" (en brännpunkt eller härd) av en handfull beväpnade revolutionärer på latinamerikas landsbygd räcker för att starta en revolution. Genom en gerillakamp skapar man de objektiva och subjektiva förutsättningar för en revolution som ännu fattas. Enligt fokismen "gör" man en revolution med revolutionär vilja genom "organiseringen, påbörjandet och utvecklingen av ett inbördeskrig". Kriget blir nu inte längre en "fortsättning" av politiken utan "den överordnade och avgörande politiska handlingen". Clausewitz tes översätts alltså igen men innebär nu att "klasskriget är klasspolitikens förverkligande".

Fokismen var ett radikalt alternativ för marxist-leninister i ett Latinamerika där de kommunistiska partierna av många unga sågs som passivt och reformistiskt. Lenins parti översattes till gerillafokusen och kampen fick en "politisk-militär" ledning, vilket var något helt nytt. Både Lenin och Mao hävdade partiets absoluta makt över militären som enbart var ett instrument för partiet. Men i fokismen är den politiska och den militära kampen oskiljaktig och därmed också ledningen av kampen. Den "politisk-militära" principen följer av dessa marxisters syn på gerillakriget som den viktigaste politiska aktiviteten i revolutionens tjänst.

Guevara, inspirerad av Lenin, ville provocera fram en invasion från USA genom en kontinental gerillakamp. Han uppmanade till att skapa "två, tre, flera Vietnam i Latinamerika". Guevara som blev en hel generations revolutionshjälte ville alltså skapa ett världskrig. Själv slås jag av det absurda i att det som för vietnameserna var ett förhatat folk mord, blev för Guevara ett medel för den befrielsekamp han själv försökte frambringa!

Militarisering

Ytterst ser Peralta orsakerna till denna doktrinhistoriska utveckling i marxismens klara övertygelse att revolutionen kommer att ske, som samexisterar med det dunkla svaret på frågan hur? Därmed tvingas marxister ständigt att försöka tillämpa marxismen i olika historiska skeenden och i nya politiska och kulturella situationer.

I slutet av avhandlingen hävdar Peralta att medlet ”sätter gränser för målet, determinerar och påverkar det. Inbördeskriget - det militära medlet för att uppnå socialismen - det politiska målet - sätter gränser, bestämmer och påverkar socialismen...Krigets aktivitet och organisationsformer skapar nya förhållanden, nya pragmatiska och instrumentella tanke- och handlingsmönster och en hierarkisk och auktoritär människosyn”.

Peralta låter två ”veteraner” från den revolutionära kampen i Argentina avsluta avhandlingen med orden: ”När man börjar tänka så, när man tar på sig en uniform och upptar fiendens rangordningar och organisationsmodeller, slutar detta med att man blir fienden...Fienden har besekrat dig för han har lyckats förvandla dig till honom”.

Tankar om våldet

Daniel Minton

Våldet är en naturlig del av allt liv. Å andra sidan är det inte användandet av våld som skapat diktaturer och barbariska samhällen. Det är bibehållandet av i grunden kapitalistiska strukturer som garanterat att revolutionerna lett till förtryck.

Felet med pacifismen är inte tanken om ickevåld som ju egentligen är ganska trevlig. Problemet är den idealistiska moralen. Ska anarkisterna bli framgångsrika måste våra teorier baseras på en materialistisk världsuppfattning och vår moral baseras på klasskampen.

Att snacka moral är egentligen ointressant. Låt oss tala om makten!

1

Jag tror att det var Bernadette Devlin som under sitt senaste besök här i Stockholm sa: *Makten har inget samvete.*

Någon hade ställt den obligatoriska frågan varför Irländska Republikanska Armén fortsatte med sitt befrielsekrig, när det "inte hjälpte", när de dödade oskyldiga.

Devlin (förlåt MacAlisky ska det visst vara nuförtiden) var med på 60-talet när medborgarrättsrörelsen tog fart. Hon såg hur statens reaktioner tvingade fram mera våld och när de protestantiska pogromerna mot den katolska arbetarklassen började var det liksom inga lägen att sjunga *We shall overcome* längre. IRA vaknade till liv igen som en försvarsorganisation för den katolska arbetarklassen och en ny fas i kriget hade börjat.

Under ett svårt förtryck, menade Devlin, kan man inte sitta lugnt, vara till hundra procent rationell och genomtänkt. Man väljer inte våldet som medel ungefär som man väljer tandkräm. Verkligheten tvingar fram handling. Maktens våld tvingar fram motmakt, som ibland får en våldsamt bieffekt.

Om världen såg ut som Stellan i sin artikel antyder, det vill säga allt är svart eller vitt och kampen står mellan det onda och det goda, skulle valet vara enkelt: ickevåld! Peace and love! Vi övertalar Gyllenhammar att inte bygga en bro och om vi är tillräckligt fredliga låter han oss säkert införa likalön och arbetarråd på Volvo!

Så ser dock icke världen ut ...

2

Det vimlar av substitut för arbetarklassen inom den radikala rörelsen: kollektiv, ekobyar, husockupationer, väpnade grupper. Det är bra grejor men kan inte ersätta

arbetarklassen som den enda *revolutionära* politiska basen. Och där gör Stellans pacifister gemensam sak med vissa av de autonoma - de tror de kan förändra samhället utan ett övertagande av produktionsmedlen. I Holland bland de autonoma/ockupanterna (sk kraakers) finns det en speciell variant av småborgerlig ideologi. Kampen mot Shell ses inte som ett led i klasskampen utan som en strid mellan den upplysta moraliska minoriteten kraakers (som står utanför samhället och därför ej bär skuld) och de multinationella företagen, de onda. De multinationella jättarna är svinföretag rakt igenom - från städerskan längst ner till direktörerna och aktieägarna längst upp.

Självfallet leder en sådan idealistisk analys rakt in i väggen. Det förklarar varför det enda kampmedlet till syvende och sist blir att spränga skiten i luften. Då det inte pågår någon klasskamp (som sagt, företagen ses som en ond helhet utan inre motsättningar) blir det enda lösningen.

Denna tendens till förenklande av skeendena finner man naturligtvis också bland anarkister här hemma men är fortfarande outtalad och fragmentarisk - tack å lov (Jag tänker exempelvis på idioter som kastar in saker på MacDonalds när det är öppet osv).

Att denna tendens blivit ideologi bland de sk radikala ungdomarna i Holland tror jag kan förklaras av det speciella arbetslöshetsunderstödsystem som finns där varvat med toleransen inför husockupationer. I Holland har grovt sagt en hel generation unga radikaler medvetet flyttats ut ur samhället. Om man inte vill behöver man inte jobba. Det finns bostäder att ockupera. De har ingen kontakt med arbetarklassen eller arbetarrörelsen. Så där sitter de i sina alternativa ghetton, röker brass och odlar moraliteter och tror att de kan rädda världen.

Det är inte konstigt att många av första generationens kraakers nu är alternativa yuppies, designers eller konstnärer, anarkokapitalister som inte hotar ett skit.

Den ambivalens jag känner inför delar av den autonoma rörelsen är alltså utifrån helt andra utgångspunkter än Stellans - tvärtom ser jag Stellans pacifism och vissa autonomas aktionsfixering som ett uttryck för samma idealistiska aktivism.

(Jag är fullt medveten om att "de autonoma" är en stor brokig rörelse och *i stort sett* sympatiserar jag med dem).

Stellans nonchalanta attityd gentemot husockupationerna visar att hans "moral" sticker upp sitt fula tryne så fort "strategin" rämnar, vilket händer ganska ofta i hans text. Samtidigt belyser det väldigt tydligt skillnaden mellan Stellans idéer och mina.

För mig är det centrala med husockupationer ungefär följande: att bostadslösa ungdomar tar vad de behöver och kränker den borgerliga egendomsrätten; att de struntar i statens lagar; att de gör det själva utan ombud. Att dessa hus har fungerat som länkar för en radikal utomparlamentarisk rörelse (fast alltså inte varit en revolutionär bas) är också jävligt viktigt ur min synpunkt.

Stellans huvudgrej är å andra sidan: *våldet*. Att det är med hot om våld de autonoma bevarat sina hus (och att detta leder till brutalisering och militarism framgår av Stellans text. Den som har träffat danska eller tyska ockupanter vet att så inte är fallet). Jag kan aldrig godta att de förtrycktas motstånd är jämställt med maktens våld. Det kan ibland slå fel och vara otaktiskt men är aldrig *likvärdigt* med statens våld.

Stellan visar här att hans moral är viktigare än strategin - för det är uppenbart att husockupationerna i Europa bevarats så länge därför att ockupanter varit beredda att försvara sina hus. Och för dem som i likhet med Stellan har dåligt minne kan berättas att det senare åttiotalets husockupationer började väldigt fredligt med Skaraborgsgatan. Nästa, Borgerskapets Enkehus, var också en fredlig ockupation men då kom snutarna i full antiterrorstuk. Och så har det rullat på. I Stockholm har polisen visat vem som har makten - för det är ju som Stellan säger så att ockupanternas fjuttigheter inte kan stå emot polisen när de väl till varje pris vill ha ut folk. Men till skillnad från i Sverige har ockupationerna i exempelvis Köpenhamn och Hamburg delvis accepterats därför att polisen antagligen saknat den legitimitet som behövts för storrensning. Under EG-harmoniseringens tidevarv finns den legitimiteten - *därför* de stora kravallerna i Berlin nyligen, *därför* attacken mot Borgen på Ringgatan i Malmö samma dag som jag sitter vid Macen här i Stockholm.

Så självklart ser inte jag husockupationer som ett sätt att starta en revolution, men de har ett värde för det. Ett stort jävla värde både för dem som deltagit och andra som låtit sig inspireras.

Men för Stellan finns det inga värden - de använde ju våld. En snut kan ju ha skadats. Hisnande - to say the least.

3

Det är inte så konstigt att vi inte är överens och inte heller kan bli det. Vi har helt olika utgångspunkter. Totalt motsatta sätt att se på historien och framförallt olika idéer om hur samhället ser ut och vad som är fel.

Stellans kritik av Che och Debray har inget med kritiken av den anarkistiska rörelsen att göra. Vi har alltid varit motståndare till marxism-leninismen - inte så mycket för våldets skull men visst, militarismen och föraktet för människoliv har vi alltid varit emot. Och den här speciella varianten av psykopatleninisin som Peralta beskriver har jag inget till övers för.

So whats new? Varför tar inte Stellan upp arbetarklassens och den anarkistiska rörelsens våld under historien och kritiserar den? Mahkno-rörelsen? Spanien -36? Arbetarråden i Tyskland 1918, Ungern -56? Skulle spanjorerna ha vunnit över fascismen och behållit kollektiven om de haft en ickevåldsstrategi? Tillåt mig storgarva.

Skulle de ukrainska bönderna i Mahknos insurrektionistiska armé ha segrat om de lagt sig ner för de vita och gett dem blommor istället för de blyskärvor de verkligen förtjänade?

Kort sagt: är revolutionernas problem våldet?

4

Under kapitalismen finns det motsättningar som huvudsakligen kan reduceras till motsättningen mellan arbete och kapital. I en vidare anarkistisk bemärkelse kan vi säga att det finns motsättningar mellan de som har och de som inte har makt. Denna motsättning leder oundvikligen till konflikter. Dessa konflikter kan leda till revolution men det är alls inget att hoppas på.

Inom arbetarrörelsen är detta välbekant men skillnaden mellan oss frihetliga och de auktoritära socialisterna är just synen på denna kamp, om arbetarklassen är mogen att föra den självständigt eller ej. Alltså: autonomi eller parti?

När bolsjevikerna genom kupper och intriger tog över den ryska revolutionen och blev en ny härskande klass så var det inte våldets fel utan den maktstruktur revolutionen hade byggt upp. Den nödvändiga kampen mot kontrarevolutionärer förvandlades till repression mot revolutionens egna förkämpar, arbetarna som verkligen trodde på råden. Det var inte det faktum att arbetarklassen med våld tvingade bort borgarklassen som skapade grogrunden för terrorn utan att man tillät uppkomsten av en hierarki i motsats till de direktdemokratiska fabrikskommittéerna och arbetarråden. För att överleva måste denna nya härskande klass av nödvändighet krossa all opposition och avvärja arbetarna.

Ur det kaos av revolutioner och misslyckade försök att skapa ett klasslöst samhälle under detta sekel kan vi dra vissa slutsatser. Att arbetarklassen aldrig får lämna över sin bestämmanderätt vare sig till partier eller fackföreningar. Den makt som erövrats i revolutionen måste befästas genom direktdemokratisk klassorganisering.

Att den mest inbitne anarkist blir ett rövhål om denne sätts i en maktposition visade också det regionala CNTs ledning i Barcelona maj 37 när de sa åt arbetarna att inte försvara sig mot stalinisternas attacker. Att arbetarna lade ner sina vapen och tog bort sina barrikader skulle som det senare visade sig bli ödesdigert (se *Maydays of Barcelona*, Freedom 1987).

5

Det enda som garanterar ett slut på maktmissbruk är klassorganisering. Det är det enda skyddet mot barbari och onödigt våld. För ett visst våld är ofrånkomligt. Aldrig någonsin har de härskande klasserna övertalats att ge ifrån sig makten. Stellan skriver: *Makthavarna lämnar vi att leka sina lekar i ensamhet någon annanstans.*

Vissa ockupanter trodde nog på det också...

Och konstigt är det inte att Stellan verkligen tror på detta. I hans värld råder motsättningarna mellan ont och gott, mellan våld och ickevåld - inte en rad om klassmotsättningar som ju är orsaken till "våldet" eller om de klassintressen som obönhörligen ser till att borgarklassen strävar efter mer makt oavsett vad humanistiskt sinnade borgare som *individer* står för.

Jag håller med Stellan att det inte är vår uppgift att vädja till politikerna. Men inte heller är det vår uppgift att vädja till medelklassens samveten.

Vi vill se människor göra saker själva. Ta egna initiativ, jobba ickehierarkiskt och solidariskt. Utveckla en militans i betydelsen sätta gränser gentemot överklassen - det handlar inte nödvändigtvis om våld, snarare om attityd. Bidra till att avtrubba arbetarklassen, ta bort de psykologiska spärrarna som itutats oss från barnsben: respekten för privategendomen, respekten för bossarna och klasslagarna. Bidra till att omvandla rena försvarstrider, som ju sker hela tiden, till Attacker.

Det handlar om att skapa ett självmedvetande i vår klass, en självtillit.

Vad säger då att vi anarkister och syndikalister inte ska korrumpas, ta över kampen

osv? Är vi så moraliskt överlägsna att vi inte blir förblindade av makten?

Nä, vi är som folk är som mest: opålitliga, tattare, problembarn, alkoholister, fega - kort sagt potentiella svin. Och som de flesta vet, utom Stellan och hans anhang, så väger *moral skit mot makt och klassintressen*.

Därför, och fan ska veta att jag vet att jag upprepar mig men det kan nog behövas, är det endast klassorganisering som förhindrar förtryck - inte individuella, moraliskt högstående proffsaktivister som tror att de existerar i ett vakuum och inte påverkas av världen. Direktdemokratien är alltså inte bara en förening om hur vi vill organisera våra liv (och visa att det faktiskt funkar) utan även det som säkrast förhindrar uppkomsten av en ny elit.

6

Anarkismen tillhör den socialistiska idétraditionen och uppstod som rörelse bland arbetarklassen under 1800-talet. Precis som det finns idealistiska socialister finns det idealistiska anarkister. Idealisterna gör sällan någon större skada annat än att de bidrar till den allmänna ideologiska förvirringen (och det ger Stellan själv bra prov på när han påstår att detta samhälles tre grundpelare är staten, militären och kapitalägandet som om dessa vore tre jämförbara onskor. Som materialist anser jag att ekonomin är stommen i varje samhälle, kapitalismen alltså. Staten är i stort sett det komplex av repressiva instanser som har till uppgift att vidmakthålla det kapitalistiska produktionssättet och militären helt enkelt en gren av denna repressivitet).

Men ett exempel på hur den småborgerliga idealismen kan ge en skadlig inverkan på den frihetliga rörelsen är beslutet om samvetsvägran som togs på SACs kongress i år. Den ger enskilda arbetare rätten till stridsfondsunderstöd om man vägrar utföra vissa uppgifter som strider mot arbetarens samvete (SAC erkänner även för arbetare det som lagen enbart erkänner lärare och präster). Det pådrivande exemplet har varit SAC-medlemmen och lokföraren Lars Falkenbergs vägran att köra vapen.

Visst låter det fint och bra och så vidare men vad innebär det i praktiken? Jo, jag slipper göra skiten. Någon annan gör det istället. Alla nöjda?

Poängen med sådana här skenbart radikala prylar är att de legitimerar och institutionaliserar ett tillstånd där arbetarklassen är atomiserad och där den kollektiva kampen lyser med sin frånvaro. Självfallet ska enskilda arbetare agera när de känner för det men det är inte en syndikalistisk fackförenings uppgift att understödja det. De individuella protesterna förändrar ingenting men i likhet med Ravachol kan Falkenberg känna sig moraliskt ren.

Vad nu det är värt.

Samtidigt som jag skriver detta får jag höra att Stellan sitter i tyskt fängelse för någon Plogbillsaktion som skedde 1986. Han var lyst men valde att åka till Tyskland ändå. Han valde fängelset. Han valde att bli martyr men vem fan bryr sig? Han skulle kunna tända eld på sig själv på Sergels Torg, lägga sig i en låda, hungerstrejka, men vem fan bryr sig?

Makten har inget samvete. Individerna - ja, men som klass är de stenhårda och det är som klass de uppträder. De kan inte övervinnas genom övertalning - individuella och

atomiserade revolter vänder de bara till sin fördel (särskilt i Sverige där repressiv tolerans, *ickevåld* alltså, används flitigt av staten). Därför måste vi uppträda som klass och ta över produktionsmedlen. Vi behöver inte avrätta borgarklassen - bara göra dem till våra jämlingar.

Endast arbetarklassen, i sin roll som producerande och reproducerande klass, kan avskaffa klassamhället. Pacifistiska idealister och världsförbättrare kan det inte.

Pröva ni men jag går hellre på Söderstadion.

7

När man har kommit över den första pubertalanarkismen börjar paradoxerna hopa sig. Handlar anarkismen bara om att vilja?

Hur ser människans valsituationer ut? Är människan verkligen god? Är hon inte nollställd från början? Är inte all politisk verksamhet någon form av tvång? Var går gränsen mellan makt och våld? Är tvång våld?

I kampen mellan idealism och materialism krossas många illusioner och cynismen breder ut sig. Men det är först när motsatserna kommer i sitt klara ljus som anarkismen blir till liv. I dynamiken finns möjligheten - inte i den naiva, stela, fullkomliga visionen eller utopin.

Vi måste inse och erkänna motsättningarnas innebörd, inte likt en Marx eller Krapotkin tro att alla motsättningar en gång kommer att upphävas och det mänskliga paradiset uppstå. Det finns inga paradiser annat än i våra skallar.

Den gamla anarkistveteranen Sam Dolgoff sa i en tv-intervju för några år sedan att anarkin för honom var inte fullkomligheten, snarare strävan dit. "Det verkar dötråkigt i himlen, det är nog roligare i helvetet".

Frågan för oss är hur vi ska finna frihet i det konfliktfyllda liv som är människans. Teorier som inte har verkligheten som utgångspunkt är dömda att förlora. Därför är det fullkomlig idioti att förneka våldet. Det är att förneka livet självt. Inte för att jag vill bli slagen på käften, bli torterad, låta mitt barn lemlästas eller döda småflickor.

Men förstå en sak: det mesta våldet i världen är en följd av förtryckande strukturer - ett symptom, ingen orsak. För att bli av med detta förtryck måste vi antagligen använda våld.

Men för den svenska medelklassen är det OK att vara pacifist. Vänd andra kinden till. Vi blir ju inte så hårt slagna som människorna i imperialismens oroshårdar. *Där är inte världen abstrakt.*

Pacifisterna tror fortfarande på den goda staten, den innerst inne snälla polisen, maktens samvete och annat bullshit, livslögner och rappakalja som vi fått lära oss i plugget.

Verkligheten är något grymmare än de kan tänka sig. Efter en kula i huvet kan inte ens DN Debatt rädda dig. Och att då frånta de förtryckta massorna deras rätt till självförsvar mot förtrycket är svineri. *Motmakten är alltid rättfärdig.*

8

Det finns ingen jävla gud, allt är tillåtet, människan föds tom, sen kommer moralen. Man kan försöka förstå att det finns de som förtrycker och de som förtrycks och sen välja sida. Jesus kommer inte att hjälpa någon! Vi kan bara hjälpa oss själva. Med verkligheten som utgångspunkt. Vad är födelsen om inte våld? Och vad är döden själv om inte våld?

Till skillnad från människans utsugning av människan och mänsklighetens dominans över naturen är våldet en oundviklig del av allt liv.

Resten är upp till oss.

ANARKISTISK TIDSKRIFT

Beställ gamla nummer:

Nr 1: Ted Nordstrand: *Anarkismen - en elementär introduktion.* **Marsha Hewitt:** *Emma Goldman: För anarkafeminismens sak.* **John P Clark:** *Vad är anarkism? Genteknik och befolkningspolitik.* **Ted Nordstrand:** *Samhälle på kollisionskurs.* **Jens Björneboe:** *Om formyndermennesket. Ku klux Klans nya ansikte.* **Gun Nordstrand:** *Om frigörelse.*

Nr 2: Birger Schlaug: *Grön parlamentarism och anarkism.* **Jacques Wallner:** *Den myndiga människan är revolutionens mål.* **Magnus Hörnqvist:** *Frihet.* **Pia Laskar:** *Om radikalfeministisk andlighet & revolution.* **Mattias Gardell:** *Ras, religion och revolution.*

Nr 3: Noam Chomsky: *Undanflykternas konst: Diplomati i mellanöstern.* **Janne Flyghed:** *Vad är politisk terrorism?* **Jonas Fogelqvist:** *Fascism på svenska.* **Jan Wiklund:** *Den parlamentariska strategin är misslyckad.* **Magnus Hörnqvist:** *Terrorismens kultur.*

Beställning sker genom att 30:- per nummer insättes på pg: 722 11 - 6. Märk talongen **Anarkistisk Tidskrift.**

Prenumerera!

4 nummer 130:- Stödprenumeration 160:- Institutioner 200:-

FLICKSKOLELÄRARENS HÄNSYNSLÖSHET OCH DE BIOLOGISKA IMPERATIVEN

-Om Stirner, individualanarkismen och förhållandet
mellan biologi, moral och politik

Mattias Forshage

A. Om "anarkismer"

Ofta hävdas att anarkismen är en mycket bred tankeströmning och rörelse, som spänner över ett enormt fält mellan polerna kommunistisk anarkism (eller socialanarkism) och individualanarkism. Dessa båda poler sammanfaller ofta med benämningarna politisk respektive filosofisk anarkism, eller vänster- respektive högeranarkism. Jag menar dock att denna bild är missvisande: detta enorma fält mellan vänster och höger inom anarkismen är en fiktion. Förvisso kan anarkismen vara rätt bred, och framförallt ofta mångskiftande genom det personliga engagemang, det relaterande till sig själv och den egna situationen som den kräver av sina anhängare, men nog är det så att i stort sett alla historiskt och politiskt intressanta anarkister, deras teorier och deras agerande i dynamiska historiska situationer, grupperar sig någonstans kring den förstnämnda polen, till vänster, medan den andra polen, till höger, alltid varit av marginell betydelse, och att det breda spektrat av övergångsformer dem emellan är helt obefintligt. Kvar har vi då bara en motsättning mellan en dominerande och en marginell tradition. Att kalla den ena politisk och den andra filosofisk är enligt mig olämpligt eftersom man då lätt bortser från att båda ståndpunkterna har både politiska och filosofiska implikationer. Individualanarkister anknyter i allmänhet till klassisk kapitalistisk nationalekonomi och aggressiv liberalism, men ibland menar de sig stå över politiken överhuvudtaget och närmar sig stockkonservatism eller fascism. Sen kvarstår frågan om det är lämpligt att kalla båda riktningarna för anarkism överhuvudtaget, att använda samma beteckning på två olika traditioner med så djupa skillnader och så ytliga likheter.

Det som förenar dessa båda anarkismer är fientligheten mot staten och kritiken av auktoriteten. Fientligheten mot staten är förvisso en likhet, men individualanarkister vill

oftast ändå bevara en "minimal" stat, och likheten är hursomhelst väldigt yflig då fiendligheten bygger på så helt skilda ståndpunkter. Vad gäller auktoriteten har denna hos vänsteranarkister i huvudsak ett konkret innehåll: den handlar främst om herravälde och förtryck som konkret utövas mot människor av människor och institutioner, men även om människornas herravälde över naturen och om det psykiska förtryck som äger rum inom varje människa då man disciplineras och fungerar civiliserat i det här samhället. "Högeranarkister" bryr sig nog bara om vissa av dessa aspekter; de ifrågasätter sällan människans herravälde över naturen, och de har ingenting emot icke-institutionaliserat förtryck enskilda människor emellan - tvärtom verkar det grundläggande för att inte hämma individen. Vad gäller förtrycket inom varje människa brukar "högeranarkister" tona ner de psykiska realiteterna, och kan istället betona mer filosofiska konstruktioner. Oftast gäller att "högeranarkister" mer betonar kritiken av auktoriteten som abstrakt princip, medan vänsteranarkister betonar kritiken av den i dess konkreta verkningar. För "högeranarkisterna" är auktoriteten i första hand ett hinder för individens ohämmade självhävdande och valfrihet, för sann individualitet; för vänsteranarkisterna är den mer ett hinder för en verkligt demokratisk mänsklig interaktion, generaliserad frihet och lycka, för sann kollektivitet. Jag skall dock återkomma till dumheten av att upprätthålla en motsättning mellan individualitet och kollektivitet.

Den som brukar betraktas som individualanarkismens grundare är en gammal tysk filosof vid namn Max Stirner, som propagerade för en ohämmad egoism och själv var mycket fiendlig till anarkismen, som han - klarsynt nog - såg som en sorts socialism. Hans inlemmande i den anarkistiska traditionen sköttes av en förvirrad skotsk-tysk poet vid namn John Henry Mackay, som vid 1800-talets slut återupptäckte den gamle filosofen och fick för sig att det var hans filosofiska egoism och inte den stora internationella anarkiströrelsens idéer som var den verkliga anarkismen. Visst stöd fann han i de amerikanska individualanarkisterna kring Benjamin Tucker, som utifrån vissa ställen hos Proudhon hade lyckats konstruera en haltande syntes av anarkism och vanlig amerikansk cowboyegoism.

Jag skall här gå igenom Stirners egoism och individualanarkismens uppkomst, för att sedan resonera kring hur egoism och moral överhuvudtaget förhåller sig till biologiska fakta och politiska konsekvenser. Av de olika strömningar som rymmer paralleller till individualanarkism, och vars resonemang oftast får motivera den, har jag alltså valt att gå in på de naturvetenskapliga (biologiska) - som socialdarwinism och sociobiologi - snarare än de (tristare) filosofiska, som liberalism, Nietzscheanism och existentialism. Slutligen kanske jag presenterar några enkla element till lösningen av de (ofta mycket infekterade) frågeställningar som ställs inom denna problematik.

B. Flickskolelärarens hemlighet - Max Stirner och individualanarkismen

1. Stirner och unghегelianerna

Max Stirner är alltså namnet på en tysk filosof, som långt efter sin död kommit att inrangeras på främsta plats i individualanarkisternas led. Själv var han s k unghегelian; den beteckning man brukar ge åt den radikala hälften av Hegels lärjungar som utkristal-

liserades efter dennes död. Dessa radikaliserade Hegels idéer på allehanda sätt; gemensamt för dem alla var väl en djupgående kritik av kristendomen och idealismen, av kapitalismen och den totalitära staten. De var mer eller mindre ateister och materialister, och många var socialister av olika slag. Där fanns bröderna Bauer: Bruno och Edgar, liksom Ludwig Feuerbach, Arnold Ruge, Moses Hess, Ludwig Buhl, Max Stirner, de senare välkända Karl Marx och Friedrich Engels, och i periferin även andra kända namn som Michail Bakunin och Sören Kierkegaard. Man ville förändra världen, och som det viktigaste medlet för detta såg man *kritiken*. Man trodde att man förändrade världen genom att analysera och kritisera, och alltså filosofiskt ta kål på, förtryckets *begrepp*. Vid den här tiden (unghelianernas aktiviteter som rörelse utspelar sig ungefär 1837 - 1845) var detta fullt förenligt med antiidealism, medan det för oss som tagit del av Marx´ och Engels´ senare teorier ter sig som hopplös idealism att tro att man kan förändra världen med bara tänkande, med att bara attackera begreppen, och inte de materiella förhållandena. Dessutom hade de flesta av dem överlag svårt att tillämpa den viktigaste delen av Hegels filosofi, dialektiken. Man ställde upp massor av oöverbyggeliga motsatser och ville med halsbrytande reduktionismer återföra allting på en enda sak; hos Feuerbach Människan, hos Bruno Bauer själva Kritiken, hos Stirner individen. (Om unghelianerna finns åtskilligt intressant att säga, men då det här bara ska tjäna som allmän bakgrund ska jag genast gå in på Stirner.)

2. Den ende och hans egendom

Stirners betydelse grundas i stort sett bara på en bok, hans storverk *Der Einzige und sein Eigentum* som kom 1845 (svensk översättning *Den ende och hans egendom* 1910-11). Han vänder sig här mot att människor alltid uppställer någonting *högre* än sig själva, något man underkastar sig, något man har rätt eller fel i kraft av, och alltid hämmas och förtrycks av. Vissa håller fortfarande kvar vid kyrkan och gud, andra flockas under Staten, Samhället, Människan, Kritiken o s v. Alla dessa auktoriteter, och principer och ideal, måste man göra sig av med och sätta sig själv högst. Alla rättigheter måste man ta sig själv, göra allting till ens *egendom*. Andra människor är intressanta bara i den mån man själv har *bruk* av dem, och lyckas göra dem till *sin egendom*.

Grundläggande för Stirner är alltså motsättningen mellan individen (som Stirner oftast kallar *Den ende*, ibland *Ågaren*, ibland andäktigt *Den onämnbare*) och allt som kan ställas upp över individen: kollektivet - i synnerhet det institutionaliserade kollektivet i familjen, partiet eller samhället - eller principer och ideal, som kärleken, sanningen, friheten, rättvisan, det goda, anden, revolutionen, gud eller människan. Alla dessa saker måste alltså störtas från sina piedestaler ovanpå folks huvuden: inget av dem har egentligen något som helst värde utöver vad individen kan utnyttja dem till för sina egna intressen.

Den endes viktigaste uppgift är att göra världen till sin, att bemäktiga sig *egendom*. Men denna egendom är inte detsamma som den *heliga* borgerliga privategendomen: "Egendom i borgerlig mening betyder helig egendom, dvs att jag måste *respektera* din egendom /.../ Annorledes förhåller sig saken i egoistisk mening. Jag träder icke skygg tillbaka för din och er egendom, utan betraktar den ständigt som *min* egendom, vilken jag

inte behöver 'respektera'"¹

Den ende behöver inte isolera sig från andra människor, men han måste komma ihåg att alltid bara utnyttja dem. "Jag vill ingenting respektera eller godkänna hos dig /.../ men jag vill *bruka* dig /.../ för mig har du blott betydelse, genom det du är för mig, du är min angelägenhet, min sak och därför min egendom"². Man ska inte ha några känslor för andra, som står ivägen för förnuftets kalla beräkning. Stirner tänker sig ett "egoisternas förbund" som ska ligga till grund för hela samhället: tillfälliga, kontraktsmässiga kontakter förnuftigt beräknande egoister emellan, där man ömsesidigt utnyttjar varandra maximalt och sedan skiljs åt. I en passage som saknas i den svenska översättningen spekulerar han i etymologin för ordet *Gesellschaft* (som betyder både Samhälle och Sällskap, Gemenskap): det kommer ur *Saal* (sal), en sal som innesluter och fängslar människor. Tänk bara på hur lika Säll-skap och (fängelse-)Cell är! Sällskap är alltså ett fängelse, och bara till för att begränsa och bryta ner individen.³

Stirner vill inte övertyga någon och därmed göra sig själv till auktoritet; för övrigt är det väl inte hans sak om andra förstår att vara egoister eller inte. Detta leder naturligtvis lätt till en rad självmotsägelser, som jag inte har lust att gå igenom, men också till en speciell svårtolkadhet - genom att han menar sig skriva för sin egen skull och inte för andras och följaktligen inte bemödar sig att lägga fram en klar och konsekvent argumentering. I genmålet till sina kritiker skriver han t o m på allvar att kritikerna inte begripit någonting eftersom de kritiserar vad han säger, medan han själv inte alls menar vad han säger, eller säger vad han menar: vad han menar är nämligen osägbart.⁴ Det finns alltså stora svårigheter och många olika möjligheter att tolka Stirner, men innan jag kommer in på dem ska jag betona att Stirner förhållandevis otvetydigt vänder sig mot, och polemiserar häftigt mot, socialismen i alla dess då befintliga skepnader, inte minst mot hans samtida P J Proudhon, en av anarkismens grundläggare.

3. Kunskapsteoretisk, ontologisk och psykologisk egoism

Det är lockande att tolka Stirners egoism som en rent kunskapsteoretisk egoism. Naturligtvis vore det högst idealistiskt att se alla dessa problem och deras lösning som en rent kunskapsteoretisk fråga, men det är ju en idealism helt i linje med den kritiska metodens kamp mot begreppen. Den extrema subjektivismen hos Stirner blir både rimlig och begriplig om det enbart är fråga om kunskapsteori. Isåfall blir hans egoism bara fråga om praktiskt-filosofiska postulat om individens relation till verkligheten, kanske så enkelt som att man genom kunskap gör världen till sin (mentala) egendom, och att man då i sin kunskapsackumulation ska vara hänsynslöst egoistisk. I denna tolkning skulle Stirners idéer kunna vara rätt sympatiska, iallafall användbara och intressanta, men det är en ovanlig tolkning och det är inte alls den som ligger till grund för Mackays individualanarkism. Jag har bara sett den förespråkas i norrmanen Helge Kongshaugs relativt nytukomna lilla bok *Den ende och hans omgivning*, som jag återkommer till angående egoismens praktiska konsekvenser. Hursomhelst är det flera av Stirners resonemang som blir rätt obegripliga, och många av hans polemiska utfall som blir helt meningslösa, om man inte förutsätter att det är materiella och intersubjektiva förhållan-

den i den sociala verkligheten som åsyftas; om kunskap konkurrerar man ju inte på varandras bekostnad t ex.

Den anarkistiske filosofen John P Clark, som analyserat saken i sin bok *Max Stirners Egoism*, finner att Stirners egoism består av tre komponenter: Ontologisk egoism, Psykologisk egoism och Etisk egoism.

Den ontologiska egoismen består i det filosofiska antagandet att individen är utgångspunkten för hela verkligheten. Inte nödvändigtvis att individen är det enda som existerar (det vore solipsism), men att resten av världen existerar i relation till individen, som något han gör till sin egendom. Individen är den absoluta utgångspunkten. Den är ett "kreativt intet", den är ingenting, har inga egenskaper; men gör sig till allt och skaffar egenskaper genom att aktivt göra dem till sin egendom. Ett exempel Stirner själv tar upp som en egenskap bland många som individen tar till sig, är egenskapen att vara människa. För en mer materialistiskt sinnad läsare ter sig väl egenskapen att vara människa som en förutsättning för andra egenskaper, inte minst för att se sig själv som individ. Redan Feuerbach hävdade att det dels är religiöst att som Stirner välja ut en enskild, göra honom helig och sätta honom i motsättning till alla andra av samma sort, och dels inte överensstämmande med verkligheten, där den enskilde alltid ingår som en del i ett både biologiskt och socialt kollektiv.⁵ I övrigt kan man naturligtvis rent filosofiskt angripa denna filosofiska ståndpunkt hur mycket som helst, men det är kanske inte så intressant här (den intresserade hänvisas till Clarks första kapitel).

Mindre konstig kan den psykologiska egoismen te sig: tanken att människan till sin natur är egoistisk, att allt man gör gör man för att man vill det för sin egen vinnings skull. Detta är logiskt oantastligt, men i bästa fall en mycket trivial sanning. Det går naturligtvis att resonera så, men det är en trubbig beskrivning av verkligheten och den skiljer sig markant från normalt språkbruk - man säger inte gärna att man upppoffrar sig, tar order, lyder, tvingas, förslavas av egoistiska skäl, för sitt eget nöjes skull, av rent egeninteresse (ändå är det ungefär det som den moderna sociobiologin hävdar, fast i ganska sofistikerad form. Mer om detta senare.) Men det blir helt ohållbart när man som Stirner kopplar det till en klumpigt rationalistisk psykologi. För honom är individen odelbar och medveten, och har en fri vilja. Han erkänner inte att det finns olika krafter som verkar inom människan, varav många är omedvetna, som kan verka i helt olika riktningar. Även om man kanske alltid är egoist i den bemärkelsen att man handlar enligt någon av de i slutändan egenintresserade böjelser man har inom sig, så är det helt orimligt att vara herre över sig själv, att fullständigt och medvetet ena alla skilda krafter. Stirner räknar ju faktiskt med internaliserade auktoriteter, att dogmer och samhällsmoral kan flyttas in i huvudet på folk och skapa en inre polis, men var finns dessa om individen är odelbar, medveten och har en fri vilja? Vill människor, medvetet och av egeninteresse, bära på dessa hämningar?

En svensk författare vid namn Pehr Henrik Törngren, som aldrig verkar ha rönt någon större uppmärksamhet⁶ publicerade 1940 en bok med titeln *Moralsjukdomen*, där han menar att *Den ende* missuppfattats av alla andra - i själva verket är den inte en filosofisk

utan en rent psykologisk bok; en uppgörelse med idealismens psykologi. Han talar i slutkapitlet om att han upptäckt Stirner efter att ha skrivit färdigt sin bok, men funnit att Stirner var så överens med hans egna teorier att han tvingades lägga till ett kapitel om denne. Törngrens egen teori är att moral, ideal, samvete och dylikt är att betrakta som rent patologiska fenomen, som strider mot människans rent egoistiska natur, och deras makt är den slutgiltiga förklaringen till alla neuroser. Lösningen är att genom psykiatrisk vård göra folk till välmående ohämmade egoister.

4. Etisk egoism och ideologi

Vad egoism egentligen brukar betyda är väl dock den etiska egoismen; att det är eftersträvarvärt och moraliskt riktigt att alltid handla enligt sitt egenintresse. Oftast får väl den psykologiska egoismen tjäna som argument för den etiska, och så sker väl i viss mån även hos Stirner, parallellt med ett filosofiskt argument. Han utgår ifrån den Hegelska historicismen (föreställningen att historien har en bestämd riktning och ett bestämt mål) och ser egoismen som det avgörande, historiskt nödvändiga, momentet i andens självförverkligande (Stirner använder förstås inte ordet ande), den upphöjda syntesen av det gamlas omedvetenhet och det nyas falska medvetenhet (andlighet). Denna dialektiska modell uttrycker han på flera analoga plan. Det grundläggande är människolivet, som för Stirner börjar med pojken, slår över i ynglingen och fulländas i mannen (de traditionellt kvinnliga dygderna är naturligtvis diametralt motsatta egoismen, men räknas kvinnan därför inte som människa?). På ett annat plan går utvecklingen från neger över mongol till europé, eller från andefattighet över andlighet till kroppslighet; eller från katolik över protestant, från engelsk filosof över tysk filosof, från obildad över bildad, från icke-Hegelian över Hegelian, från realist över idealist, från djur över människa, till *egoist*.⁷ I övrigt kommer han knappast med några argument för sin egoism, och det gör han rätt i utifrån sina egna förutsättningar. En riktig egoist behöver väl inte hänvisa till naturlighet eller historisk nödvändighet för att motivera sin egoism; hans egen lust till egoismen borde väl vara den högsta möjliga bevekelsegrunden och inte behöva stöd av några argument. Däremot borde en extrem egoist ha svårt att handla överhuvudtaget: för att handla enligt sina böjelser måste man ju alltid göra ett urval av, ett godtyckligt ställningstagande till, sina olika böjelser, vilket alltid torde innebära att hämma vissa böjelser och förtrycka vissa instanser hos sig själv. Måste då egoisten alltid bli något slags rationalist-idealism och välja att det är förnuftet som ska ha rätt att förtrycka andra delar av en själv, att det är förnuftet som är individen? För Stirner är det iallafall helt klart så; han menar att man noggrant bör tukta sina känslor och begär och hålla dem under förnuftets kontroll.

Den etiska egoismen handlar ju om egoismen i praktiken. Det är där de politiska konsekvenserna kommer fram: är det egoistiska handlandet människor emellan anarki, eller är det bara vanlig rå liberalism? Eller är det en rent filosofisk företeelse, som är förment opolitisk och därmed konservativ? Man tänker sig ju lätt den extreme egoisten som en hänsynslös buse, som med alla medel utnyttjar människor, bufflig men samtidigt oförutsägbar. Detta är ju det nyliberala människoidealet, och de som vill tolka honom så

finner stöd i många osmakliga formuleringar i *Den ende*. Hör här: "Kommunisterna påstå: jorden tillhör rätteligen dem, som bebygga den och dess produkter tillhör dem som frambringa dem. Jag menar att de tillhöra dem, som förstå att sätta sig i besittning av dem, eller den, som icke låta beröva sig dem /.../ Tigern, som anfaller mig, har rätt, och jag, som skjuter ned honom, har också rätt. Jag försvarar icke min rätt emot honom, utan mig"⁸ "Allting, egendomsfrågan låter icke lösa sig så lätt, som socialisterna eller t o m kommunisterna tro. Den skall blott bli löst genom ett allas krig emot alla"⁹ Helge Kongshaug (*Den ende och hans omgivning*) menar dock att egoisten inte alls behöver framstå så. Egoisten får inte bli slav under sin roll som egoist, utan lever lämpligast på ett så bekvämt och stillsamt sätt som möjligt. Även om man är emot staten så är det ju skönast för en själv att inte anstränga sig för att motarbeta den. Denna tolkning finner också stöd på många ställen i *Den ende*, och även i Stirners egen livsföring. Egentligen var Max Stirner en tillbakadragen man vid namn Johann Caspar Schmidt, ett tag verksam som flickskolelärare, ett tag som journalist, aldrig politiskt aktiv, eller på något annat sätt än genom sina fåtaliga skrifter ingripande i historiens gång. Han umgicks förvisso med unghgelianer på den legendariska vinstugan Hippels i Berlin, men hade inga nära vänner och visade aldrig några känslor. Förutom att han väckte visst hallå med *Den ende* förflöt hans liv obemärkt för i stort sett alla andra människor. (Det enda dåd man vet att han utförde som kan verka utpräglat egoistiskt är att han gifte sig med en förmögen flicka som han inte älskade, och förbrukade hennes förmögenhet.)¹⁰ Egoisten behöver alltså inte alls märkas för sin omgivning, han behöver inte ge sig till känna; han kan leva ett liv skenbart som alla andra, fast han i själva verket är sysselsatt med att hänsynslöst bemäktiga sig erfarenheter och relationer och göra dem till sin egen upphöjda egendom, med att ohämmat följa sin egen vilja, och i sitt sinne vara helt oavhängig samhället han lever i och alla sorters auktoriteter. Detta är klassisk medveten strutspolitik. Från antikens Epiktetos till vår tids Jean Genet har samhällsbevarande tänkare hävdad att en slav inte alls är en slav om han bestämmer sig för att han vill vara slav, isåfall utför han sitt slavgöra av fri vilja, av eget intresse, och är fri. Den förtryckte är inte förtryckt om han väljer att acceptera förtrycket; om man själv tänker att man har avskaffat alla auktoriteter och står utanför samhället så är det så, och då behöver man ju inte anstränga sig för att göra upp med auktoriteterna och förändra samhället, de har ju ändå inget inflytande över en, ingen realitet för en. Så tolkad kan Stirners filosofi vara ett typexempel på en abstrakt individuell skenlösning, som gör anspråk på att vara frigörelse men i själva verket bara utgör den avledande ursäkten för att inordna sig i den rådande ordningen och inte arbeta för verklig frigörelse: den är *ideologi*, i Marx' och Engels' betydelse av termen. Det är faktiskt mycket med just Stirner i åtanke som dessa utvecklade ideologibegreppet: deras stora uppgörelse med unghgelianismen - *Den tyska ideologin* (skriven 1845-46 men inte utgiven i sin helhet förrän 1932) - upptas till ojämförligen största delen av ett slaktande av Stirners filosofi. Boken är lång och bitvis trist, men innehåller en för den intresserade värdefull mycket grundlig analys av Stirners begrepp och minst sagt egensinniga logik, och av *Den endes* plats ur historiematerialistiskt perspektiv.

5. Mackays individualanarkism

Det är ju uppenbart att Stirner historiskt sett inte har något att göra med anarkismens framväxt. Istället måste man se hans verk dels i den tyska idealismens tradition, och dels som sammanhängande med liberalismens utbredande över Europa. Stirner översatte de klassiska liberala nationalekonomerna Adam Smith och J B Say till tyska, och man kan ju faktiskt se hela hans filosofi som en hysterisk fördjupning av liberalismen på det idealistiska filosoferandets område. Enligt Marx och Engels kan man se Stirners idéer som det filosofiska uttrycket för småborgerlighetens frustration i det efterblivna Tyskland, 11 en träffande och rätt avväpnande tolkning.

I England försökte man hitta filosofisk grund för liberalismen på andra håll. Det mest intressanta exemplet är Herbert Spencer, nästan samtida med Stirner, som försökte bygga en total liberalistisk världsåskådning utifrån samtida naturvetenskap, och *socialdarwinismen* var född. Den kommer jag få tillfälle att återkomma till.

Men hur i all världen kommer det sig då att Stirners namn har kommit att associeras med anarkismen? R W K Paterson hävdar i sin bok *The nihilistic egoist Max Stirner* att detta missförstånd ursprungligen kan spåras till Friedrich Engels. När denne på sin ålders höst (1888) skulle förklara marxismens filosofiska ursprung för arbetarna i en pamflett med namnet *Ludwig Feuerbach och den klassiska tyska filosofins slut* hade han glömt, eller ville inte erkänna, hur grundligt han och Marx påverkats av Stirners filosofi och hur än mer grundligt de slaktat den i *Den tyska ideologin*. Han skriver: "Slutligen kom Stirner, den moderna anarkismens profet - Bakunin har hämtat utomordentligt mycket från honom - och övertrumpfades det suveräna 'självmédvetandet' med sitt suveräna 'den ende'" 12 Vad Bakunin skulle ha hämtat från honom får vi inte veta. Och det är inte lätt att lista ut på egen hand.

Men John Henry Mackay läste inte Engels utan gjorde motsvarande misstag på egen hand. Han upptäckte Stirner via en bok i filosofihistoria, 13 studerade honom noggrant och blev helt frälst. Han drog den något konstiga slutsatsen att det var Max Stirner, och inte anarkiströrelsen, som representerade den verkliga anarkismen. Mackay var diktare, och varken filosofihistoriker eller politisk teoretiker, men hans livsverk är Stirnerbiografen *Max Stirner - sein Leben und sein Werk*. Utifrån ett mastodontiskt efterforskningsarbete har han lyckats någorlunda rekonstruera Stirners levnadslöpp - en mycket svår uppgift då denne ju inte gjorde mycket väsen av sig, och inte ens de som hade känt honom hade särskilt mycket att berätta om honom. Boken innehåller också ett referat av *Den ende* som tar formen av en helt oreserverat hängiven lovsång till boken - som Mackay faktiskt säger egentligen kan jämföras bara med bibeln. 14 Han säger också om Stirner: "Så står han på gränsen mellan två världar, och en ny epok i människosläktets liv börjar med honom: Frihetens epok. För den har vi ännu inte funnit något bättre namn än anarki: den ordning som betingas av ömsesidigt intresse istället för den våldets ordning som hittills rått; individens uteslutande suveränitet över sin personlighet istället för dess underkastelse; individens ansvar för sina handlingar inför sig själv istället för dess omyndighet - individens egenhet". 15 Och det är faktiskt allt han säger om anarki eller anarkism i sin bok om Stirner.

Däremot i romanen *Anarkisterna*, som brukar uppfattas som strängt självbiografisk, ¹⁶ säger han desto mer. Bokens huvudperson deltar i den anarkistiska rörelsen i London, men blir mer och mer trött på anarkisternas tjafs om solidaritet och kärlek, deras självuppostring och deras likhet med kommunisterna. Han försöker diskutera med dem, men de är fanatiska och oresonliga, och till sist lämnar han politiken, upprättar ett individuellt kontrakt med sin arbetsgivare och lever vidare ensam, i ekonomiskt välstånd och med ro att läsa och fundera som han själv vill.

Utförligt får man i funderingar och dialoger ta del av huvudpersonens åsikter. Individens frihet får inte på något sätt hämmas. Kommunism och anarkism "äro varandras motsatser som dag och natt, sanning och villfarelse, egoism och altruism, frihet och slaveri". ¹⁷ Kärleken har ingen plats i anarkismen, och hör överhuvudtaget till det farligaste som finns, då den hotar det beräknande förnuftet. "Frihet är frånvaron av det aggressiva våldet eller tvånget /.../ Staten är nu det organiserade våldet /.../ Anarkisten ser därför i staten sin störste, ja, ende fiende." ¹⁸ Staten ska avskaffas och marknaden släppas fri. Närbesläktade med de riktiga anarkisterna är Manchesterliberalerna, som dock stannar på halva vägen och vill ha kvar staten att organisera konkurrensen, medan riktiga anarkister menar att konkurrensen ska släppas helt fri så att vem som helst kan bli kapitalist. Dessa riktiga anarkister är sällsynta, men det finns tre typer: Dels några "djärva" människor i Boston (Benjamin Tucker med anhängare, som vi strax skall titta närmare på), dels en handfull kringströdda Proudhonister och dels vissa "framstående" företagsledare. ¹⁹

Det är Stirners egoism som huvudpersonen ansluter sig till, med några förändringar: han uppskattar till skillnad från Stirner Proudhon och dennes ekonomiska teorier, han anknuter explicit till liberalismen, och han kallar alltihopa för anarkism. Fortfarande verkar det helt godtyckligt, väldigt svärbegripligt och rätt dumt att på det viset sammanföra Stirner och anarkismen. De gemensamma dragen hos Mackay och anarkiströrelsen är alltså blott det allmänna frihetssvärmeriet, fientligheten mot staten och intresset för Proudhon. Clark kommer fram till att en "socialanarkist" skulle kunna samarbeta med en Stirneriansk egoist i kampen mot repressiva institutioner, men "socialanarkisten kommer att finna att egoisten i sitt vardagsliv reproducerar just det som alla anarkister betraktar som ont hos de sociala institutionerna". ²⁰

6. Tuckers individualanarkism

Nämnde Benjamin Tucker och hans meningsfränder i USA propagerade faktiskt för Proudhons idéer i ett slags individualanarkistisk tappning. Det är denna del av individualanarkismen som faktiskt utgör en tradition, och hela tiden har den haft USA som centrum.

På 1800-talet gick det en strid ström av mer eller mindre förföljda oliktankare och excentriker av allehanda slag över atlanten för att pröva lyckan. Därför var det naturligt att alla märkligheter i det europeiska kulturlivet fanns representerade i USA. På flera håll försökte man starta falangstärer enligt den store utopiske socialisten Charles Fouriers idéer (fast i mycket förminskad skala). På en sådan, Brook Farm i Texas, fanns det några män som började intressera sig för Proudhon, och snart övergick till att propagera för hans

idéer, så att det bildades vad man kan kalla en liten anarkiströrelse i USA. En av dess talesmän, som hette Josiah Warren, var extra noga med att betona det individualistiska draget i Proudhons ganska primitiva anarkism, vilket kanske inte är så konstigt i individualismens förlovade land. 1872 slöt sig den unge valfångarsonen Benjamin Tucker till denna rörelse, som nu hade sitt centrum i New England, och blev snabbt en av dess centralgestalter. I sin tidning *Liberty* (1881-1908) utvecklade han den Proudhonska individualanarkismens, den specifikt amerikanska anarkismens, idéer.²¹

P J Proudhon, samme man som analyserade privategendomen och fann att *Egendom är stöld*, tyckte icke desto mindre att varje producent måste ha rätt till sin produkt, så att bönder och hantverkare måste vara självägande och äga sin skörd, och fabriksarbetare måste gå samman i producentkollektiv och dela upp produkterna sinsemellan. Kommunism, i betydelsen avskaffande av privategendomen, trodde han inte på, eftersom det skulle kräva något överordnat maktorgan som organiserade människornas produktion och konsumtion, och alienera människorna från arbetet; det skulle vara motsatsen till anarki - frånvaron av herravälde - och frivilliga individuella initiativ. Däremot var det allra mest centrala begreppet i hans teorier *rättvisa*, som han menade borde ersätta den kristna kärleken som grundval för vår moral. Rättvisa är en förutsättning för egendomen, och ingen ska kunna ackumulera egendom utöver vad han själv kan bruka.

De amerikanska individualanarkisterna anslöt sig till detta begrepp om egendomen som underordnad rättvisan, och deras teori skiljer sig ju väsentligt från Mackays konstiga Stirnerianism. Hör Tucker: "Grundbetingelsen för ett livskraftigt och harmoniskt samhälle är det största möjliga mått av personlig frihet, och lika frihet /.../ Vi hjälpa varandra till ett bättre, friare och lyckligare liv; och denna tjänst skulle vi bättre kunna göra varandra, om vi upphörde att inbördes förtränga, binda och undertrycka varandra."²² Det är tveksamt om de kände till Stirner innan Mackays förmedling, och även om de senare nämnde hans namn i uppskattande ordalag så tycker jag inte man har anledning att anta att hans idéer skulle haft något direkt inflytande på deras. Skillnaderna är grundläggande: Proudhon efterföljarna är positivt inställda till människan, rättvisa, solidaritet, och negativa till makt, våld och egendomsackumulation, liksom till auktoritet och förtryck fattade även i sina konkreta verkningar människor emellan; de står ganska nära vad man vanligen menar med anarkism. Tyvärr är de också - till skillnad från Proudhon - antirevolutionärer, och tror att ett rättvist samhälle endast kan realiseras genom individernas upplysning och fredliga ekonomiska reformer. Det är väl denna idealistiska ståndpunkt som utgör deras största brist; fasthållandet av egendomen kan man kanske snarast se som en olycklig pessimism, att de inte vågar tro på det individuella initiativets blomstring under en fullständig egendoms gemenskap.

Tucker kunde ibland som Mackay gnälla över att "kommunister" usurperat termen anarkism. Detta hade ju kanske något slags verklighetsbakgrund i att det ju var Proudhon som började använda termen anarkism i en betydelse som liknar vår, och den Proudhon-tolkning som anarkiströrelsens grundare Bakunin representerar är naturligtvis inte den enda möjliga tolkningen. Men Tucker upprätthöll ändå vänskapliga kontakter med anarkiströrelsen och den kommunistiska anarkismens centralgestalt Pjotr Kropotkin, och

verkade se dem som delaktiga i samma rörelse.

7. De båda individualanarkismernas konsekvenser

Kropotkin diskuterar individualanarkismen i *Anarkism och modern vetenskap*. Han menar²³ att det är uppenbart att ett odlande av individen som det Stirner propagerar för alltid leder till fåtalets utveckling på flertalets bekostnad, och han drar parallellen mellan Stirner och de liberala ekonomerna. De individualister i Stirners anda som räknas till de anarkistiska leden behöver man inte ta fasta på; ”denna ’bekräftelse av individen’ är metafysisk och avlägsnad från det verkliga livets fakta; /.../ den sårar jämlikhetskänslan - grunden till all frigörelse, ty man kan ej frigöra sig då man vill behärska någon; /.../ den närmar sig dem som påstå sig vara ’individualister’ bland ädlingar, präster, borgare, tjänstemän, etc, som också tro sig ’överlägsna’ massan och vilka vi har att tacka för Stat, Kyrka, Lagar, Polis och Militarism och allt hundraårigt förtryck.”²⁴ Men den Proudhonska individualanarkismen tar han på större allvar och behandlar något utförligare. Mot Tucker åberopar han främst en invändning han tidigare anfört mot liberaler och Stirner, att deras individualism i slutändan ändå kräver en stat som försvarar individens rättigheter. Och detta har inte lyckats förföra arbetarna, som fortfarande intresserar sig mer för kommunistisk anarkism. Men ”detta förhindrar dock ej att alla erkänna den betydelsefulla kritik de individualistiska anarkisterna gjort för att förhindra sina kommunistiska medbröder att falla in i centralism och byråkrati och alltid återföra tanken till den fria individen - den första grunden till ett fritt samhälle”.²⁵

Att Tucker och hans gelikar behöver behålla staten är inte något Kropotkin gissat på egen hand, utan Tucker säger det öppet.²⁶ Man kan notera att de amerikanska individualanarkisterna därigenom inte skiljer sig så mycket från våra dagars nyliberala ”högeranarkister” eller ”anarkokapitalister”. Deras heliga skrift, Robert Nozicks *Anarki, stat och utopi*, utgörs just av en filosofisk argumentering för den minimala staten, som skyddar individernas egendom men inte har några andra befogenheter. En filosofisk analys på ”frihetliga” grunder kan enligt Nozick aldrig rättfärdiga vare sig ett statslöst tillstånd eller en stat med större befogenheter. Det är signifikativt att argumenteringen är rent filosofisk, så att frihet respektive tvång är abstrakta principer och inte konkreta politiska, ekonomiska, sociala och psykologiska realiteter. Alla som kallar sig anarkister verkar ju vara ense om att statslösheten är den eftersträvningsvärda riktningen, men de amerikanska individualanarkisterna och de nyliberala ”högeranarkisterna” gör alltså redan apriori ett undantag för att de så högt värderar statens egenskap av försvarare av egendomen, en av de egenskaper som andra anarkister föraktar allra mest, och att de inte alls uppskattar socialvård, sjukvård, utbildning och omsorg och dylika funktioner som hör till statens relativt sympatiska sidor, även om också de naturligtvis måste organiseras på mindre auktoritär och centraliserad basis.

Denna amerikanska, proudhonsk-tuckerska individualanarkism utgör alltså - till skillnad från den stirnersk-mackayska - en tradition, och den har - till skillnad från den stirnersk-mackayska - ett släktskap, och har haft vänskapliga kontakter, med anarkismens huvudfåra (även om detta släktskap och dessa kontakter har reducerats med riktningens

nutida representanter, de pengaglada och människofientliga nyliberalerna). De framträder som en ofta uppdykande, gnällig och känslökall men likväl hängiven, fraktion inom anarkiströrelsen. I den blomstrande rörelsen i London innan sekelskiftet fanns en mycket aktiv sådan individualist i Henry Seymour, som var *Libertys* englandskorrespondent och själv gav ut *The Anarchist* (som startade 1885 som Englands första anarkisttidning) - det var genom honom som Mackay och Tucker kom i kontakt med varandra - och små sällskap i denna anda har dykt upp här och var under 1900-talet.

Den stirnersk-mackayska varianten däremot manar varken till sammanslutning eller politiskt engagemang. Visst fanns det en krets kring Mackay i Berlin som kallade sig individualanarkister, men de utgjorde en rätt ordinär konstnärsbohemkrets som knappast var politiskt engagerade (då - däremot hade flera av dem, t ex Rudolf Steiner och Richard Strauss, senare komprometterande förbindelser med nazismen). Eftersom en stirnerian inte vill förändra samhället utan nöjer sig med att filosofiskt förneka dess makt över en, har stirnerianer ingen anledning att sluta sig samman av politiska skäl; utifrån sin människofientlighet och personliga upphöjdhet har de ingen anledning att sluta sig samman överhuvudtaget, och utifrån sin självtillräcklighet har de ingen anledning att öppet redovisa sin ståndpunkt alls. Om det finns en massa stirnerianer idag så är det iallafall svårt att upptäcka dem, de lever som vanliga människor och förräder inte sin övertygelse (med undantag för Helge Kongshaug som skrivit en bok). Den tyske reaktionäre aristokratförfattaren Ernst Jünger gör sig till tolk för en stirneriansk individualanarkism i romanen *Eumeswil*, där han utförligt diskuterar Stirner, Mackay och Tucker och ställer upp motsatsparet anarkist (naiv, självpoffrande, självförbrännande, politiskt aktiv) och *anark* (egoistisk, upphöjd, fri, omärklig). Även om man inte utan vidare ska förutsätta att en romans huvudperson uttrycker författarens personliga åsikter, så får man här ett bra exempel på hur en stirnerian kan resonera, och man kan också uppmärksamma hur utmärkt den stirnerska åskådningen passar för en trött, tillbakadragen och bitter gammal reaktionär som Jünger.

8. Levnadskonsten

Men som Kropotkin erkände måste man uppmärksamma att individualanarkismen kan ha något att lära (de kommunistiska, kollektivistiska eller sociala) anarkisterna. Idag har vi väl mer närliggande saker än individualanarkisternas förutsägelser som kan påminna oss om farorna med centralistiska och byråkratiska tendenser i socialismen. En aspekt som jag tycker är mer intressant i sammanhanget är istället offerproblemet. Anarkismen är ju den del av socialismen som alltid ska ta sin utgångspunkt i varje individs behov, önsknings och initiativ - ändå leder den så ofta till självpoffringar för dess anhängare. Detta dilemma löses ju teoretiskt genom upphävandet av motsättningen mellan individualism och kollektivism, mellan egoistiskt motiverade handlingar och "altruism". Den som kanske utvecklat detta bäst är inte alls en anarkist utan den belgiske situationisten Raoul Vaneigem. Hans *Traité de savoir-vivre à l'usage de jeunes générations* ("Avhandling om levnadskonsten för de yngre generationernas bruk", eng övers *The Revolution of Everyday Life*) är genomsyrad av Stirnerska tankegångar som är sympatiskt omtolkade.

Individens intressen kan inte vara skilda från allmänna intressen, eftersom det bara är kollektiva framsteg som ger individen möjligheter att realisera sina intressen, och bara genuint individuella framsteg som kan tjäna den kollektiva strävans sak och dirigera dess framsteg. Den revolutionära nödvändigheten gör att individuella och kollektiva behov sammanfaller: man kan aldrig utveckla sig själv på egen hand, isolerad från kollektiv som kämpar med iscensättningen av förutsättningar för en generaliserad individuell frihet; men det är ännu farligare att offra sig själv för en saks skull, att åsidosätta, försumma och glömma sina egna intressen och behov och sin egen individuella utveckling, sin självkänedom och kreativitet, för att bli en hårt arbetande och pliktskyldig aktivist i tjänst hos någon sak, som man i och för sig sympatiserar med men som egentligen inte alls motiverar någon självuppoffring. Detta trycker Vaneigem extra hårt på, men det känns mer avlägset att notera stirnerianismen i det än att uppmärksamma hur väl det stämmer överens med det *antipragmatiska* drag som i synnerhet anarkismen och surrealismen utvecklat: att man inte kan nå ett mål med medel som står i direkt motsättning till målet. Man kan inte avskaffa makten genom att först gripa den, man kan inte utrota våldet med krig, man kan inte kämpa för friheten genom att göra sig ofri: disciplinera sig, underkasta sig, uppoffra sig. På lång sikt blir man kapabel till generaliserad frihet enbart genom att öva sig själv i frihet; genom att utveckla så kreativa och herraväldesfria levnadsformer som möjligt och utforska sina djupaste behov redan nu.

C. De biologiska imperativen

1. Åsikter om människans natur

Som jag sade tidigare brukar oftast den förment vetenskapliga tesen om människans psykologiska egoism få tjäna som argument för en etisk egoism. I förlängningen av detta blir den ofta ett argument för en egoistisk samhällsorganisering; en ordning av konkurrens och utslagning ohämrad av humanitära hänsyn och balansupprättande regleringar; antingen ett försvar för den redan rådande ordningen eller ett led i propagandan för en ännu mer långt gången. Men lika ofta får det argumentera för den motsatta åsikten: att människan som är så otäck innerst inne måste hållas i schack, hennes böjelser noggrant tuktas i uppfostran och undervisning, hennes livsföring kontrolleras av allehanda myndigheter och om så behövs korrigeras av poliser, domstolar, mentalvård och socialvård; antingen ett försvar för den redan rådande ordningen eller ett led i propagandan för en ännu mer långt gången.

Jag ska här resonera lite kring egoismens koppling till vetenskap och politik, och de väsentliga frågeställningarna blir ungefär dessa: Hurdan är nu egentligen människans natur - egoistisk eller altruistisk, individualistisk eller kollektivistisk? I vilken grad styrs människan av sina biologiska funktioner och i vilken mån kan hon på något sätt transcendera över dem? Ska hon inrätta sin moral i enlighet med eller i motsättning till sin biologiska natur? Ska hon organisera sitt samhälle i enlighet med eller i motsättning till den? Är den nuvarande samhällsordningen motiverad av människans biologi? Är det

isåfall möjligt att radikalt förändra den?

De flesta människor har väl åsikter i dessa frågor, åsikter som oftast inte är grundade på någon biologisk kunskap utan istället följer av politisk övertygelse. Liberaler (manchesterliberaler och nyliberaler) menar att människan av naturen är egoist därför att det verkar vara ett argument för den egoistiska samhällsordning de eftersträvar. Socialliberaler, konservativa och socialdemokrater menar att människan av naturen är egoist (de kallar det ond) därför att det verkar vara ett argument för det friktionsfria förtryck i samförstånd som de eftersträvar. Socialister menar oftast att människan av naturen är altruist (det kallas god) därför att det verkar vara ett argument för att det är möjligt och eftersträvansvärt att kasta den här samhällsordningen över ända och upprätta en ny utan makt och förtryck. Andra åsikter har hysts av allehanda moralfilosofer, som behandlat problemet rent filosofiskt och vars ståndpunkter därför ofta känns mycket verklighetsfrånvända och ointressanta. Genomtänkta åsikter som förhållit sig både till biologiska fakta och politiska konsekvenser har främst utarbetats inom den darwinistiska traditionen.

2. Darwin och Huxley

I *Om arternas uppkomst* 1859 lanserar Darwin sin berömda teori om hur evolutionen går till, teorin om det naturliga urvalet genom den lämpligastes överlevnad. Däremot skriver han inte om vilka arter som utvecklats ur vilka, och människan behandlas ö h t inte i sammanhanget. Det var lärjungen Thomas Huxley som först ägnade människan något evolutionsbiologiskt studium, i *Mans Place in Nature* 1863, och sedan skrevs en hel del om det av Darwins riddersman i Tyskland, Ernst Haeckel. Först när man beretts på detta vis tar Darwin bladet från munnen angående människan, i *Människans härledning och könsurvalet* 1871. I relation till de frågor som här uppställts kan man iaktta att Darwin i egenskap av biolog förstår ser människan som en biologisk varelse som inte på något mystiskt vis kan transcendera över sin biologi; och att han menar att människans drifter av naturen är blandade, såväl egoistiska som altruistiska. Och då människan är en social varelse finner han det rimligt att anta att altruistiskt beteende och "hög moral" skall ha gynnats av det naturliga urvalet medan egoistiskt beteende missgynnats. Han är ingen entusiastisk apologet för den rådande samhällsordningen, även om han menar att den nödvändigtvis är uppkommen ur evolution och biologiskt motiverad, och även pekar på vissa orättvisor som biologiskt gynnsamma.

Thomas Huxley ser saken på ett helt annat sätt. Han har en betydligt mer dramatisk föreställning om det naturliga urvalet och identifierar det med den reaktionäre filosofen Hobbes föreställning om "allas krig mot alla". Människan har nått en sådan utvecklingsgrad genom "hennes förmåga av självhävdelse, hennes samvetslösa annekterande av allt som kan annekteras, hennes sega fasthållande av allt som kan fasthållas /.../ sin hänsynslösa och grymma förstörelselusta, när hennes vrede väckes av motstånd". Men när hon nu kommit så långt att hon bildat civiliserade samhällen så har alla dessa egenskaper, så användbara i evolutionen, blivit brister, som bara är i vägen och av ondo

i samhället, men som lyckligtvis kan stävjas genom att människan är så avancerad att hon utrustats med moral.²⁸ Naturen, även den mänskliga naturen, är alltså ond, medan samhället och moralen är goda; alltså är samhällets viktigaste uppgift att gå emot människans natur och skydda människorna från varandra. Det är samma resonemang som hos Hobbes, och som i den vanliga ursäkten för ett repressivt samhälle, men här är det konstigt nog en biolog som hävdar det. Annars borde väl just biologerna höra till dem som är minst benägna till *transcendental humanism*, att människan står i motsättning till, och höjer sig över, resten av naturen, och *humanistisk moralism*, att moralens uppgift är att motarbeta naturen (termerna är mina).

3. Haeckel och Kropotkin

Ernst Haeckel var nog den mest djuplodande och aggressive förkämpan för de kontroversiella slutsatser man kunde dra av utvecklingsläran: ateism, materialism och antihumanism (och dessutom rasism, vilket dock blivit kontroversiellt först på senare tid). För honom är det självklart att de mänskliga samhällena och deras historia liksom människans psyke och alla hennes tankar, är rent biologiska företeelser som uppkommit ur evolution; att människan inte på någon avgörande punkt markant skiljer sig från andra djur, att hennes avancerade psykiska förmågor och sociala liv bara i graden, inte i arten (och även gradmässigt långt mindre än man tror) skiljer sig från andra djurs. I biologiska frågor är Haeckel i allmänhet väldigt klarsynt, och han är medveten om att kampen för tillvaron är en fråga om subtila anpassningsmetoder och inte något allas krig mot alla. Men han är också benägen att se djurens utveckling ur varandra som en målmedveten och värdeladdad process, så att djurens stamträd blir ett hierarkiskt system; där alla senare utvecklade, mer avancerade, varelser också har ett större värde än de äldre, mindre avancerade, varelsena och en naturlig auktoritet över dessa. När han så ser på människan i ljuset av detta finner han att européer är högre stående varelser än andra människor (som egentligen borde föras till andra arter), men även att män är högre stående varelser än kvinnor (som även av Darwin påstås vara en sorts förväxta barn i evolutionärt hänseende) och att starka individer inom ett samhälle är högre stående och har en naturlig rätt att härska över de svagare, medan de svagare har en naturlig plikt att låta sig styras. I vissa avseenden är Haeckels idéer direkta föregångare till fascismen (men nazisterna höll ganska tyst om honom på hans antihumanism). Haeckel hävdar inte alls som Huxley en biologiskt grundad konservatism utan är radikalt reaktionär på biologisk grund.²⁹

Men visst fanns det darwinistiska biologer som försökte påminna om Darwins egen politiska neutralitet och själva drog andra slutsatser än konservativa eller reaktionära. Ryssen Karel Kessler gick till angrepp mot socialdarwinismens ensidiga och klumpiga betonande av "kampen för tillvaron" och hävdade att såväl bland människorna som bland andra djur spelar inbördes hjälp ofta en ännu viktigare roll än inbördes kamp. En av hans lärjungar, som vidareutvecklade denna tes var tillika anarkist och hette Pjotr Kropotkin. Han hade i sibirien själv iakttagit med vilken beundransvärd iver djuren hjälpte varandra under mycket hårda förhållanden, och skrev en välkänd bok, *Inbördes hjälp* (1902), i ämnet. Där utvecklar han det enkla resonemanget att det är självklart att inbördes hjälp

är fundamentalt för alla sociala djur, själva förekomsten av en social ordning hänger intimt samman med principen om inbördes hjälp. Inbördes hjälp främjar utvecklingen mer än inbördes kamp, det är därför de mest avancerade och intelligenta varelserna i allmänhet är desamma som de mest sociala och hjälpsamma. Detta försöker han belägga med en handfull exempel från djurvärlden, som tyvärr ofta är rätt klumpiga, och godtyckligt och naivt tolkade. Sen går han vidare och visar hur principen fungerat som motor i utvecklingen hos vilda folk, hos barbariska folk, i medeltidsstaden och i det moderna samhället. Liksom Darwin och Haeckel undviker Kropotkin att postulera naturens och människans ondska eller godhet: han ser att såväl inbördes kamp som inbördes hjälp är naturliga strategier bland människor och andra djur, men hävdar att inbördes hjälp är mer fördelaktigt ur evolutionssynpunkt. Denna biologiska övertygelse hänger naturligtvis ihop med hans politiska åskådning, men är inte någon ytlig rationalisering av den utan en genomarbetad och trovärdig (men förvisso inte ovedersäglig) biologisk och filosofisk teori. Benägenheten för inbördes hjälp är alltså naturlig, men inte allena härskande; att uppmuntra denna naturliga benägenhet är grunden för att utveckla ett herraväldesfritt, anarkistiskt, mänskligt samhälle.³⁰

4. Socialdarwinismen

Att betrakta människan och hennes sociala tillvaro ur utvecklingsbiologisk synvinkel är väl rätt självklart för de flesta biologer, eftersom det knappast finns någon biologisk grund för det transcendentalhumanistiska antagandet att människan och det mänskliga samhället fungerar genom helt andra mekanismer, enligt helt andra principer, än andra djur och deras sociala strukturer. Detta skulle förstås kunna kallas socialdarwinism, men den beteckningen brukar främst användas på vissa politiska ställningstaganden; oftast kring förenandet av två motsägande idéer: dels föreställningen att det mänskliga samhället har utvecklats naturligt och att det därför är onaturligt och perverst att eftersträva någon radikal förändring, alltså en biologiskt motiverad konservatism, och dels resonemang om att man måste följa naturens lagar som motivering för vissa radikala förändringar, biologiskt motiverad radikalism. Den biologiskt motiverade konservatismen står både Darwin och Huxley ganska nära, men ingen av dem fäste så stor vikt vid politiska resonemang, åtminstone inte Darwin. Haeckel och Kropotkin däremot företräder båda en uttalat politisk biologiskt motiverad radikalism, även om de strävar i helt olika riktningar. Båda vill omforma samhället mot mer naturlighet, men för Haeckel innebär detta ett på alla plan strängt hierarkiskt, totalitärt samhälle, medan det för Kropotkin innebär ett samhälle utan förtryck, konkurrens och hierarkier; anarki.

Den teoretiker som främst förknippas med termen socialdarwinism, Herbert Spencer, menar att det kapitalistiska samhället är naturligt och att det är i liberal riktning som det är naturligt att förändra det. Spencer var dock filosof och inte alls biolog, och snarare än att dra moraliska och politiska slutsatser av biologiska resonemang så försökte han konstruera ihop ett filosofiskt system där alla vetenskaper (och etik och politik räknade han som vetenskaper) skulle följa logiskt ur ett enda grundantagande, nämligen kraftens oförstörbarhet, den s k energiprincipen. Eftersom han ville se en spontan utveckling, från

enkelt till komplicerat, i allting var det bekvämt för honom att ansluta sig till darwinismen som utarbetat en utvecklingslära på biologins område. Vad han själv hävdar beträffande människans natur är att människan först och främst är egoist, men även har en naturlig benägenhet för altruism, som hon kan låta komma fram i ideala situationer där hennes egoism tillåtits få fritt utlopp. Föreställningen om kulturens naturlighet medför hos Spencer ett hyllande av klasskillnaderna - de som har mycket pengar och en hög social position är bättre människor än andra, och förtjänar allt detta; det är den naturliga konkurrensen, kampen för tillvaron, som fört dem dit. Men han menar inte att samhället ska bevaras som det är: för att människans altruism ska komma fram måste egoismen utvecklas ohämmat; staten står i vägen för detta, medlidandet med fattiga, svaga och avvikande står i vägen. Spencers kritik av staten liknar Benjamin Tuckers, och även han kommer fram till att en minimal stat bör bevaras för att skydda egendomen. Och tillsammans med Darwins kusin Galton hörde Spencer till de första förespråkarna för en aktiv befolkningspolitik (eugenik, rashygien) med tvångssterilisering av alla mindervärdiga, så att de högre utvecklade klasserna slapp hämmas av dem och istället kunde utveckla sin egoism så fritt att den slog över i altruism.

5. Marx och Engels

Andra filosofer som använde Darwin för sina egna syften var Marx och Engels. De hyllade Darwin för att han uppmärksammat naturens historicitet, arternas och i synnerhet människans historiska uppkomst och utveckling, och därmed frånvaron av någon evig mänsklig natur. De menar alltså att människan av naturen varken är egoist eller altruist; om hon har en natur så skapar hon själv denna genom sitt arbete. Därigenom kommer människan att determineras av sin ekonomiska klassstillhörighet och handla enligt sina klassintressen (som en sorts gruppegoism), men det ligger i proletariatets klassintressens natur att upphäva alla klasser, så att det kan uppstå något slags allmän altruism efter att proletariatets maktövertagande har upplöst klassamhället. Lika originell är deras transcendentalhumanism som de motiverar utifrån Hegels dialektik. I och med att utvecklingen sker språngvis (enligt "lagen om kvantitativa förändringars övergång i kvalitativa") så är det helt naturligt att människan vid en viss punkt i utvecklingen plötsligt transcenderat över sitt biologiska funktionssätt. Detta skedde genom att apan en gång klev ner på marken och fick händerna fria, så hon kunde börja bearbeta naturen (och alltså ställa sig själv i motsättning till den), vilket accelererade utvecklingen så att hon snabbt fick ett språk och en stor hjärna och ett samhälle, och plötsligt var människa. Genom arbetet behärskar människan naturen, och genom att känna till dess funktionssätt står hon i viss mån utanför den. Således är det materiella imperativ som styr människan, men inte i form av den biologiska behovsstrukturen utan det är arbetet, människans plats i den samhällseliga produktionen, hennes socioekonomiska ställning, som styr henne, bestämmer hennes natur.³¹ Marx och Engels svar på våra frågor blir följaktligen väldigt originella: Det är naturligt att människan höjt sig över varje naturdeterminerad natur, hon skapar sig istället sin egen natur genom sitt arbete. Det är också naturligt att det mänskliga samhället höjt sig över sin naturlighet, men ändå är det med naturnödvändighet som det kommer att

radikalt förändras.

Hos de darwinister och darwinistiskt influerade tänkare vi nu tittat på är det till största delen bara fragmentariskt man hittar paralleller till Stirner, Mackay och Tucker. Huxley och Spencer förutsätter liksom Stirner och Mackay en rent egoistisk natur hos människan. Detta är en allmänt urbredd uppfattning bland 16- och 1700-talets engelska filosofer, och de flesta av dem kommer väl fram till samma politiska inställning som Huxley, att detta motiverar samhällets stränga tuktan och repression gentemot den mänskliga naturen, fast de till skillnad från Huxley saknar biologiska kunskaper. Några av dem, Adam Smith är ett exempel, drar andra politiska slutsatser och menar att människans egoistiska natur skall släppas lös i ett ohämmat egoistiskt samhälle där staten är reducerad till en minimal institution som bara ska skydda den heliga egendomsrätten, som hos Spencer, Tucker, Mackay och Nozick. En parallell kan man hitta även i Spencers och Stirners uppgörelser med medlidandet. Men det tycks som det är mest med den spekulative filosofen och liberalen Spencer (liksom med andra liberala filosofer, men det har jag inte lust och utrymme att ta upp här) som Stirner och individualanarkisterna uppvisar likheter, knappast med de darwinistiska biologerna, som istället givit oss en hel del intressanta uppslag rörande egoismen och förhållandet mellan biologi, moral och politik. Däremot finns det bland dagens biologer en strömning som uppvisar en del påfallande paralleller till den Stirnerska egoismen, och det är den så kallade sociobiologin.

6. Sociobiologin

Det var på 60-talet som darwinismen blev populär igen, i form av *evolutionär etologi*: man studerade djurens beteenden ur utvecklingsbiologiskt perspektiv, och människan slapp inte undan att bli föremål för detta studium. En rad populärvetenskapliga böcker kom ut och vann enorm spridning bland allmänheten, tex Konrad Lorenz *Aggression* och Desmond Morris *Den nakna apan*. Lorenz fick visserligen nobelpris, men det har också uppmärksammats hur ytligt, spekulativt och förhastat, delvis även mycket osympatiskt, mycket i dessa verk är. Morris bok, som uteslutande behandlar just människans evolutionsbiologi, innehåller dock många spekulationer som är trevligt fantasifulla och tankeväckande.

Sådana idéer fick större vetenskapligt djup när entomologen E O Wilson 1975 gav ut sin bok *Sociobiology*, där han hävdade och försökte visa att alla sociala djurs beteenden, bins som människors, lätt kan förklaras utifrån utvecklingsbiologisk genetik. Teorin utvecklades och populariserades, bl a av Richard Dawkins, som i *Den själviska genen* hävdade att alla biologiska frågor kan lösas om man utgår från att allting styrs av generna, som var och en är ohämmat egoistisk.

Sociobiologin har från olika humanistiska håll blivit föremål för mycken fasa och vrede, inte minst beträffande de politiska konsekvenserna, och sociobiologerna har gått till motangrepp, i en omfattande polemik. Vetenskapsmännen själva är ofta rätt sansade i sina vetenskapliga verk, och överlåter de kontroversiella slutsatserna åt popularisatorer bland journalister och andra att utveckla, eller uttrycker dem själva i tv-program och

debattartiklar där de kan ge vetenskapens hela auktoritet åt vilken åsikt som helst, överstepräster som de är i den borgerliga ideologin. Jag har tyvärr inte läst Wilson själv; den bild jag tecknar av sociobiologin bygger på Dawkins *Den självvika genen*, alltså en popularisering av sociobiologin utförd av en sociobiolog själv, och två polemiska presentationer, varav en apologetisk, SvD-skribenten Svante Folins *Den påklädda apan*, och en kritisk, *Inte i våra gener* av Rose, Kamin och Lewontin, en neurolog, en psykolog och en evolutionsgenetiker, alla socialister.

Även bland anarkister har det debatterats lite kring sociobiologin. I *The Raven* #6 hävdar Peter Gibson att anarkismen har mycket att vinna på att anamma sociobiologin, och i #9 tillrättavisas han av Brian Morris. Detta meningsutbyte är dock inte speciellt intressant. Gibson är alldeles okunnig om anarkism, och Morris använder mest resonemang från Rose/Kamin/Lewontin för att visa att sociobiologin har mycket lite med anarkism att göra.

7. Sociobiologins egoism

Sociobiologin utgår från ett antagande om generna, att deras natur, deras kemiska funktionssätt, är att reproducera sig så mycket som möjligt, att de är "egoistiska". Utifrån detta sluter sig sociobiologerna snabbt till att de kroppar som generna befinner sig i styrs helt av generna och har som enda uppgift att garantera genernas maximala överlevnad och spridning. Detta gäller alla organismer; virus, bakterier, alger, blommor, svampar, koraller, insekter, grodor och människor. Eftersom alla gener är ohämmat egoistiska konkurrerar inte bara olika arter, eller olika individer inom en art, utan även olika gener inom en individ. Världen är en rasande krigsskådeplats för generna, och detta är den ultimata förklaringen till hela evolutionen, till organismernas utseenden och alla deras beteenden. Det mänskliga tänkandet t ex, och hela det mänskliga samhället, är bara resultat av alltmer avancerade och sofistikerade konkurrensstrategier generna emellan. I organismernas värld kan det helt enkelt inte förekomma altruism - enligt genernas kemiska funktion är alla beteenden till för att gynna vissa geners vidarebefordran istället för några andra. Den vanliga föreställningen att djur handlar för artens bästa (s k gruppselektion) är djupt felaktig; det är alltid för sitt eget och sina fortplantningsmöjligheters bästa, eller ibland för släktingars bästa (släktingar som i hög grad har samma genuppsättning som man själv).

Sociobiologerna studerar djur, i synnerhet sociala djur, vars samhällen, i synnerhet människans, det är deras favoritämne att förklara. Enligt sociobiologin kan man alltså förklara människornas samhällen helt och hållet utifrån de däri ingående enskilda individernas beteenden, som kan förklaras helt och hållet utifrån genernas egoism. Denna extrema reduktionism är för sociobiologerna inte bara en kunskapsmässig möjlighet utan ett vetenskapsmetodiskt måste. Man intar en typisk inskränkt positivistisk position och menar att naturvetenskapen är den typiska och främsta vetenskapen, och att reduktionism är vetenskapens väsen. Det mänskliga samhället kan, och bör då, reduceras till beteenden av individer. Individens beteenden kan, och bör då, reduceras till kemiska processer i kroppar, nervsystem och slutligen gener. Alla samhälls- och humanvetenskaper är djupt

ovetenskapliga då de inte tillämpar denna reduktionism utan använder sig av egna förklaringsmodeller.

Medan socialdarwinismen på flera punkter alltså liknade individualanarkismen har sociobiologin även en hel del gemensamt med Stirners egoistiska filosofi. Både Stirner och sociobiologerna lämnar i hög grad de politiska konsekvenserna utsagda och försöker ge sken av att stå ovanför politiken. Men det är ganska uppenbart att både de teoretiska utgångspunkterna och de politiska konsekvenserna kan vara likartade, medan Stirner binder ihop dem med spekulativ filosofi och sociobiologerna med spekulativ biologi.

Stirner utgår från individen som absolut utgångspunkt; han förutsätter individens egoism och sluter sig därifrån till egoismens riktighet och dess lämplighet som generaliserad attityd, på ett liknande - om än så mycket mer oklart - sätt som sociobiologin har genen som absolut utgångspunkt, förutsätter dess egoism och därifrån sluter sig till egoismens naturlighet och dess hisnande egenskap av förklaring till allting. Hos både Stirner och sociobiologerna är egoismen *absolut* - det finns inga undantag från egoismen, och inte heller några gradskillnader i den; allting är absolut egoistiskt, och det som ter sig annorlunda är antingen bedrägeri av egoistiska skäl eller misslyckade försök till egoism. Egoisternas förbund hos Stirner, det kontraktsstyrda ömsesidiga utnyttjandet, finns också inom sociobiologin och kallas där *reciprok altruism*, och innebär att en individ offerar sig för en annan för att själv åtnjuta en motsvarande uppoftning vid ett annat tillfälle; tjänster och gentjänster. Hos båda är detta naturligtvis bara en variant av ren egoism, men sociobiologin är här mer konsekvent och betonar hur fördelaktigt det är att luras, att bryta överenskommelsen, att utnyttja den andre medan man låtsas att man ska återgälda det. Inom sociobiologin är detta to m grunden i en förklaring till människans stora hjärna (och därmed hennes avancerade samhälle): människans hjärna har utvecklats i och med människornas alltmer komplicerade strategier att dels uppfinna och dels avslöja ständigt nya bedrägerier. Jämför med Marx och Engels tes att arbetet skapade människan; det är i sanning en mer tidsenlig förklaring i vår aggressiva egoistiska högeroffensiva kapitalism att det som skapade människan helt enkelt är sociala intriger.³²

8. Sociobiologi och politik

Sociobiologin innebär ju en rätt extrem determinism; alla karaktärer vi ser hos levande organismer har överlevt den hårda genetiska konkurrensen mellan alternativa karaktärer under evolutionen och måste alltså utgöra de mest fördelaktiga möjligheterna - annars hade de inte kunnat överleva och spridas. Detta är ungefär detsamma som att hävda att vi lever i den bästa av världar, en tankegång som ofta dykt upp och ofta parodierats, och alltid bygger på cirkelbevis, även här (de existerande förhållandena bevisar sin förträfflighet genom att existera), om en karaktär saknas hos en organism är det för att den inte bevisat sig ändamålsenlig i konkurrensen, om någonting annat vore bättre skulle det redan ha konkurrerat ut det rådande. Rose/Kamin/Lewontin ger en liten exposé över exempel på fenomen i det mänskliga samhället som sociobiologerna studerat och funnit biologiskt

optimala: "Allting förklaras som frambringat av selekterade gener - från hela det kapitalistiska produktions- och distributionssystemet, över etik och moral, massakern vid Kent State-universitetet, Sovjetunionens militära avsikter, till den övre medelklassens smak för cunnilingus och fellatio"³³ Precis som hos socialdarwinisterna leder detta deterministiska resonemang till lika motsägande som osympatiska politiska konsekvenser: samtidigt som det motiverar en status quo-konservatism, de rådande förhållandena är både naturliga och optimala och bör därför ej ändras, så uppmuntrar det visioner om ett än mer perfekt naturligt samhälle och spekulationer om vilka åtgärder inrättandet av detta kräver.

Sociobiologerna verkar mena att vårt västerländska samhälle förvisso är det lämpligaste och mest naturliga av samhällen, men människan är så komplicerad att det skulle gå att förändra samhället och organisera det annorlunda, vilket dock inte skulle ske utan ett stort offer i form av sänkt effektivitet och mer psykiskt lidande, eftersom det skulle bli mindre naturligt. Ofta menar de att man i själva verket bör organisera sitt samhälle mot generna, eftersom deras ohämmade egoism inte stämmer överens med vår allmänt accepterade moral, och att man alltså får betala priset av minskad effektivitet och psykiskt lidande för hämmandet av den mänskliga naturen genom indoktrinering, lagar och tvång - alltså traditionell liberal humanistisk moralism som hos Hobbes, Huxley och andra. Men Wilson menar också att bara sociobiologin och neurobiologin går framåt, och vår kunskap om människans natur alltså ökar, så kommer vi i framtiden bli kapabla att organisera en "genetiskt riktig och följljaktligen helt rättvis" etik och ett motsvarande naturligt samhälle.³⁴ Samhället är bäst som det är, men om det ska förändras är det inte folket utan vetenskapsmännen som ska bestämma hur. Och eftersom sociobiologerna menar att kvinnoförtryck, krig, privategendom, främlingsfientlighet, absolut egoism, luredrejeri, religion och hierarkier hör till grunden för människans natur så kan man ju föreställa sig i vilken riktning de skulle vilja förändra samhället. Att se alla dessa saker som funktionella adaptationer, som de mest lyckade lösningarna på evolutionära problem, är naturligtvis detsamma som att försöka legitimera dem. Vissa saker försöker man legitimera med ett något mer ansträngande cirkelbevis: man använder metaforer från det mänskliga samhället för att beskriva företeelser hos djur, som ytligt sett liknar de mänskliga; t ex slaveri och kastväsen hos sociala insekter, och våldtäkt bland fåglar, vars mänskliga motsvarigheter då plötsligt framstår som helt naturliga.

8. Naturens dialektik

Implicit i sociobiologin är att den skulle vara det enda konsekventa naturvetenskapliga och därmed det enda konsekvent vetenskapliga sättet att se på människan överhuvudtaget. Detta bygger dock på väldigt godtyckliga grunder. Den extrema positivismen, som bl a tar sig uttryck i att naturvetenskapen ses som mönstervetenskap och den extrema reduktionismen som enda acceptabla förklaringsmetod, har aldrig varit särskilt populär utanför naturvetenskapen och har många gånger klarsynt ifrågasatts även där. Sociobiologins antaganden är samtliga obevisade (annat än med cirkelbevis) och väldigt godtyckliga, och knappast accepterade av majoriteten av biologer: att genernas självskhet styr

hela organismen, att det överhuvudtaget är möjligt att lokalisera ett beteende till en gen, att all evolution är strängt adaptiv osv osv. Rose/Kamin/Lewontin har utförligt analyserat sociobiologins godtycklighet och trångsynthet även ur strikt vetenskaplig synvinkel.

Jag tror att anarkister och andra har mycket att lära av sociobiologin, men framförallt av biologin överhuvudtaget. Det har påståtts finnas paralleller mellan anarkism och sociobiologi, men dem kan jag inte alls hitta. Sociobiologin är inte på något sätt sympatisk, men jag tycker det är viktigt att vända sig mot den humanistiska antibiologism som är vanlig bland vänsterfolk. I opposition mot den gamla biologiska determinismen, av vilken sociobiologin bara är den senaste formen, flyr många till en kulturell determinism. När inte människans biologi är den ultimata förklaringen till samhället, så hävdar man att samhället är den ultimata förklaringen till människans natur. Om inte allt beror på arv så beror allt på miljön. Människan har höjt sig över naturen, när hon föds är hon helt tom och samhället kan sedan forma henne till precis vad som helst; biologi kan inte säga något väsentligt om människan. Detta har minst lika absurda konsekvenser som den biologiska determinismen - vad ska man förankra sin moraluppfattning i, och hur ska man bedöma lämpligheten av olika samhällssystem, om man inte har en uppfattning om vad som är människans natur, grundläggande behov och förmågor? Att man reagerar mot biologisk determinism borde inte innebära att man okritiskt anammar en motsats till det. Och inte heller någon blek kompromiss löser problemen (att en viss andel bestäms av kulturen och en viss av naturen). Den enklaste tänkbara upplösningen av problemet håller t o m sociobiologerna med om: att allt är en kombination av naturdeterminerat och miljödeterminerat, så att alla karaktärer, alla beteenden, finns programmerade i generna från födseln, men kräver vissa miljöfaktorer, vissa erfarenheter, för att aktiveras, manifesteras sig. Men då är människan fortfarande bara en passiv mekanisk produkt av en total determinering från arv och miljö.

Men miljön är ju inte heller något oföränderligt absolut givet - man förändrar den genom att agera i den överhuvudtaget. Att människan förändrar sin miljö uppmärksammade ju Marx och Engels, men det gäller väl för alla organismer: genom blotta ämnesomsättningen, den materiella närvaron, än mer genom rörelser och naturligtvis allra mest genom samhällsbildning och planmässig organisering av olika aspekter av livet. Relationen är alltså dialektisk: biologin och kulturen påverkar varandra. Individen är varken en robot totalt förprogrammerad av sina gener eller en tabula rasa som kulturen utformar hur som helst - den utvecklas tämligen fritt genom sina individuella lösningar utifrån biologiska och kulturella förutsättningar, förutsättningar som hela tiden utvecklas och påverkas av individens utveckling. Denna naturens dialektik presenteras även den i Rose/Kamin/Lewontins värdefulla bok, långt mer vidsynt än Engels funderingar i ämnet.

Människan är en biologisk och social varelse, och man kan anta att det bör finnas något slags biologiska orsaker och sociala orsaker till allt hon gör. Men dessa orsaker är inte strängt determinerande, det ligger uppenbarligen i människans natur att kunna begrunda och välja bland möjliga beteenden. Människan kan skapa sig föreställningar om sin natur, och genom grundlig självvransakan och moraliska överväganden komma fram till beteenden som på ett bättre; mer direkt, rättvist och progressivt sätt, utnyttjar (och

påverkar) förutsättningarna än andra, och då arbeta för ett motsvarande samhälle. Människan har en stark benägenhet att vara sällskaplig och uppfinningsrik - alltså är det upp till oss att tillsammans uppfinna nya, bättre och naturligare beteenden och samarbetsformer.

D. Avslutning

Det verkar rimligt att anta att gener, och hela organismer i allmänhet, strävar efter sin egen överlevnad. Men detta kan aldrig ses som något absolut och isolerat utan är alltid avhängigt överlevnaden och levernet hos artfränder och andra varelser som ingår i samma ekologiska system.

Och hursomhelst är den biologiska strävan efter individuell överlevnad något helt annat än den mänskliga åskådningen att det är rätt att alltid agera för sin egen vinnings skull. Egoism är en etisk åskådning; på biologiska förhållanden kan termen bara användas som en metafor, som försöker ge naturens legitimitet åt ett samhälleligt fenomen. Den psykologiska egoismen är ingen konstant i den mänskliga naturen; den existerar, men alltid utifrån ett historiskt socioekonomiskt betingat samspel mellan biologiska och sociala behov och moraliska och praktiska val i det sociala organiserandet av uppfyllandet av dessa behov; den är inte mer naturlig än vilken annan attityd som helst, utan uttrycker snarare frustration och bristande tillit till människans naturliga sociala drifter. Ideologiseringen av denna frustration, alltså den etiska egoismen, hänger intimt samman med borgerlighetens kamp mot feodalsamhället. Föreställningen om allas kamp mot alla i naturen är bara ett försök att legitimera allas kamp mot alla i samhället, gentemot feodalismens skenbart naturliga jämvikt, och åsikten att allas kamp mot alla i samhället är riktig är bara ett försök att göra dygd av den ekonomiska nödvändighet som en viss klass upplevt att ohämmat konkurrera ut andra och ackumulera egendom, plundra och ödelägga.

Individualism och kollektivism har båda djupa biologiska och sociala grunder, och det går utmärkt att lösa motsättningen mellan dem, inte bara i teorin som moralfilosofer alltid gjort utan ännu bättre i praktiken, genom den revolutionära nödvändigheten som hos Vaneigem, genom kärleken som i Feuerbachs filosofi, genom elementär dialektik där man inser att individens behov och kollektivets behov aldrig grundligt kan tillgodoses var och en för sig utan enbart i spänningsfylld samklang.

Den anarkism som förutsätter egoism och som kallas individualanarkism, är en trångsynt åskådning som bygger på reaktionära myter om människans natur och helt missar att människans uppfinningsrika och sociala natur möjliggör en organisering av samhället som bygger på samarbete och solidaritet och frånvaron av allt herravälde.

Noter:

1. Stirner: *Den ende och hans egendom* s 311
2. *Den ende* s 179f
3. Stirner: *Der Einzige und sein Eigenthum* ss 286-288
4. Stirner: *Kleinere Schriften und Entgegnungen* s 345
5. Feuerbach: "Das Wesen des Christenthums in Beziehung auf dem 'Einzige und sein Eigenthum'" i *Sämtliche Werke* bd 7
6. Jag hade aldrig hört hans namn då jag tipsades om honom av ett anonymt telefonsamtal från en kvinna som på något sätt fått reda på att jag skrev om Stirner.
7. *Den ende* passim. Sammanfattning hos Marx & Engels, "Die deutsche Ideologie" i *Werke* (MEW) bd 3 s 175
8. *Den ende* s 243f
9. *Den ende* s 327
10. Berättas i Mackay *Max Stirner. Sein Leben und sein Werk*
11. Marx & Engels passim, t ex s 295f
12. Engels: *Ludwig Feuerbach och den klassiska tyska filosofins slut* s 19
13. Nämligen Langes *Materialismens historia*
14. *Sein Leben und sein Werk* s 177
15. *Sein Leben und sein Werk* s 176. Min övers.
16. Men även strängt självbiografiska skrifter bildar ett osäkert faktaunderlag. I det här fallet kan man bli uppmärksamma att Mackays alter ego i boken är övertygad individualanarkist under hela Londonvistelsen även om han försökte samarbeta med anarkiströrelsen, men Mackay själv lämnade "vänsteranarkismen" först sedan han kommit hem från London och börjat arbeta på romanen. Se *Neue deutsche Biographie* bd 15 s 616
17. Mackay: *Anarkisterna* s 170
18. *Anarkisterna* s 172
19. *Anarkisterna* s 181
20. Clark: *Max Stirners egoism* s 94
21. Fr a enligt Avrich: *Anarchist Portraits*
22. Tucker: *Staten och individen* s 8
23. Kropotkin: *Anarkism och modern vetenskap* s 68f
24. *Anarkism och modern vetenskap* s 107
25. *Anarkism och modern vetenskap* s 110
26. T ex *Staten och individen* s 9
27. I *Le livre des plaisirs* (Njutningarnas bok), skriven efter att Vaneigem lämnat situationiströrelsen, är den Stirnerska egoismen mer dominerande och tristare.
28. Huxley: *Evolution och etik* s 9
29. Flera böcker av Haeckel har översatts till svenska, t ex *Naturlig skapelsehistoria* och *Världsgåtorna*.
30. Kropotkin *Inbördes hjälp* och "Inbördes hjälp och progressiv utveckling" i *Ord och bild* 1904
31. Se t ex "Arbetets andel i apans förvandling till människa" i Engels: *Naturens dialektik*
32. Se Folin: *Den påklädda apan* s 149

33. Rose, Kamin & Lewontin: *Inte i våra gener* s 234

34. Citerat efter *Inte i våra gener* s 35

Litteratur:

Avrich, Paul *Anarchist Portraits* Princeton 1988

Clark, John P *Max Stirners Egoism* London 1976

Darwin, Charles *Om arternas uppkomst* Sthlm 1980 (orig 1859)

Darwin, Charles *Människans härledning och könsurvalet* Sthlm 1872 (orig 1871)

Dawkins, Richard *Den själviska genen* Sthlm 1983 (orig 1976)

Engels, Friedrich *Ludwig Feuerbach och den klassiska tyska filosofins slut* Sthlm 1969 (orig 1888)

Engels, Friedrich *Naturens dialektik* Sthlm 1975 (orig 1925)

Feuerbach, Ludwig "Das Wesen des Christenthums in Beziehung auf dem 'Einzig und sein Eigentum'" i Feuerbach: *Sämtliche Werke* bd 7 Stuttgart 1960 (orig 1845)

Folin, Svante *Den påklädda apan* Sthlm 1983

Gibson, Peter "Anarchism and the selfish gene" i *The Raven* 1988:6

Haeckel, Ernst *Naturlig skapelsehistoria* Sthlm 1909 (orig 1889)

Haeckel, Ernst *Världsgåtorna* Sthlm 1905 (orig 1899)

Huxley, Thomas *Mans Place in Nature* Michigan 1959 (orig 1863)

Huxley, Thomas *Evolution och etik* Sthlm 1915 (orig 1893)

Jünger, Ernst *Eumeswil* Zürich 1981 (orig 1977)

Kongshaug, Helge *Den ende och hans omgivning* Göteborg 1989

Kropotkin, Pjotr *Inbördes hjälp* Sthlm 1978 (orig 1902)

Kropotkin, Pjotr "Inbördes hjälp och progressiv utveckling" i *Ord och bild* 1904

Kropotkin, Pjotr *Anarkism och modern vetenskap* Norberg 1982 (orig 1913)

Lorenz, Konrad *Aggression* Sthlm 1986 (orig 1963)

Mackay, John Henry *Anarkisterna. Kulturskildring från slutet av XIX århundradet* Sthlm 1910-12 (orig 1891)

Mackay, John Henry *Max Stirner. Sein Leben und sein Werk* Freiburg 1977 (orig 1913)

Marx, Karl & Engels, Friedrich "Die deutsche Ideologie" i *Marx-Engels-Werke* bd 3 Berlin 1969 (orig 1933)

Morris, Brian "Sociobiology: an alternative view" i *The Raven* 1990:9

Morris, Desmond *Den nakna apan* Sthlm 1985 (orig 1967)

Neue deutsche Biographie bd 15 Berlin 1987

Nozick, Robert *Anarki, stat och utopi* Sthlm 1986 (orig 1974)

Paterson, R W K *The Nihilistic Egoist Max Stirner* Hull 1971

Rose, Steven & Kamin, Leon & Lewontin, Richard *Inte i våra gener* Göteborg 1986 (orig 1984)

Stirner, Max *Der Einzige und sein Eigentum* Leipzig 1845

Stirner, Max *Den ende och hans egendom* Nybro 1910-11 (orig 1845)

Stirner, Max *Kleinere Schriften und Entgegnungen* Treptow 1914 (orig 1898)

Tucker, Benjamin *Staten och individen* Norrköping 1907 (orig 1890)

Törngren, Pehr Henrik *Moralsjukdomen* Sthlm 1940

Vaneigem, Raoul *The Revolution of Everyday Life* London 1983 (orig 1967)

Wilson, Edward O *Sociobiology* Cambridge 1975

Intifadan - bakgrund och framtid

Per Wirtén

Västbanken är en del av det historiska Palestina. Eftersom det sedan många år är centrum för den palestinska nationella rörelsen är området alltid i fokus för nyhetsrapporteringen.

Begreppet Västbanken är ett modernt påfund. Den geografiska enheten skapades efter kriget 1948. Det krig som skapade staten Israel. Västbanken annekterades efter kriget av Jordanien och av det ursprungliga Palestina återstod ingenting.

Även om gränsen mellan Israel och Västbanken är en vapenstilleståndslinje så finns det en geografisk naturlighet. Västbanken utgörs till stora delar av en bergsplåt som höjer sig ovan det israeliska slättlandet. I öster dyker den ner i Jordandalen där den smala floden Jordan bildar gräns mot Jordanien.

Det här är ett utkast till en historieskrivning över den nationella rörelsens framväxt och historia på Västbanken. Eftersom området är så politiskt centralt i mellanösternkonflikten kan man tro att en sådan beskrivning redan skulle finnas i flera versioner. Men så är det märkligt nog inte. När journalister, forskare och författare skriver om Västbanken är det uteslutande om den israeliska repressionen eller om intifadans villkor. Tittar man i de svenska standardverken om konflikten (Gahrton, Persson och Hellström) så finns bara några fattiga rader om den nationella rörelsen på Västbanken. Ofta tillyxat och förenklat där sambandet mellan PLO och Västbankspalestinierna tas för självklart. Med några undantag är det lika illa i den engelskspråkiga litteraturen. När den palestinska rörelsen behandlas uppehåller man sig sida upp och sida ner vid exil-PLO:s uppbyggnad, olika organ och gerillagruppernas alla fraktioner. Efter PLO:s reträtt från Libanon 1982 har den typen av beskrivningar blivit alltmer irrelevanta.

1967 ockuperades Västbanken av Israel. Sedan dess har kampen varit inriktad på ett slut på ockupationen, men både mål och medel har skiftat. Det dröjde många år innan Jordanien tappade greppet över Västbanken och PLO kunde bli den dominerande faktorn. Men det är fel att ta PLO:s ställning alltför givet. Hela sjuttio- och åttiototalen karakteriserades av starka spänningar mellan nationalisterna på Västbanken och PLO.

Jag tror man ska se mönstret som en kamp mellan tre externa aktörer som alla vill kontrollera befolkningen på Västbanken. De är Israel, PLO och Jordanien. Till detta kommer så Västbankspalestiniernas egna åsikter, handlingar och strävan efter autonomi. Ett sådant synsätt innebär inget negligierande av PLO:s betydelse, de har i dag en stark förankring på Västbanken. Men situationen kvarstår: PLO styrs från Tunis, hundratals

mil från konfliktens kärnområde. Detta leder ofrånkomligen till konflikter och spänningar mellan PLO:s egenintressen och Västbankspalestinierna. Spänningarna syns kontinuerligt i både dagspolitiken och de strategiska / ideologiska diskussionerna.

Eftersom jag tror att de närmaste årens händelser inom den palestinska rörelsen kan ta språng från den här motsättningen är det viktigt att ha den klar för sig. PLO i Tunis går förmodligen mot en knepig legitimitetskris när intifadan nu kört fast. (Det finns egentligen ingen anledning att längre använda uttrycket intifada. Låt det istället representera det intensiva upproret åren 1988-89. Kampen är nu inne i ett nytt skede).

Några fakta:

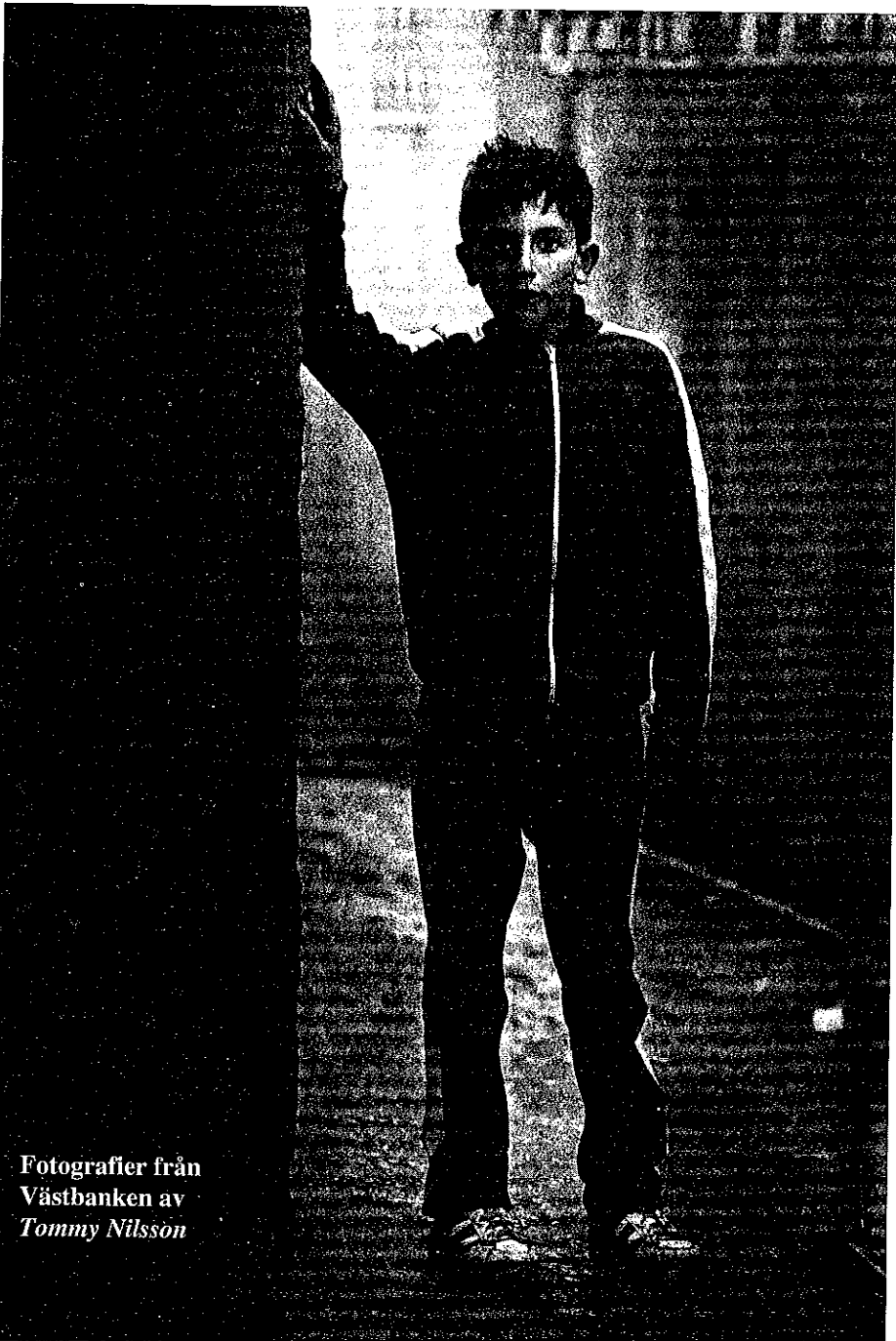
Västbanken har 950 000 invånare plus 85 000 judiska bosättare. Av palestinierna bor 90 000 i flyktingläger och är flyktingar från kriget 1948. Östra Jerusalem med förorter har annekterats av Israel.

Västbanken lever i första hand på jordbruk. Men många palestinier pendlar till Israel där de främst arbetar inom byggsvängen. De största städerna på Västbanken är Jerusalem, Nablus, Hebron, Ramallah och Betlehem. Befolkningen är muslimsk men den kristna minoriteten är stor.

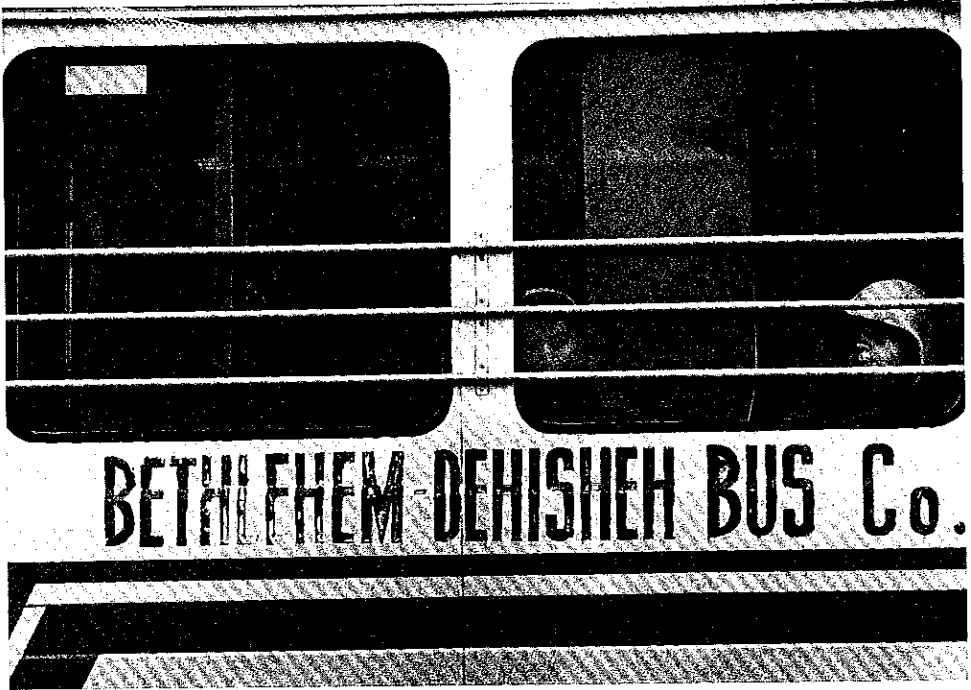
Palestinierna lever under olika förhållanden som präglat dem och deras politiska uppfattningar. De som bor i Israel kämpar för ökad rättvisa och slut på diskrimineringen. På Västbanken / Gaza är kampen mot ockupationen det viktiga. Kontakterna mellan Västbankspalestinier och israeliska palestinier är förvånansvärt få. De lever i olika verkligheter. Till detta kommer exil-palestinierna, en del i flyktingläger i Libanon och Jordanien, andra som ingenjörer i oljestaterna, andra är akademiker i USA eller förskolelärare i Sverige.

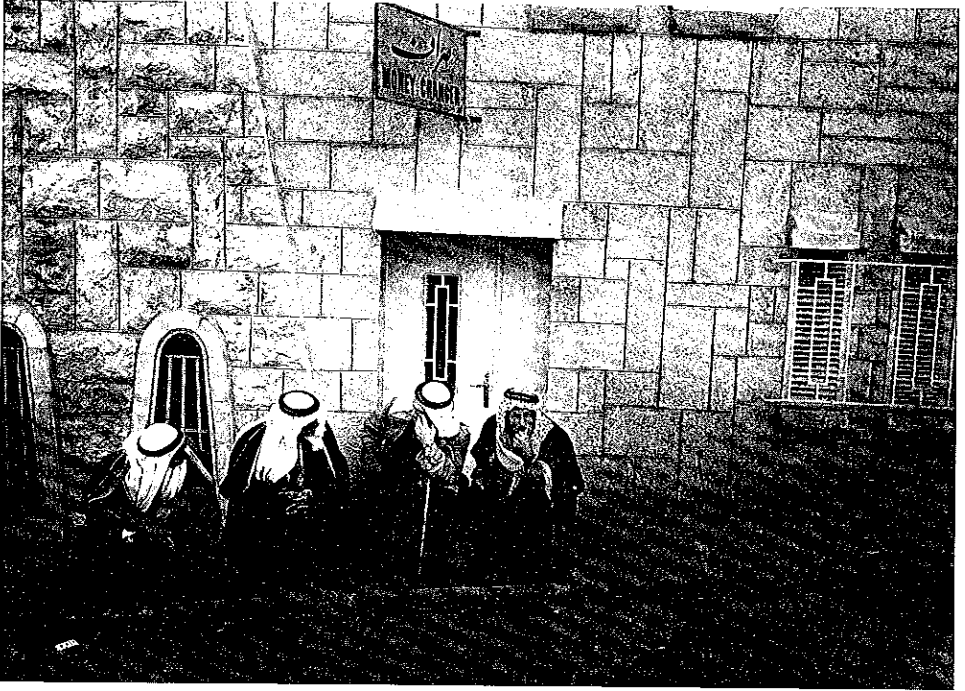
Under ockupationen har repressionen tidvis varit brutal, markkonfiskeringarna besvärliga (50% av marken har Israel konfiskerat för militära ändamål eller för bosättningar) och kampen om vattenresurserna hård. Men om detta finns mycket skrivet. Jag har försökt koncentrera mig till den nationella rörelsens utveckling.

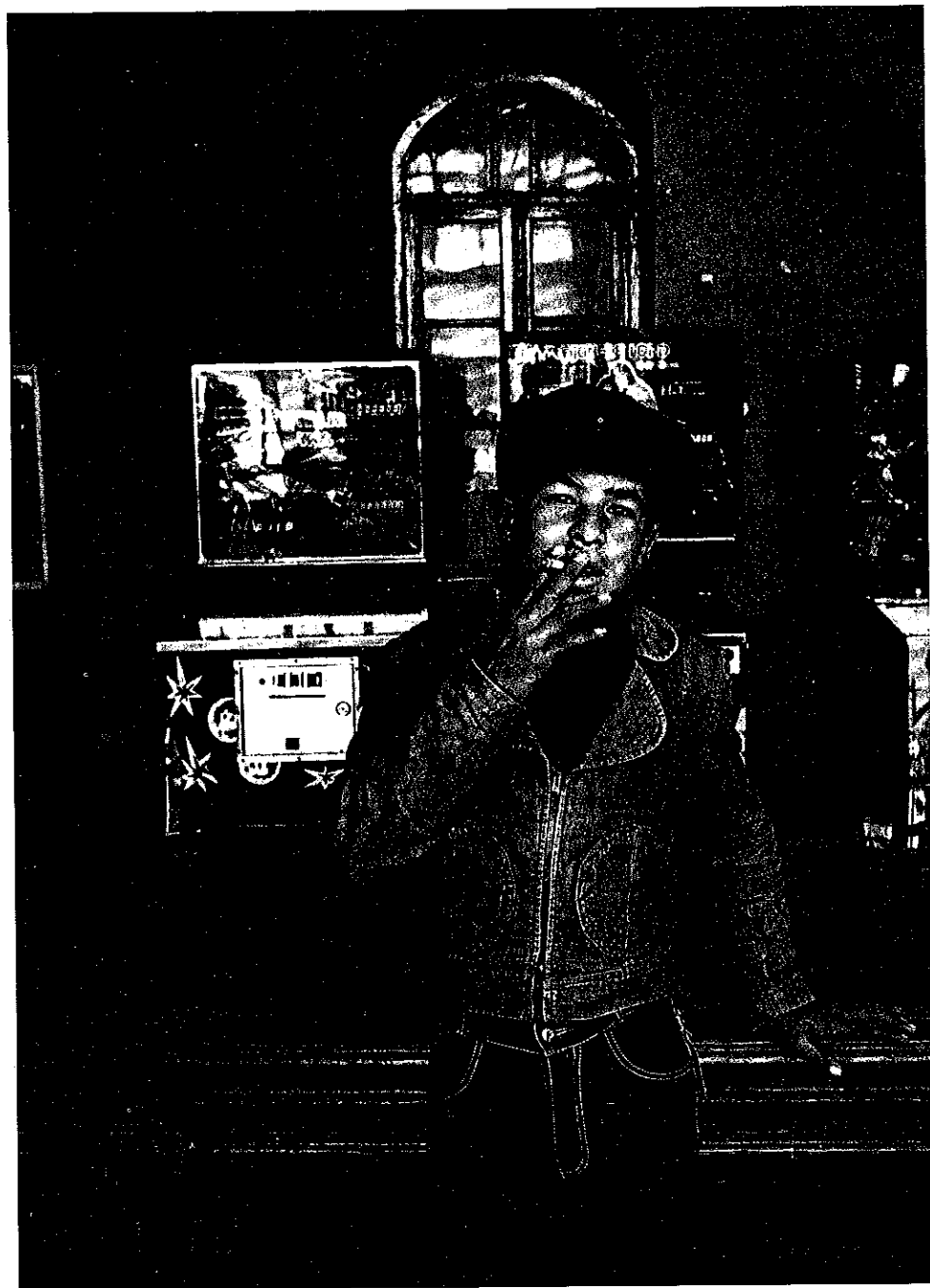
Artikeln behandlar tiden efter kriget 1948 och är författad innan det senaste kriget i Mellanöstern.

Fotografier från
Västbanken av
Tommy Nilsson

1948-67

Kriget 1947-49 och dess följder innebar naturligtvis ett totalt sammanbrott för hela det palestinska samhället. De palestinska ledarna hade sagt nej till FN:s förslag om en delning av landet och när kriget var slut hade de förlorat allt, även de delar som FN tänkt sig som en palestinsk statsbildning. Den nya staten Israel hade erövrat större delen av Palestina, närmare 800 000 palestinier (FN:s uppgift) hade flytt eller tvingats fly och de återstående delarna av landet annekterades av Egypten (Gazaremsan) och Jordanien (Västbanken).

Den palestinska ekonomiska och administrativa eliten hade redan tidigt lämnat hemlandet och befann sig nu spridd över hela arabvärlden. De bönder, hantverkare, köpmän och arbetare som tvingades fly under kriget levde i stora tältläger i grannländerna.

För de nationella och politiska ledarna innebar kriget också ett sammanbrott. Den Arabiska Högsta Kommittén, som lett palestiniernas motstånd före och under kriget, förlorade nästan all sin auktoritet under exilen. Den kontroversielle nationalistledaren Hajj Amin al-Husseini upprättade visserligen en palestinsk exilregering under egyptisk kontroll i Gaza. Även om den erkändes av alla arabstaterna utom Jordanien var den aldrig något annat än en slutlig dödsryckning för al-Husseini och hans medarbetare. Den fick aldrig något inflytande i Gaza som styrdes av en egyptisk militärguvernör och än mindre på det internationella diplomatiska planet. De andra ledande politiska familjerna i det palestinska samhället uppslukades för en lång tid av den stora tystnaden.

Jordaniens kung Abdullah hade inga tankar på att släppa från sig Västbanken till någon självständig palestinsk rörelse. Det stod tidigt klart att han tänkte införliva Jordanflodens västra strand med Jordanien på andra sidan floden. Den 1 december samlades en rad framträdande representanter för det palestinska samhället på Västbanken till en kongress i Jeriko. Där uppmanade de Abdullah att annektera Västbanken. Vilket också skedde.

Därmed förvandlades hela den jordanska statsbildningen radikalt eftersom en majoritet av landets befolkning nu var palestinier. Det ursprungliga Jordanien hade 400 000 invånare. Nu tillkom 400 000 palestinier på Västbanken samt uppskattningsvis 485 000 palestinska flyktingar. Av flyktingarna bodde 30 procent i 29 olika flyktingläger i Jordanien och på Västbanken, en tredjedel i olika byar och resten i städerna. För den hashemitiska kungaätten blev det alltså avgörande att på något sätt kontrollera den palestinska befolkningen och ge dem en ny nationsidentitet - en jordansk. Eller om det misslyckades, åtminstone få dem lojala med deras nya hemland. Det är fortfarande en avgörande del i landets politik och Jordaniens största dilemma.

Den del av Palestina som nu fick namnet Västbanken var, trots det bergiga och karga landskapet, en utpräglad jordbruksbygd. Så sent som 1965 kom bara 6,5 procent av BNP från den obetydliga industrin och de flesta industrier drevs fortfarande med hantverksmässiga arbetsmetoder. Nablus, Västbankens största stad, var det enda industricentret. Sedan lång tid tillbaka var staden känd för sin tvål- och olivoljeproduktion. Vid sekelskiftet var t.ex. "tvål från Nablus" ett begrepp i många europeiska länder. Dessutom

var Nablus sedan tidigt 1900-tal ett viktigt intellektuellt och nationalistiskt centrum i Palestina.

Jerusalem var sedan kriget en delad stad och den jordanska delen var i första hand ett centrum för handel, religion och turism. Hebron, den största staden på södra Västbanken, var inte mer än ett centrum för de omkringliggande jordbruksbyarna. De flesta av stadens invånare var fortfarande jordbrukare och ägde mark utanför själva staden som annars fick sin karaktär av islams starka ställning.

Den jordanska annekteringen av Västbanken innebar ingen industriell utveckling. Regimen i Amman satsade nästan alla investeringar öster om Jordan där industrin fram till junikriget 1967 kom att utvecklas betydligt snabbare än den gjorde på Västbanken. Som exempel kan nämnas att 1966 placerades två tredje-delar av landets investeringar på den östra sidan trots att hälften av befolkningen bodde på Västbanken.

Hur förhöll sig då palestinerna till det jordanska styret?

Det är en svårbesvarad fråga eftersom tiden 1948-67 på Västbanken är en glömd del av palestinernas historia. Av någon anledning finns ytterst lite skrivet om den här perioden. De flesta författare, t ex Gahrton, Persson och Hellström, hoppar helt enkelt över hela perioden och förbigår den med tystnad. Kanske är det så att palestinernas passiva accepterande av det jordanska styret framstår som mindre "heroiskt". Det verkar betydligt mer intressant att upphålla sig vid händelserna bland exilpalestinerna där gerillan började växa fram.

De traditionella ledarna, dvs mäktiga familjer, religiösa prominenser, stora markägare och handelsmän, på Västbanken accepterade Jordanien. Samtidigt fanns en slags spänning i relationen mellan de här ledarna och kungahuset i Amman. För palestinerna var detta bara ett provisorium, ett slags övergångsförhållande innan Palestina kunde återerövas och historiens klocka vridas tillbaka till den tid som flytt. En förklaring till lojaliteten med Jordanien kan också sökas i palestinernas starka känsla av svaghet och sårbarhet i förhållande till Israel, en känsla som israelerna spädde på med en rad terrorattacker in på Västbanken bl a mot byn Samu 1966 då 18 palestinier dödades och en stor del av byns hus förstördes.

Emile Sahliyah är en av de få som skrivit om de här åren. Han menar i sin bok "In search of leadership" att Jordaniens politik i förhållande till palestinerna på Västbanken vilade på tre hörnpelare.

* Samarbete. Viktiga palestinska ledare accepterades helt och fullt av kungen i Amman. I de olika regeringarna besattes alltid en rad tunga ministerposter av palestinier från Västbanken. Kung Abdullah, och senare Hussein, vinnlade sig om ett nära samarbete med framstående palestinier som lockades till Amman med olika höga befattningar. Alla palestinier på Västbanken fick fullt medborgarskap i det nya Jordanien och "fria" val hölls till ett rätt maktlöst parlament. Men bara män som betalade skatt, dvs ägde egendom, hade rösträtt. Genom att hela Västbanken hamnade i bakvatten flyttade också många välutbildade palestinier till Amman där de fann arbete.

* Fragmentering. Med en medveten politik försökte regeringen i Amman att förhindra alla former av palestinska självständighetssträvanden på Västbanken. Det

gjorde man bli genom en administrativ reform som splittrade upp Västbanken.

* Kontroll. Den jordanska lagen förbjöd alla partier som kunde äventyra den allmänna ordningen och säkerheten. Grupper eller organisationer som krävde ett ökat palestinskt självbestämmande var därmed förbjudna.

Vid femtiotalets mitt tycktes arabvärlden vakna från sin långa förlamning efter kriget 1948. I Syrien växte det så kallade Ba'ath-partiet sig starkt och i Egypten hette den nye makthavaren Gamal Abd al-Nasser och med honom blev nasserismen (som organiserade sig i Arab National Movement) en viktig idéströmning. Både Ba'ath och nasserismen var pan-arabiska rörelser. De såg lösningen på arabvärldens problem i ett enande och en upplösning av den trånga statsnationalismen. Bara en enad och stark arabvärld kunde besegra Israel.

De pan-arabiska rörelserna fick också fäste på Västbanken. Deras krav var dock inte ett självbestämmande för palestinierna på Västbanken utan demokratiska reformer i hela Jordanien. En del krävde också socialism. Politiken var helt i linje med pan-arabismens idéer. Särnationella krav fick underordnas strävan efter en enad, demokratisk och möjligen arabsocialistisk arabvärld. (Arabisk socialism var ett mycket populärt begrepp som aldrig gavs någon verklig substans).

Oppositionen var mer eller mindre underjordisk och vid slutet av femtiotalet restes också krav på revolution och ett slut på kung Husseins maktinnehav i Jordanien. Det enda parti som, under en kort period, drev kravet på en palestinsk stat på Västbanken var det jordanska kommunistpartiet.

En palestinsk rörelse från de här åren som kommit i skymundan är den så kallade Ramallah-kongressen. Den blev aldrig något mer än en parantes men var ändå ett intressant fenomen.

Under de närmaste åren efter katastrofen 1948 hade de palestinska flyktingarna ett visst självbestämmande i sina läger i Jordanien. De kunde organisera sig i kommittéer och försöka ordna upp kaoset och misären till något mer acceptabelt. I början av 1949 började dessa kommittéer, med stöd från Röda Korset och den jordanska regeringen, att förbereda en stor kongress i Ramallah. Den 17 mars kunde så 800 representanter för flyktingarna samlas i den lilla prydliga Västbanksstaden.

Kongressen krävde rätt för flyktingarna att återvända till sina hem "utan att invänta den slutliga lösningen av Palestinafrågan", dvs landets politiska framtid. De satte alltså rätten att återvända före kraven på gränser.

Om Ramallah-kongressen skriver den gamle israeliske vänsterpolitikern Simha Flapan i sin bok "The birth of Israel". Kongressen utsåg en delegation som träffade FN:s Palestinakommission och Flapan skriver: "Delegationen förklarade sig vara beredda att diskutera direkt med Israel frågorna om återvändande, kompensation och fred i Palestina."

Senare på våren 1949 deltog delegationen också i FN:s fredssamtal i Lausanne där de förde fram kravet att "acceptera Israel som det existerade på villkor att varje flykting skulle tillåtas att återvända till sitt hem oavsett om det låg under israelisk eller arabisk jurisdiktion".

I juni 1950 samlades Ramallah-kongressen för andra gången. Sedan föll hela initiativet. Dels började Jordanien lägga hinder i vägen för deras arbete. Dels misskrediterades hela rörelsen av dess förste ordförande som gav sig in i direkta samtal med Israel, det kunde inte accepteras och han avsattes före den andra kongressen.

Men i Ramallah-kongressen såddes ett frö till en realistisk palestinsk nationalistisk politik. En realism som rymmer stolthet och medvetenhet samtidigt som den avvisar gerillaromantik, bombastisk retorik och maximalistiska krav på "allt eller intet". Ramallah-kongressen är början på den politik som sedan har kommit att känneteckna Västbankspalestinierna och efter många år och långa diskussioner också PLO:s ledning.

1967-72

På bara två dagar ockuperade Israel Västbanken under junikriget 1967. För arabvärlden var det snabba nederlaget en lika stor chock som den de upplevt 19 år tidigare när Israel skapades. Skillnaden är att 1948 drabbades den palestinska nationen hårdast, men 1967 gick palestinerna tämligen oskadda ur nederlaget. Ja, för palestinerna och deras nya organisationer, al-Fatah, PLO, PFLP, m fl, var kriget snarare startpunkten för något nytt, en vändpunkt från vilken den palestinska rörelsen började växa och ändra karaktär.

Under krigsdagarna flydde 325 000 palestinier från Västbanken över till Jordanien. De flesta från flyktingläger, de flydde alltså för andra gången. De tre gigantiska lägren utanför Jeriko tömdes till exempel nästan helt på invånare. Men den stora majoriteten valde att stanna kvar. Därför förblev det palestinska samhället på Västbanken intakt.

Kriget och den följande ockupationen innebar att Västbanken blev en allmänt känd geografisk beteckning. Man kan t o m säga att med ockupationen skapades Västbanken i vår betydelse.

Israel ställdes nu inför ett problem som de fortfarande inte löst på ett för dem och omvärlden tillfredsställande sätt: Västbankens framtid. Om de annekterade Västbanken skulle den judiska befolkningsmajoriteten i Israel riskeras och därmed statens judiska karaktär som är dess grund och orsak. Men att lämna tillbaka området var inte heller lockande, det var en utmärkt försvarsbuffert mot den östliga arabvärlden med Jordanien, Syrien och Irak. Å andra sidan: en ockupation kan rimligen inte pågå i oändlig tid.

Den palestinska befolkningen reagerade omedelbart mot den nya ockupationen med en våg av demonstrationer, protester och civilmotstånd. Protesterna leddes av två nybildade organisationer: det Islamska Översta Rådet samt Högre Kommittén för Nationell Vägledning.

Båda organisationerna bestod av det äldre och traditionella ledarskapet. De var lojala mot kung Hussein i Jordanien och krävde att Västbanken skulle återlämnas till Jordanien. I kommittéerna fanns också enstaka representanter för de mer radikala nasseristerna och kommunisterna.

Med de traditionella ledarna menas de personer som under det jordanska styret fått positioner på Västbanken. Men de flesta räknade också sin auktoritet längre tillbaka och den byggde i allmänhet på maktinnehav, tradition eller religiösa ämbeten. Under Jordanien-tiden hade deras inflytande och initiativförmåga begränsats till regionala och

administrativa frågor, de hade aldrig tillåtit att agera inom ett palestinskt politiskt sammanhang. Nu tvingades de plötsligt att tänka i betydligt större perspektiv: det gällde att samla Västbankens palestinier till motstånd mot ockupationen.

I motsats till den jordanska annekteringen sågs den israeliska ockupationen som ett övergrepp. Eftersom de pan-arabiska idéerna fortfarande dominerade såg man inga motsättningar mellan palestinier och jordanier. Nationsgränser var något som västvärldens imperialister påtvingat arabvärlden. Staten Israel sågs däremot som något väsensfrämmande och därmed var ockupationen ett övergrepp.

Banden till Jordanien bröts inte genom ockupationen. Administrationen i Amman fortsatte att betala löner till mellan 8 000 och 10 000 tjänstemän på Västbanken, de bidrog också med 25 procent av kommunernas budgetar. Israel stängde inte gränsen mot Jordanien utan varor och människor kunde strömma fram och tillbaka över gränsfloden Jordan. För det palestinska jordbruket var Jordanien fortfarande den största marknaden. Det var med andra ord fullständigt naturligt för Västbanks-palestinierna att känna sig som en del av Jordanien.

Men det fanns också röster som höjdes för en helt annan politik än den som de äldre ledarna förespråkade.

Redan en kort tid efter kriget krävde trettio Västbankspalestinier att konflikten skulle lösas genom en förhandlingsprocess där Israel i slutänden skulle acceptera en oberoende palestinsk stat på Västbanken.

1967 var det ett radikalt nytänkande. Det gick stick i stäv med de dominerande pan-arabiska föreställningarna eftersom de förordade en palestinsk nationalism, inte en all-arabisk. Än mer kontroversiellt var att deras idéer innebar ett accepterande av staten Israel och ett fredsavtal.

Idén om ett Palestina på Västbanken försvarades av en handfull kända personer på Västbanken. En av dem var Aziz Shehadeh, advokat från Ramallah, och så här beskriver Emile Sahliyah hans idéer: "Eftersom Jordanien föreföll att vara inkapabel att befria Västbanken från israelisk militär kontroll uppmanade han sina palestinska landsmän att ta initiativet. Han föreslog skapandet av en folklig palestinsk kongress för palestinier utanför och innanför de ockuperade områdena för att välja ledare och skapa en ny konstitution. För att bemöta den jordanska kritiken mot idén om en separat palestinsk stat, förespråkade Shehadeh en konfederation med Jordanien. Men av omsorg om sin personliga säkerhet upphörde Shehadeh att föra fram sina åsikter offentligt under åren 1969-70."

Shehadehs tankar låter påfallande moderna men i slutet av sextioalet fann han inget stöd för sina åsikter bland Västbankens befolkning. Kretsen runt honom förblev en isolerad grupp som slutligen tystnade. Israel visade först ett halvhjärtat intresse för deras idéer, men det svalnade. Jordanien såg alla självständiga palestinska initiativ på Västbanken som ett hot mot sina anspråk. Hebrons borgmästare Muhammed Ali al-Ja'abari, som var en av självständighetsförespråkarna, pressades till exempel hårt av den jordanska regimen. Även den nya palestinska politiska kraften PLO motsatte sig deras idéer på ett mycket kraftfullt sätt. I december 1967 beskjöt de t ex doktor Hamdi al-Taji al-Faruqis

hem i Ramallah. Faruqi förespråkade en oberoende palestinsk stat, enligt gränserna från 1947, som efter en fem år under FN:s kontroll skulle utropa sig som en självständig stat med Jerusalem som huvudstad.

Med bristande stöd från befolkningen samt ett aktivt motstånd från PLO och Jordanien föll kravet på en palestinsk statsbildning på Västbanken och i Gaza.

Efter junikriget växte PLO snabbt i betydelse som en politisk kraft i konflikten. Paraplyorganisationen bildades 1964 på initiativ från Arabförbundet och Egyptens president Nasser. Då fanns redan en rad gerillaorganisationer, de viktigaste var (och är fortfarande) al-Fatah, PFLP och DFLP. Gerillan stod länge utanför PLO men 1969 ändrade organisationen karaktär genom att al-Fatahs ledare Yassir Arafat valdes till PLO:s ordförande.

PLO gjorde anspråk på att representera alla palestinier oavsett var de bodde. De övertog nationaliströrelsens gamla krav på en total befrielse av det palestinska hemlandet. Medlet var gerillakampen och det folkliga kriget. Med tiden modifierades slutmålet till en sekulär och demokratisk statsbildning för både kristna, judar och muslimer.

De olika gerillaorganisationerna etablerade sig snabbt i flyktinglägren i Jordanien. Under åren 1967-70 genomfördes rader av attacker mot Israel. Men PLO har alltid haft problem med sin relation till invånarna på de ockuperade områdena.

Trots tidiga försök misslyckades gerilla-organisationerna att etablera sig på Västbanken. Deras stöd förblev under flera år förvånansvärt svagt bland Västbanks-palestinierna. Sahliyah menar att detta "var en direkt reflex av deras (PLO:s) brist på intresse för Västbankspolitiken". Situationen i Jordanien och den laddade relationen med kung Hussein prioriterades av PLO-ledningen. Efter 1970 blev de på samma sätt upptagna av den libanesiska scenen.

Att det uppstod ett lokalt ledarskap på Västbanken stred mot PLO:s intressen, liksom mot kung Hussains. Palestiniern Issa al-Shuaibi beskriver i en uppsats hur PLO-ledningen resonerade:

"Motståndsrörelsen trodde, helt riktigt, att framväxten av lokala ledare på de ockuperade områdena skulle skapa två separata palestinska problem, ett för de som levde under ockupation och ett för de som var flyktingar eller levde i exil. Med detta följde en allvarlig fara att Palestinafrågan skulle fragmenteras. Ett lokalt ledarskap skulle i den situationen leda till en negligering av de fundamentala strategiska målen som befrielsen av hela Palestina."

Det är viktigt att skilja mellan PLO och de lokala politiska krafterna på Västbanken. Relationen mellan dem är inte så enkel som retoriken och den officiella hållningen säger: "PLO är vår enda representant". I påståendet ligger en grundläggande sanning, men verkligheten är mycket mer komplicerad och styrs i hög grad av spänningen och motsättningarna mellan exil-PLO och folket/organisationerna på Västbanken.

Överhuvudtaget har Västbanken levt under inflytande av olika externa krafter där Israel, PLO och Jordanien varit de viktigaste. Händelserna har styrts i kraftfältet mellan de tre aktörerna och Västbanksbefolkningens egna ståndpunkter.

1972 tillät de israeliska ockupationsmyndigheterna kommunalval på Västbanken. Israel hoppades uppenbarligen att genom valen få fram en grupp palestinier som de kunde få ett vettigt samarbete med. Målsättningen var en diffus tanke om lokalt självstyre under någon slags fortsatt ockupation, eller möjligen delad kontroll mellan Israel och Jordanien. Därför hade Israel sedan 1967 satsat på borgmästarna och kommunalstyrelserna. De fick utökade befogenheter och skulle fungera som en länk mellan ockupationsmyndigheterna och befolkningen.

Under valen exponerades tydligt rivaliteten mellan de externa krafterna. Jordanien blev först förbryllade inför valen men beslutade sedan att stödja idén. Val kunde ytterligare stärka deras inflytande och demonstrera deras styrka i förhållande till PLO.

PLO å sin sida beslöt att bojkotta valen. De uppmanade befolkningen att inte rösta. Val under ockupation stred mot internationell rätt, argumenterade man. Men beslutet var också ett uttryck för PLO:s svaga position på Västbanken.

Valen genomfördes och även om många borgmästare byttes ut så ledde de inte till någon förskjutning i positionerna. Det traditionella, jordanienvänliga, ledarskapet behöll makten. Men bland de valda borgmästarna återfanns också Karim Khalaf i Ramallah, Hilmi Hanoun i Tulkarm och Abd al-Jawad Saleh i al-Bireh. Tre personer som skulle komma att spela viktiga roller för att etablera PLO på Västbanken.

1972-82

Även om valen 1972 befäste de gamla pro-jordaniernas positioner så förändrades maktsituationen på Västbanken under åren 1970-74. Jordanien som gjorde anspråk på att representera Västbankspalestinierna förlorade sin starka ställning. Den gamla pro-jordanska samhällseliten på Västbanken retirerade och svalnade i sin tro på kung Husseins förmåga att befria befolkningen från den israeliska ockupationen. Det var en rad händelser som ledde till att Jordanien vid årsskiftet 1974-75 såg sig helt utspelat från Västbanken.

Den första stora händelsen som diskrediterade regimen i Amman var "Svarta September" 1970. Den palestinska gerillan i Jordanien hade växt sig alltför stark för kung Husseins smak. De hotade hans maktposition och hela den jordanska statens fortbestånd. Deras närvaro kunde antingen leda till en palestinsk resning mot kungen eller till ett israeliskt angrepp mot Amman. Båda hoten var lika oroväckande.

I september 1970 inledde den jordanska armén ett stort angrepp mot den palestinska gerillan. I juli 1971 slutfördes attacken och PLO tvingades att lämna Jordanien.

Att reaktionerna på Västbanken var så svala, i det närmaste helt frånvarande, visade hur svag PLO:s ställning var. Men det skedde en betydelsefull distansering från kung Hussein.

1970 dog Egyptens president Gamal Abd al-Nasser och med honom också föreställningen om en all-arabisk lösning på Palestinakonflikten. Med Nassers död blev det lättare att hävda rent nationalistiska ståndpunkter. Även om alla misslyckade försök att ena arabvärlden redan diskrediterat pan-arabismen så var det symbolgestalten Nassers död

som blev dess definitiva slutpunkt.

Förändringen av de ekonomiska strukturerna under israelisk ockupation bidrog också till kung Husseins allt svagare inflytande. Israel uppmuntrade Västbankspalestinierna att arbeta i Israel. För de israeliska företagen innebar det billig och oorganiserad arbetskraft som var beredd att utföra smutsiga, fysiskt krävande och ohälsosamma jobb. För Västbanken innebar det att arbetarklassen växte och, inte minst, fick en högre ekonomisk standard. Lönerna i Israel var högre än motsvarande på Västbanken (samtidigt som de var lägre än den lön som den organiserade judiska arbetskraften fick). Det palestinska samhällets gamla stöttepelare, det traditionella ledarskapet, fick svårare att hävda sin makt. Deras positioner vilade på ett gammalt, relativt statiskt och agrart samhälle. Och det var dessa gamla ledare som var Jordaniens allierade ända sedan lojalitetsförklaringen på den palestinska kongressen i Jeriko i december 1948.

Med de nya ekonomiska strukturerna kunde fackliga organisationer göra sig hörda och en generation av fackföreningsledare började framträda som "män av betydelse".

Men den helt avgörande händelsen för Jordaniens fall på Västbanken var landets val att ställa sig utanför oktoberkriget 1973. Egypten och Syrien överrumplade Israel med sitt anfall och under de första dyggen drevs Israel på reträtt över de ockuperade områdena Sinai och Golan. Den israeliska krigsmakten vände kriget, gick över Suezkanalen och hotade till och med Damaskus. Men för arabvärlden var oktoberkriget ändå en mycket betydelsefull vändpunkt. Kriget gav självförtroende och en ny stolthet efter debaceln 1948 och 1967.

Efter kung Husseins val att stå utanför kriget försvann de sista resterna av föreställningen att Jordaniens krigsmakt skulle kunna, eller ens vilja, befria Västbanken och Jerusalem.

I takt med Jordaniens uttåg växte PLO:s inflytande på Västbanken. Dels stärktes deras förankring bland befolkningen och dels ökade deras trovärdighet internationellt.

Men i samband med valen 1972 såg läget oerhört mörkt ut för PLO. Befolkningen på Västbanken var handlingsförlamade och levde i en groende insikt om att ockupationen inte skulle försvinna så lätt som man kanske trodde under de aktiva åren 1967-70. Det fanns varken organisationer, idéer eller strategier som kunde bära upp någon form av motstånd.

För PLO var nederlaget i valen 1972 en rätt kännbar prestigeförlust. Och fortfarande hade PLO-ledningen, som nu etablerat sig i Beirut, inte insett att Västbankspalestinierna var nyckeln. PLO slets dessutom sönder av interna stridigheter och den nästan desperata situationen fick sitt uttryck i en rad terrordåd där attacken mot de israeliska idrottsmännen vid OS i München blev den mest uppmärksammade.

På Västbanken gick kung Hussein till en sista offensiv genom att lansera sin idé om det Förenade Arabiska Kungariket, en federation mellan Västbanken och Jordanien med kungen som statsöverhuvud. Förslaget byggde på israelisk reträtt mot ett fredsavtal. PLO hade ingen kraft att bemöta förslaget som lämnade organisationen i kylan, men det bemöttes med kallsinnighet bland befolkningen på Västbanken. Husseins idé sveptes undan av Oktoberkriget.

Sommaren 1973 bildades Palestinska Nationella Fronten (PNF) på Västbanken. Det var det första försöket sedan 1967 att skapa en självständig politisk struktur på Västbanken. PNF skiljde sig markant från Högsta Kommittén för Nationell Ledning och Det Islamiska Översta Rådet genom att klart och tydligt ta avstånd från de jordanska anspråken. Istället förde PNF fram den gamla minoritetslinjen att Västbanken och Gaza ska vara grunden till en ny oberoende palestinsk statsbildning.

PNF bildades av representanter för Fatah, DFLP, Kommunistpartiet och de olika folkligt förankrade organisationer som börjat växa fram: fackföreningar, studentorganisationer, etc.

Fronten hade två klara målsättningar: att skapa en politisk infrastruktur samt att stärka PLO:s ställning på de ockuperade områdena.

Den nya organisationens framgångar hängde bl a samman med att de också representerade en ny social bas på Västbanken: intelligentian och medelklassen i städerna. I motsats till den äldre generationen var de välutbildade och moderna i sina uppfattningar om samhällsutveckling och olika sociala frågor. Några var västorienterade liberaler, andra var fostrade i sextio- och sjuttio-talens marxist-leninistiska tredje världen-skola. Under hela sjuttio-talet var det de som skulle bära upp de nationella organisationerna på Västbanken.

En drivande kraft i PNF var kommunisterna som också gav hela sjuttio-talet dess politiska karaktär. De hade en gammal och erfaren kader av ledare och aktivister, ett klart och entydigt program samt, inte minst, var de förankrade på Västbanken och inte i Beirut. Kommunistpartiets beslut fattades i Jerusalem, Nablus och Ramallah. De andra palestinskaorganisationerna var däremot beroende av sina hierarkier i den libanesiska huvudstaden och där var kunskapen om den aktuella situationen på Västbanken inte alltid så initierad, besluten saknade därför många gånger relevans.

Formellt bildades det Palestinska Kommunistpartiet först 1982 men dess historia går tillbaka till 1921 då det var ett judiskt-palestinskt parti. Efter 1948 bildades ett jordanskt parti, en stor minoritet argumenterade redan då för en separat palestinsk stat, men majoriteten beslöt att acceptera Jordaniens annektering. Efter 1967 började västbankskommunisterna långsamt att avlägsna sig från partiet i Amman. 1973 beslöt de sig för att arbeta för en tvåstatslösning och två år senare bröt de definitivt med Jordanien.

Därmed kunde kommunisterna bli en drivande kraft inom nationaliströrelsen. De tog avstånd från väpnad kamp och betonade diplomatin och kontakter med israeler. Samtidigt har de protesterat mot alla illusioner om USA:s och arabstaternas eventuella välvilja till palestinerna. De har haft en distanserad hållning till PLO-ledningen men tagit avstånd från alla vänsteristiska äventyrligheter som PFLP representerat.

Kommunisternas starka fästen har alltid varit bland städernas intelligentia, inom den svaga fackföreningsrörelsen och i de mycket starka studentorganisationerna.

Efter Oktoberkriget fördes långa diskussioner om fredsförhandlingar mellan Israel och arabstaterna i Geneve. På dagordningen stod en uppgörelse om de ockuperade områdena. PLO ställdes därför inför en ny politisk situation: möjligheten att Israel skulle lämna Västbanken och Gaza. Frågan om Västbankens och Gazas ställning blev akut.

Tidigare hade PLO med all energi kämpat mot idén om en palestinsk stat på de ockuperade områdena som en imperialistisk komplott för att stoppa "det väpnade folkkriget".

Verkligheten tvingade nu PLO att tänka om till en mer realistisk politik. Annars riskerade man att bli fullständigt sidsteppade. Så här skriver Issa al-Shuaibi: "Det var omöjligt att skjuta upp de här besluten. PLO började för första gången att föra en politik som snarare byggde på att agera än att reagera. De började att gradvis ge upp kompromisslösa slogans, omfattande målsättningar och historiska slagord till förmån för mer överkomliga mål."

I februari 1974 diskuterade PLO:s Centralråd ett utkast med ett antal punkter om organisationens framtida mål. Bland dem fanns formuleringen om att "nationellt oberoende ska upprättas på varje del av Palestina som kan befrias från ockupation". Under våren pågick en våldsamt diskussion bland de palestinska organisationerna. Och på Nationalrådets möte i juni kunde formuleringen accepteras av en majoritet. Ett historiskt beslut i den palestinska rörelsen.

I processen fram mot beslutet spelade Västbankspalestinierna genom PNF en aktiv roll. De fungerade som en slags lobbygrupp riktad mot PLO:s ledning. Deras krav var att PLO måste bli mer flexibelt och pragmatiskt. De stödde idén om en självständig nation på de ockuperade områdena och menade att alla gamla maximalistiska krav från trettioalet om att hela landet ska befrias måste få bli historia. De ville också att målen skulle uppnås med diplomati, inte genom någon slags väpnad kamp.

Redan under diskussionerna vintern 1974 drogs de åsiktskillnader upp som sedan följt relationen mellan PLO-ledningen och Västbankspalestinierna. Palestinierna på Västbanken har hela tiden jobbat för pragmatism, förhandlingar och ett accepterande av Israel. Det är inte samma sak som att de skulle vara mindre radikala än PLO-ledningen i Beirut (nu i Tunis), men mer realistiska om vad som är politiskt möjligt (och önskvärt) att uppnå.

Med sina nya målskrivningar och ett starkt PNF på Västbanken kunde PLO vid Arabförbundets möte i Rabat i oktober 1974 bli erkända som palestiniernas enda legitima representant. Samtliga arabstater, även ett motvilligt Jordanien, slöt upp bakom PLO. (Kung Husseins politik efter Rabat blev mer svårtydd. Själv sa han att han nu "var en representant för det palestinska folket, men inte deras enda representant.")

En månad senare talade Yassir Arafat för FN:s generalförsamling och därmed var PLO en faktor som ingen kunde undvika i Palestinakonflikten.

Utvecklingen på Västbanken mellan oktober 1973 och november 1974 gick snabbt. Den illustrerar rätt väl hur konfliktbilderna förändras i Mellanöstern. Utvecklingen kan synas stå absolut still under några år. Så händer något och med en andlös hastighet rubbas andra balanslägen och rasar samman, nya allianser, styrkeförhållanden och förutsättningar byggs upp med samma rasande tempo. Och så cementeras läget för en ny period av skenbart stillastående.

Efter Arafats FN-tal följde en våldsamt period på Västbanken. Demonstrationer och strejker avlöste varandra. Motståndsvågen kulminerade vintern 1975-76 i något som

liknade en förövning till intifadan. Protesterna spred sig också för första gången till de palestiner som bor i Israel. De demonstrerade mot markkonfiskeringar och diskriminering. På Västbanken protesterade man mot ockupationen och för första gången för ett palestinskt oberoende.

Demonstrationerna visade på PNF:s styrka och genomslagskraft. Fronten hade bidragit till att PLO ändrat sin politik till en mer realistisk och klarsynt. Den hade också lyckats skapa en stark palestinsk identitet på Västbanken.

Men under ytan var situationen irriterad och spänd. PNF var en autonom kraft på Västbanken som förklarar sig lojal med PLO. Fronten accepterade inte att uteslutande vara ett verktyg för PLO-ledningen i Beirut och det oroade PLO. I en förändrad politisk situation skulle Fronten kunna bli en rival till PLO om inflytandet på de ockuperade områdena. Medvetna om den obehagliga möjligheten försökte PLO öka sin kontroll över PNF:s verksamhet. Frontens autonoma karaktär kunde inte accepteras.

Å andra sidan pressade PNF på PLO för att få ett större inflytande i PLO:s exekutivkommitté. I Frontens arbete låg också en kritik av PLO:s hela strategi: den väpnade kampen förd av styrkor utanför Palestina. De starkaste i kritiken av PLO-ledningen var Kommunistpartiet.

Spänningen mellan Fronten och PLO ledde också till misstänksamhet mellan de olika organisationerna i PNF. Fatah anklagade Kommunistpartiet för att försöka skapa ett alternativt ledarskap på Västbanken. Kommunisterna ansåg att Fatah litade för mycket på olika reaktionära krafter i arabvärlden. 1976 var Fronten paralyserad och våren 1977 upphörde den att existera.

Israels politik på Västbanken åren efter Oktoberkriget är inte lätt att begripa sig på. Den var lika vag då som den fortfarande är.

Israel har följt två linjer. Den ena har varit en jordansk lösning där Israel hoppats på något slags fredsavtal med kung Hussein. Västbanken skulle då, med undantag för en israelisk försvarslinje, kunna återgå till Jordanien.

Den andra målsättningen har varit att försöka skapa ett palestinskt ledarskap oberoende av PLO. Ledare som skulle acceptera ett palestinskt självstyre under någon form av fortsatt israelisk ockupation.

Sökandet efter ett alternativt ledarskap var israelernas svar på den snabba händelseutvecklingen året efter Oktoberkriget. 1974 började försvarsminister Simon Peres att träffa ledande Västbankspalestinier för att finna tänkbara motkrafter mot PLO:s offensiv. Det visade sig lättare sagt än gjort. I slutet av sjuttioalet och början av åttioalet satsade Israel på de så kallade Village Leagues. De förankrades i mindre städer och samhällen med målsättningen att skapa en palestinsk maktstruktur som var lojal mot ockupationsarmén. Den strategiska tanken var att från landsbygden ringa in den stadsbaserade nationaliströrelsen (en modell som israelerna hämtat från USA:s Vietnam-politik). Nätverket av Village Leagues vilade på israeliska pengar och ett samarbete med ockupationsmakten. De samhällen där VL var starka fick tillgång till välbehövliga israeliska projekt av olika slag: bevakningssystem, avlopp, etc. Efter hand växte de till en betydande maktfaktor med egna förhållningscentra, beväpning, pengar och auktoritet. Under 1981-82 var de ett reellt

hot mot nationaliströrelsen.

Men deras svaghet blev snart uppenbar. De samlade bara utbildade och marginaliserade personer i det palestinska samhället. De traditionella ledarfigurerna på landsbygden vände VL ryggen, därmed kunde organisationen aldrig hävda att den var ett verkligt alternativt ledarskap redo för förhandlingar med Israel. VL föll därför snart samman i inre strider och maktkamp.

De blev bara ett tillskott till det israeliska nätet av informatörer och samarbetsmän. Många av de gamla Village League-palestinierna har mördats under intifadan.

Kommunalvalen 1976 var en del i sökandet efter ett alternativt ledarskap. Man kan nog konstatera att valen är ett av Israels stora misstag på Västbanken.

Vintern 1975, mitt under palestinska demonstrationer och strejker, förklarade Israel att nya kommunalval skulle hållas på Västbanken.

PLO var positiva den här gången (utom PFLP som sin vana trogen sa nej och valde en politik som var käpprätt fel). Jordanien, däremot, förhöll sig tveksamma eftersom deras inflytande bara kunde minska med ett nytt val. Israel ändrade också i den gamla jordanska vallagen och tillät nu kvinnor och egendomslösa att rösta.

Om Israel hoppats att finna samarbetsvilliga borgmästare var resultatet en katastrof. 14 av 24 nya borgmästare tillhörde den nya nationalistiska storstadseliten; de förklarade sig omedelbart lojala med PLO. Av de betydelsefulla borgmästarna var Elias Freij i Betlehem den enda pro-jordanska traditionalisten som överlevde.

Yehoshua Porath är en israelisk expert på den palestinska nationaliströrelsen. Efter valet var hans kommentar besk: "Om Israel hittills slagit fast att PLO inte kan representera palestinierna eftersom inget val hållits, kan PLO nu säga att ett val hållits under israeliskt styre och att det visat större stöd för PLO än för dess konkurrenter. Det är klart att Israels ståndpunkt är värdelös efter valet. Om vi vidhåller den ståndpunkten kommer världen att förlöjliga oss."

Med de nya radikala borgmästarna fick palestinierna på Västbanken för första gången egna och representativa företrädare inför världspresen. PLO var inte längre bara Arafats suspekta figur utan också Karim Khalaf (Ramallah), Bassam al-Shaqa (Nablus), Fahd al-Qawasmeh (Hebron) och Menahim Milhem (Halhoul). De var välutbildade och västerländska i sitt sätt att tänka och resonera.

Hösten 1978 bildades en ny samorganisation för de ockuperade områdena: Den Nationella Vägledningskommittén. Den leddes av de främsta borgmästarna, chefredaktörerna och fackliga ledarna. Där fanns ett nytt ledarskap samlat: kompetent, folkligt förankrat och alla med formella positioner i det palestinska samhället.

För dem gällde det att lägga moteld mot det nya hotet. I november 1977 hade Anwar Sadat rest till Jerusalem och i september 1978 skrevs Camp David-överenskommelsen under av Egypten, Israel och USA. Den ledde till ett egyptiskt-israeliskt fredsavtal och skulle också leda till förhandlingar om ett visst palestinskt självstyre.

För kommittén var det ett hot. Deras krav var en oberoende palestinsk stat och ett definitivt slut på ockupationen. Under ett år blev den ett effektivt medel för att styra och leda protesterna och återigen skakades hela Västbanken av strejker, stenkastning och

monstrationer. Israel bemötte dem som vanligt med dödsskjutningar, arresteringar och utalitet.

Men inom kommittén fanns samma politiska spänningar som i det gamla PNF. 1979 utade vänstern (kommunisterna, PFLP och DFLP) en alternativ organisation som tog upp namnet PNF. Därmed var motståndet ännu en gång ohjälpligt handikappat.

1980 gick också israelerna till offensiv mot de nya ledarna och mot Vägledningskommittén. Den andra maj utvisades borgmästarna i Hebron och Halhoul. Exakt en månad senare försökte judiska extrema nationalisterna att mörda tre borgmästare, en undkom men arim Khalaf och Bassam Shaqa blev krymplingar av bomberna (mycket tyder på att de klarar av den israeliska ockupationsarmén var införstådda med attentatsplanerna). I augusti placerades sju kommittémedlemmar i stadsarrest.

1982 förbjöds Vägledningskommittén och flera borgmästare avsattes. Israelerna ånade därmed reparerat sitt fatala misstag med valen sex år tidigare.

Sommaren 1982 ockuperade Israel en stor del av Libanon, inklusive halva Beirut, och vingade PLO att lämna landet. Det ditills största nederlaget för den palestinska organisationen.

När julen firades det året i Födelsekyrkan i Betlehem var situationen mörk. Lika nattsvart som 1972. Begin-regeringens offensiv mot palestinerna såg ut att ha segrat på illa fronter. PLO irrade omkring i arabvärlden efter ett nytt högkvarter och på Västbanken låg motståndet i spillror. De nya ledarna hade misslyckats och krossats. Kollaboratörerna uppträdde öppet i sina Village Leagues. Det var tungt att fira glädjens högtid i Betlehem.

1982-90

När Camp David-avtalet skrevs under 1978 betraktade palestinerna det som en katastrof.

PLO:s reträtt från Beirut, undan den israeliska armén, 1982 sågs också som en katastrof.

Men verkligheten är paradoxal och omöjlig att förutse.

Båda verkslagen ledde palestinakonflikten in i ett nytt skede och till en situation som stärkt palestinerna.

Fredsavtalet mellan Egypten och Israel innebar en definitiv knäck mot idén att arabstaternas arméer skulle kunna lösa konflikten till palestinernas fördel.

När PLO lämnade Libanon förvandlades den gamla idén om att befria Palestina genom ett gerillakrig till en definitiv omöjlighet. PLO tvingades nu att helt lita på motståndet i de ockuperade områdena.

Hela konflikten koncentrerades och återgick till sin ursprungliga enkelhet: en konflikt mellan två folk i ett land. De siktskymmande kringkonflikterna bleknade bort.

Konflikten intensifierades. Men tog förmodligen också ett steg närmare sin lösning.

Men 1982 var det få palestinier på Västbanken som funderade i de positiva banorna. Stämningen var lika låg som tio år tidigare. Den palestinska intelligentian såg inga möjliga utvägar ur ockupationen: "Vi har prövat gerillakriget, det konventionella kriget, diplomatin och civilt uppror. Allt har misslyckats."

Hopplösheten krävde nya, okonventionella och oprövade idéer. En omprövning av de gamla idéerna som också kom. Filosofiprofessorn Sari Nusseibeh vid Bir Zeit-universitetet blev mediakändis i Väst för sina oortodoxa tankar. Bland annat föreslog han att Israel lika gärna kunde annektera Västbanken och palestinierna arbeta för likställighet och demokratiska rättigheter i ett större Israel. De höga palestinska födelsetalen skulle, enligt Nusseibeh, i praktiken mycket snabbt leda till en bi-nationell statsbildning. En annan nytänkare var dagstidningen al-Fajrs chefredaktör Hanna Siniora. Han förklarade att han fänkte ställa upp i de israeliska borgmästarvalen i Jerusalem och därmed acceptera Israels annektering av den palestinska östra delen av staden.

Nytänkarna menade att situationen var så desperat för palestinierna att det gällde att rädda det som räddas kunde. Nästan alla kompromisser var acceptabla bara man kunde säkerställa någon form av palestinsk identitet på de ockuperade områdena och finna en situation där utvecklingen inte låstes och palestinierna bakbands.

Många av nytänkarnas idéer stannade på pappret. Men på två punkter nådde de betydande genombrott.

I februari 1985 slöt Yassir Arafat och kung Hussein ett samarbetsavtal för att förena sina diplomatiska ansträngningar. Om Israel lämnade Västbanken skulle de få fred. Västbanken skulle bli en palestinsk statsbildning men ingå i en jordansk-palestinsk konfederation. Israels vägran att förhandla med PLO skulle kunna överbryggas genom en gemensam jordansk-palestinsk förhandlingsdelegation.

Nytänkarna - eller pragmatikerna - stödde den nya och oväntade alliansen. Men de fick hårt motstånd från vänstern (Kommunistpartiet, PFLP och DFLP) som aldrig kunde acceptera samarbetet.

I februari 1976 avbröt kung Hussein dialogen. Men den innebar ändå en förändring bland Västbankspalestinierna som efteråt haft ett mer avspänt förhållande till Jordanien. I dag är det helt naturligt att diskutera en framtida konfederation mellan Jordanien och en palestinsk stat. Bland pragmatikerna skissar man till och med på ett Mellanösterns Benelux, ett nära samarbete mellan Israel, det framtida Palestina och Jordanien.

Pragmatikernas stora genombrott var att de inledde en dialog med olika politiska krafter i Israel. Dels med fredsrorelserna, dels med företrädare för olika politiska partier. Dialogen har sedan pågått och fortsatt under intifadan. I dag kan man säga att det bildats starka informella kontaktnät mellan ledande Västbankspalestinier och israeliska politiker på rätt hög nivå.

Vänstern betraktade de här palestiniernas idéer och aktivitet med allt från misstänksamhet till direkt fiendtlighet. I mars 1986 mördades till exempel högerpolitikern Zafer al-Masri i Nablus av en PFLP:are. Fram till sommaren 1986 var motsättningarna mellan vänstern och pragmatikerna (som i allmänhet tillhörde Fatah) så hårda att den nationella enigheten var avlägsen. Motsättningarna gick också igen inom exil-PLO som i praktiken varit helt sargat sedan reträtten från Beirut.

Pragmatikerna och nytänkarna kom från samma kretsar som sjuttioalets palestinska ledare. Men de agerade under en period när en ny öppenhet var tvingande. Några av dem, t ex Nusseibeh och Siniora, saknade förankring bland befolkningen. Men ur kretsen av

pragmatiker växte också en liten grupp av politiskt klartänkta och skickliga politiker som fortfarande kan agera med ett folkligt förtroende i ryggen. Bland dem märks Feisal al-Husseini och journalistfackets ordförande Radwan Abu Ayash. Men rent allmänt har den urbana eliten förlorat i inflytande under åttiotalet.

Den politiska kraft som växt sig stark på Västbanken och skapat oro i många läger under åttiotalet är islam som har visat upp ett starkt alternativ till den sekulära nationalism som PLO-grupperna representerar.

Islam som politisk kraft har en relativt svag, men omstridd, historia i den palestinska rörelsen. Palestiniernas främste företrädare under trettiotalet var Amin al-Husseini som hade ett religiöst ämbete och agerade med islam och dess traditioner i ryggen. Men al-Husseini var inte pan-islamist, det var inte religionen som var grunden till nationalismen, utan språk, historia och kultur. Al-Husseini var pan-arabist.

Det Muslimska Brödrskapet etablerade sig i Palestina på fyrtiotalet. Under den jordanska perioden förde de en Jordanien-vänlig politik, en inställning som levte kvar långt in under sjuttioalet och diskrediterade dem för många Västbankspalestinier.

I början av femtiotalet grundades ett andra islamiskt parti, al-Tahrir, som förbjöds av den jordanska kungen. De menade att en islamisk renässans bara kunde sättas igång genom att samhällsstrukturerna förändrades. Al-Tahrirs mer militanta linje fick genomslag under intifadan.

Under intifadan har den militanta gruppen Hamas växt sig stark och dominerar bland de islamiska politiska rörelserna. Deras symbol, en grön flagga, ser man överallt på Västbanken och särskilt i moskéerna. Hamas står i motsättning till PLO. De avvisar alla kompromisser och förhandlingar med Israel. Målet är att hela Palestina befrias och förvandlas till en muslimsk stat med muslimsk lag. Organisationen har sina rötter i det Muslimska Brödrskapet i Gaza och skapades av en oerhört stark krympling: Ahmed Ismail Yassin. I väst måste han betecknas som den mest okände bland palestiniernas mest inflytelserika ledare. Hamas bildades först i februari 1988, två månader efter intifadans utbrott men fick snabbt fotfäste i Gaza. Så småningom bildades också grupper på Västbanken.

Hamas försöker sudda ut hela den mödosamma process som PLO genomgått, från maximalistiska krav till en mer realistisk hållning. Muslimerna återvänder till de ståndpunkter som gällde på femtiotalet.

Islams medvind på de ockuperade områdena har flera orsaker. En grundläggande är att alla sekulära ideologier misslyckats. Varken marxism, borgerlig nationalism eller pan-arabism har rubbat israels ockupation. Bakom Hamas politik ligger samma analys som nytänkarna och pragmatikerna gjorde, men slutsatserna är annorlunda.

Flera yttre faktorer har också varit viktiga: den islamiska revolutionen i Iran, mordet på Anwar Sadat (som en grupp fundamentalister låg bakom) samt den shia-muslimska gerillans framväxt i södra Libanon.

I det israeliska samhället har olika fundamentalistiska judiskt-religiösa grupper växt sig starka sedan Begins bosättningspolitik drog igång på allvar. De använder sig av religiösa argument för att försvara ockupationen av Västbanken. Den islamiska renässan-

sen kan ses som ett palestinskt svar på de argumenten. Religionen har blivit ett viktigare inslag i konflikten.

Politiska nationalisterna på Västbanken menar också att Israel under flera år accepterade och på olika sätt stödde framväxten av islamiska grupper. På det viset trodde man sig kunna försvaga PLO och den palestinska sammanhållningen. I Gaza tilläts de att bygga upp en hel infrastruktur där de kontrollerade moskéer, välgörenhetsorganisationer, bibliotek, barnhem och al-Azharuniversitetet. Israel trodde uppenbarligen att de muslimska ledarna skulle vidmakthålla sin apolitiska hållning. Men verkligheten och utvecklingen inom islam sprang förbi ockupationsmyndigheterna.

Naturligtvis har islam djupa rötter i det palestinska samhället. För en besökare kan palestinierna verka mer sekulära än många andra folk i arabvärlden men på landsbygden, i de små bondbyarna är traditionens makt fortfarande stark. Islam är en ofrånkomlig del av ett arabiskt livsmönster.

Genom att levnadsstandarden höjdes för många grupper under sjuttioalet kunde även småbönder ha råd att skicka en eller två söner till universitetet. Kärnan i den oerhört starka muslimska studentrörelsen var just elever från religiösa familjer på landsbygden. 1982 dominerades de flesta universitet av islam. Nationaliströrelsen, från höger till vänster, enade sig för att bemöta den nya utmaningen. Motsättningarna blev mycket hårda och nationalisterna anklagade islams anhängare för att vara förädare och samarbetsmän. Vid flera tillfällen urartade det i blodiga sammanstötningar vid universitetet. I Gaza brände t ex muslimerna 1980 ner Palestinska Röda Halvmånens lokaler.

Nationalisternas konfrontationspolitik mot de religiösa grupperna stärkte förmodligen islams inflytande istället för att försvaga det. Alla palestinier såg ju att PLO-grupperna hade fel i sina angrepp.

Åttiotalets politik fram till intifadan präglades av omprövning bland palestinierna. Och som vanligt var det från de ockuperade områdena som de betydelsefulla impulserna kom.

Den nionde december 1987 avled fyra palestinier i Gaza efter en bilolycka. Bakom ratten satt en israel. Händelsen utlöste våldsamma demonstrationer och kravaller som under de närmaste dygnen utvecklades till krig. Illa förberedda israeliska soldater använde tårgas och skarpa skott mot tusentals palestinier som bara vällde fram i gränderna. Det regnade sten, cementblock, skrot och molotovcocktails mot soldaterna.

Efter några dygn spred sig demonstrationerna till Västbanken. Några veckor senare övergick den spontana vreden till ett organiserat uppror - *intifadan*.

Den yttersta orsaken bakom intifadan är självfallet den israeliska ockupationen och de metoder som armén använt sedan 1967. Men att det bröt ut just i december 1987 kan, delvis, förklaras av utvecklingen tidigare under året. Arabförbundets toppmöte valde till exempel att prioritera kriget mellan Irak och Iran, Palestinakonflikten avfördes från den omedelbara dagordningen. Det var en larmklocka för många palestinier. Sedan en tid hade de olika PLO-organisationerna åter enats. Vänstern och Arafat var överens för första gången på många år.

En beskrivning av intifadan och den israeliska arméns repression är överflödig. Det är välbekant genom medias rapportering. Det är då intressantare att försöka se vilka förändringar intifadan inneburit för den palestinska rörelsen på Västbanken.

* Draget av spontanitet är viktigt. Intifadan startades inte på order av någon extern organisation. PLO i Tunis blev helt tagna på sängen, liksom Fatah och PFLP. De första kommentarerna från PLO var rörande i sin fullständiga okunskap över vad som egentligen hände i de ockuperade områdena. Upproret beordrades inte heller av några ledarfigurer i Östra Jerusalem. Initiativet kom från vanligt folk. Det var dom som fäste hela världspressens uppmärksamhet på okkupationen.

* Intifadan har inneburit en viktig maktförskjutning i det palestinska samhället - från stad till land. Hela det palestinska samhället engagerades i upproret, stadsbefolkning, folket i flyktinglägren och de mest avlägsna av alla bondbyar. Vilka effekter förskjutningen kommer att få är svårt att sja om.

* Någon månad efter upproret bröt ut bildades ett Förenat Ledarskap som alltsedan dess lett upproret genom sina regelbundna flygblad. Där har de både utlyst strejkdagar och kommenterat de diplomatiska turerna som Israel, USA och PLO ägnat sig åt. Till skillnad från tidigare samlande organisationer på Västbanken så har Det Förenade Ledarskapet arbetat i hemlighet. Vilka personer som ingår i ledningen avslöjas bara när israelerna med jämna mellanrum lyckas att identifiera, arresteras och utvisa dem. Men där finns representanter för de olika palestinska organisationerna.

Det Förenade Ledarskapets tillkomst följer samma spontana mönster som intifadan i övrigt. De värenummerade israeliska journalisterna Ze'ev Schiff och Ehud Ya'ari berättar i sin bok "Intifada" med stor detaljrikedom (källan är antagligen Shin Beth, den israeliska säkerhetspolisen) hur olika tillfälligheter spelade in. Det första flygbladet var helt enkelt ett spontant initiativ från en enskild DFLP-aktivist i Ramallah.

När Ledningen karaktäriserar sig självt gör de det med sedvanlig svulstig retorik: "De lägre befolkningsskikten har inte arbetat inom ramen för de nationella institutionerna utan varit mer direkt knutna till nationella politiska krafter. Därigenom har politiska svängningar och manövrer, som en del av medelklassens representanter är benägna till, inte funnits med i den nuvarande kampen."

Den Nationella Ledningens styrka ligger i den lokala förankringen via de politiska organisationerna som nu, för första gången, verkligen tycks ha insett vikten av enighet. Under intifadans inledande skede fungerade samarbetet mellan nationalisterna och islamisterna rätt bra. Men i takt med att upproret kört fast och inte lyckats uppnå några avgörande förändringar av okkupationen så har klyftan återigen växt. Bland nationalisterna, särskilt vänstern, finns en mycket stark misstänksamhet mot Hamas.

Pragmatikernas dialog med israeliska politiker har inte avbrutits av intifadan, tvärtom har de blivit en integrerad och central del av upproret. Liksom att pragmatikernas gamla idéer om civilmotstånd och icke-våldsmetoder blivit en karaktäristisk del av intifadan.

* Intifadan blev snabbt välorganiserad. Under de första månaderna bildades folkkommittéer över hela Västbanken. De tog ansvar för allt från renhållning till matdistri-

bution under långa utgångsförbud. De förbjöds av israelerna den 1 juli 1988. Den typen av disciplinerade infrastrukturer uppstår inte ur intet. En fråga för framtiden är om den nationella rörelsen medvetet byggde upp och förberedde dem under den "lugna" perioden 1982-86. Om de var orsakade av ett politiskt, strategiskt tänkande eller inte.

* Relationen mellan Västbankspalestinierna och PLO i Tunis är fortfarande en känslig fråga. Genom att de ockuperade områdena nu är PLO:s enda "front" måste de också få en avgörande betydelse för politikens utformning. PLO borde egentligen inte styras från Tunis, utan från Jerusalem. Men så är det inte och det irriterar många palestinier på Västbanken. Å andra sidan menar de flesta att samarbetet mellan Tunis och Västbanken aldrig varit bättre än under intifadans inledningskede. Sedan har den gamla misstänksamheten återvänt. PLO är rädda för alltför självständiga organisationer på Västbanken och försöker därför få kontroll över arbetet.

När Yassir Arafat tidigt på morgonen den 15 november utropade den nya staten Palestina vid det palestinska Nationalrådets 19:e möte i Alger och samtidigt accepterade staten Israels rätt att existera inom erkända gränser så var det ett genombrott för Västbankspalestinierna. PLO hade slutligen accepterat vad nationalisterna på Västbanken ansett under många år.

1990

Den 8 oktober öppnade israelisk militär eld mot palestinska demonstranter på Tempelplatsen, Haram as-Sharif, i Jerusalem. Palestinierna kastade sten mot bedjande judar vid Klagomuren och panikslagna militärer sköt ihjäl 17-20 palestinier (siffran varierar i israelisk, internationell och palestinsk press) samt skadade mellan 100 och 200 personer.

Händelsen markerar slutet på intifada-perioden.

Under 1990 avtog upprorets intensitet. Hade massakern inträffat två år tidigare hade de ockuperade områdena exploderat av gigantiska demonstrationer och totala strejker i veckor. Men nu var reaktionen först tystnad. Sedan inträffade en rad palestinska knivmord mot israeler, något som aldrig tidigare inträffat.

Intifadan är på väg att övergå i något nytt.

1990 inleder kanske en ny period av utvärdering och diskussion bland palestinerna. Precis som 1972 och 1982 står man inför en situation där motståndet kört fast. Intifadans gamla metoder leder inte längre någonvart.

En annan förklaring till att intifadan ebbat ut i styrka är helt enkelt att israelerna knäckt den. Det är svårt att organisera motståndet när tusentals av de mest aktiva nationalisterna sitter i fångläger i Negevöknen. Under 1990 verkar israelerna slutligen också lärt sig att inte provocera fram protester genom arrogant uppträdande.

Det tog lång tid för israelerna att få kontroll över situationen. Kritiken mot Shin Bet, den israeliska säkerhetspolisen, har varit hård. När upproret bröt ut var Shin Bet övertygade att det snart skulle dö bort. Det tog veckor innan de förstod situationens allvar.

Detta trots deras stora nät av informatörer, infiltratörer och samarbetsmän. Shin Beth missbedömde också de muslimska organisationernas politiska styrka. Deras tidigare uppmuntran av muslimerna i Gaza kan visa sig bli Israels största misstag under ockupationen.

Intifadan utgör en i raden av fiaskon för den israeliska ockupationspolitiken. Valet 1976 och försöken att finna ett alternativt ledarskap att förhandla med är tidigare misslyckanden. Man måste med den bakgrunden på allvar ställa frågan hur skickligt Shin Bet egentligen är. Deras uppgifter och bedömningar har ju uppenbarligen varit felaktiga. Man undrar om inte israelisk ockupationspolitik grundar sig på ett massivt berg av okunskap och felaktiga informationer.

Vart kommer den palestinska rörelsen på Västbanken att ta vägen?

Vilken framtid kommer de marxistiska grupperna PFLP, DFLP och Kommunistpartiet att gå mot? Kommer också de att malas ner med kommunismens fall?

Räcker Fatahs ekonomiska styrka och förnuftiga realism för att ge trovärdighet? Eller har tiden sprungit förbi deras pragmatism?

Två faktorer kommer osvikligen att påverka också Västbanken. Dels Sovjetunionens nya roll i världspolitiken. Dels konflikten Irak - Kuwait. Båda faktorerna leder nu fram till nya allianser och oväntade förändringar i hela Mellanöstern.

Och hur länge kan PLO-ledningen motivera sin position där de sitter i Tunis, långt från konfliktens brännpunkt? Det är ingen vågad gissning att PLO under 90-talet kommer att gå mot en svår legitimitetskris. Många palestinier i Gaza och på Västbanken kommer att fråga sig vad de ska ha PLO-byråkratin i Tunis till. Och framför allt varför alla beslut alltid ska fattas där och inte mitt i konfliktens centrum - Jerusalem.

Så här avslutar Emile Sahliyah sin bok "In search of leadership":

"Ungdomens tro på PLO visar sig nu vara lika bedräglig som deras föräldrars tro på arabregimerna och pan-arabismen före 1967. För ett allt större antal unga finns det ett hopp med ett annat innehåll. För unga palestinier som blir alltmer desperata, både ekonomiskt och politiskt, ger religionen de nya möjligheterna av hopp, tillhörighet och vägledning. Den ger också färdiga svar på deras problem samt en slags föreställning om ett uppdrag, en slags identitet och en mekanism för disciplin och självbevarelse."

Det är en djupt pessimistisk framtidsbild. I varje fall om man tror på förnuftiga argument, förhandlingar och en lösning som ger fred och rättvisa åt både judar och palestinier.

Den kanske är så obehaglig för det "upplysta" Västeuropa att vi inte riktigt vågar tänka oss den som fullt realistisk.

Litteratur:

Nasser Aruri (red): *Occupation - Israel over Palestine* (London 1984)

Simha Flapan: *The birth of Israel* (New York 1987)

Judith Gabriel: *Inifadans ekonomiska sida*. Från Journal of Palestine Studier nr 69, översatt i *Det palestinska upprøret*, Stockholm 1989.

Per Gahrton: *Kampen om Palestina* (Stockholm 1970)

Lars-Gösta Hellström: *Palestina* (Stockholm 1980)

Sune Persson: *Palestinakonflikten* (Stockholm 1974)

Emile Sahliyeh: *In search of leadership* (Washington 1988)

Ze'ev Schiff / Ehud Ya'ari: *Intifada* (New York 1990)

Issa al-Shuaibi: *The development of a palestinian entity-consciousness*, Journal of Palestine Studies nr 34-35

Per Wirtén / Tommy Nilsson: *Intifada* (Stockholm 1990)

Per Wirtén / Göran Gunnar: *Resa på helig mark* (Stockholm 1990)

Det nya Europa.

Om flyktingpolitiken, säkerhetstänkandet och EG

Kristina Koppel

Avreglering är ett ord som ligger i tiden i det nya gränslösa Europa. EG öppnar sina inre gränser och stänger sina yttre. Det som gäller för kapital, varor och tjänster, kopplas när det gäller människor till ett antal olika säkerhetspolitiska "kompensationsåtgärder". Varför? Vad är ideologin bakom detta - den verkliga, den som legitimerar åtgärderna? Var och hur förbereds denna utveckling? Vem fattar besluten? Och hur kommer Sverige in i bilden?

Dessa och ytterligare några frågor skall jag försöka besvara i denna artikel. Jag kommer först att resonera allmänt kring den så kallade inre säkerheten och det yttre gränsskyddet, och sedan gå in på de fora inom EG där planerna skisseras upp och besluten fattas. Tyngdpunkten kommer att ligga på Schengenavtalet, och dess olika aspekter, samt Trevi och dess arbete. En annan tyngdpunkt blir asylrätten, och hur den drabbas av EG:s nya politik.

Flyktens orsaker

I världen finns cirka 20 miljoner flyktingar. Av dessa når ungefär 5% Europa, och endast 1 promille Sverige. Vi kan börja med att slå fast att den politik EG-länderna för idag, gentemot den så kallade tredje världen, knappast är ny i sin tendens.

Vi ska inte gå tillbaka så långt som till kolonialtidens herravälden, men väl till den mer sofistikerade variant som tog vid. Låt oss börja med grundandet av IMF och världsbanken i Bretton Woods (USA) 1944.

Redan innan andra världskriget föddes idén om ett panamerikanskt utvecklingskoncept, en "new order" bildad av en amerikansk "north-south-axis" som skulle konkurrera med den stortyska Berlin-Rom-Tokyo axeln. Den första modellen för IMF, den så kallade interamerikanska banken, bildades. För garanterad vinstöverföring från periferin till metropolerna, använde man sig av ett creditsystem med storskalig rationalisering av det syd- och mellanamerikanska jordbruket, och därigenom uppbindning till nordamerikansk teknologi och finansiering. För detta ålanerades en L-Dollar, endast användbar i Latinamerika, och ett system av fasta växelkurser underställde den ledande valutan dollarn.¹⁾

Den panamerikanska modellen mötte sitt nederlag redan 1940, som en följd av det kraftiga motståndet från de latinamerikanskaländernas sida. Men grundidén levde kvar, och övertogs vid grundandet av IMF och världsbanken 1944.¹⁾ Det är allmänt känt att sistnämnda så kallade u-hjälp präglats av ekonomisk intervention och krav på struktu-

ranpassning - det vill säga inskränkning av självförsörjning och produktion för det egna landet, till förmån för forcerad råvaroexport, privatisering och nedskärning av offentlig service.²⁾

Det är denna modells framgång, inte misslyckande, som gör att vi nu har en global klassammansättning, närmast liknande ett apartheidssystem i världsmåttstock. Det är ett resultat av det Noam Chomsky kallar den "femte friheten", nämligen västvärldens frihet att råna, plundra och härska, samt att företa de åtgärder som krävs för att garantera att dess existerande privilegier bibehålls och förbättras.³⁾

Med sina 5% har Europa ingalunda karaktären av "flyktingmottagare". Tvärtom. Den mest betydelsefulla länken mellan västvärlden och de så kallade internationella flyktingströmmarna är en orsakslänk, direkt eller indirekt. Västvärlden vill naturligtvis ge sken av att flyktingarna kommer hit enbart på grund av västvärldens egen attraktivitet, eller på grund av avlägsna missförhållanden med vilka västvärlden inte har något att skaffa. Sanningen är dock en annan.

Båtflyktingarna flydde från ett land, utsatt för en rovlysten och mångårig västerländsk aggression. Den vietnamesiska befrielsekampen skulle ha segrat redan 1946, eller senast 1954, om det bara hade hängt på den egna befolkningen. Men västerlandet vägrade tillåta självstyre, och engagerade sig i en lång och brutal attack. Utmattat efter detta krig blev Vietnam fortsatt bestraffat av politisk utfrysning och ekonomisk bojkott.⁴⁾

I Mellanöstern har västvärldens inblandning i de oljeproducerande ländernas politik - och i Palestiniernas fall, vägran att förhandla med den infödda befolkningen - likaledes bidragit till allvarliga flyktingproblem. I Latinamerika har stora flyktingströmmar producerats av kontrarevolutionärt våld, sponsrat av framför allt USA.

Av ekonomiska skäl har det alltid legat i västmakternas intresse att stödja regimer som betonat exportjordbruk och en öppen dörr för privata och utländska investeringar. Sådana regimer har ofta varit militärdiktaturer, hjälpta till makten och stödda av västvärlden (Indonesien, Filippinerna, Brasilien, Chile, Argentina och så vidare). Inte bara politiskt aktiva har till följd av detta tvingats till flykt, utan även "vanliga" människor som förlorat chansen att överleva - bönder borttryckta från sina traditionella försörjningskällor och infrastrukturer, liksom många andra i kölvattnet av deflation, arbetslöshet och social nedrustning för att kunna betala av utlandsskulder uppkomna under tvångsbetingelser och storskalig korruption.⁴⁾

Inre säkerhet - vem är fienden?

Från olika säkerhetstjänster, framför allt från USA och Storbritannien, pågår en ständig ideologisk offensiv vars syfte är att mana fram bilden att de demokratiska samhällena står inför ständiga konspirationer och hot. Tidigare gällde kommunismen i diverse skepnader som främsta hotbild, men har genom de senaste årens händelseutveckling mer och mer kommit att ersättas av terrorism, narkotika, internationellt organiserad brottslighet och "okontrollerad invandring".

Hur befängda de tidigare hotbilderna ofta kunde vara ser man lätt om man studerar dem lite närmare. Hotet från Moskva, Sovjets strävan att erövra resten av världen, var den

gångse doktrinen vid de hemliga "Conference of American Armies", hållna vartannat år. I strejker, miljörelser och djurskyddsgrupper anade man subversion från öst. För några generaler låg Moskva även bakom den växande sexuella friheten och pomografins spridning. I dokument nu tillgängliga i Storbritannien visas att den brittiska säkerhetstjänsten på fullt allvar hävdade att Labours premiärminister Harold Wilson, samt ett stort antal brittiska parlamentsledamöter, var KGB-agenter. Säkerhetstjänsten ansåg sig nödsakad att vidta subversiva åtgärder för att diskreditera de röda agenterna, och i den brittiska propagandisten Michael Croziers bok *The Minimum State* framstår det som om Thatchers valseger kom i sista minuten för att förhindra ett kommunistiskt maktövertagande.⁴⁾

Det är i detta ljus man måste se politikens och säkerhetstjänsternas prat om invaderande flyktingströmmar, internationell kriminalitet och terroristhot. Så kan man se att inom samma lag, till exempel den tyska §129a, objekten helt enkelt bytts ut. Lagen tillkom under Bismarcks tid, för att kunna förfölja de då illegala socialisterna. Följaktligen kallades lagen också Sozialistengesetz, socialistlagen. När sedan det kommunistiska partiet, KPD, förbjöds på 20-talet, och socialdemokraterna kom att bli alltmer rumsrena, användes lagen uteslutande mot kommunister. Under nazitiden kom lagen i skymundan, till förmån för andra och effektivare lagar, men 1956 dök den upp igen. Då förbjöds KPD för andra gången, och lagen kom att användas huvudsakligen genom att 120 000 personer underkastades förundersökningar, med syfte att antingen göra dem handlingsoförmögna eller driva dem i landsflykt.^{5)&6)}

Sedan 70-talet är orden "socialist" och "kommunist" utbytta mot ordet "terrorist". Sedan den 1 januari 1987 klassas inte bara den som begår mord, folk mord eller tillfångatar gisslan, som terrorist, utan också den som "stör offentliga inrättingars arbete" - en formulering närmast skraddarsydd för den växande miljörelsen. Mellan 1980 och 1987 har cirka 2700 förundersökningar inletts med hänvisning till §129a. Bara i ungefär 30 fall, det vill säga mindre än 1%, har dessa lett till en fällande dom. Vid en förundersökning enligt §129a är spaningsmedel tillåtna, som i normala fall faller utanför gällande rättspraxis: husrannsakan, avlyssning, buggning, skuggning och fleråriga häktningstider, ofta i isolering.^{5)&6)}

De speciella avdelningar som byggdes i fängelserna för att förvara terrorister, har efter hand även kommit att användas för vanliga, men "besvärliga" fångar. Det är alltid mot randgrupper i samhället som nya lagar eller polisiär praxis först testas eller skärps. När det gäller införandet av europavida dataregister och försök att skapa ett europeiskt FBI, får utlänningar och terrorister tjäna som primär legetimering. På detta sätt har asylrätten kommit att likställas med organiserad kriminalitet och narkotikahandel, och avhandlas som en polisiär angelägenhet.

I dessa sammanhang är det ofta mindre väsentligt huruvida säkerhetstjänsternas hotbilder verkligen har reell substans. Viktigare är ofta att de försöker knyta an till irrationella rädslor och behov av enkla förklaringar i en komplicerad och komplex verklighet. Resultatet pekar alltid i samma riktning: införandet av mera auktoritära styrelseskick och större maktbefogenheter för polisen.

Fig 1.

Europas nät för säkerhet och ordning

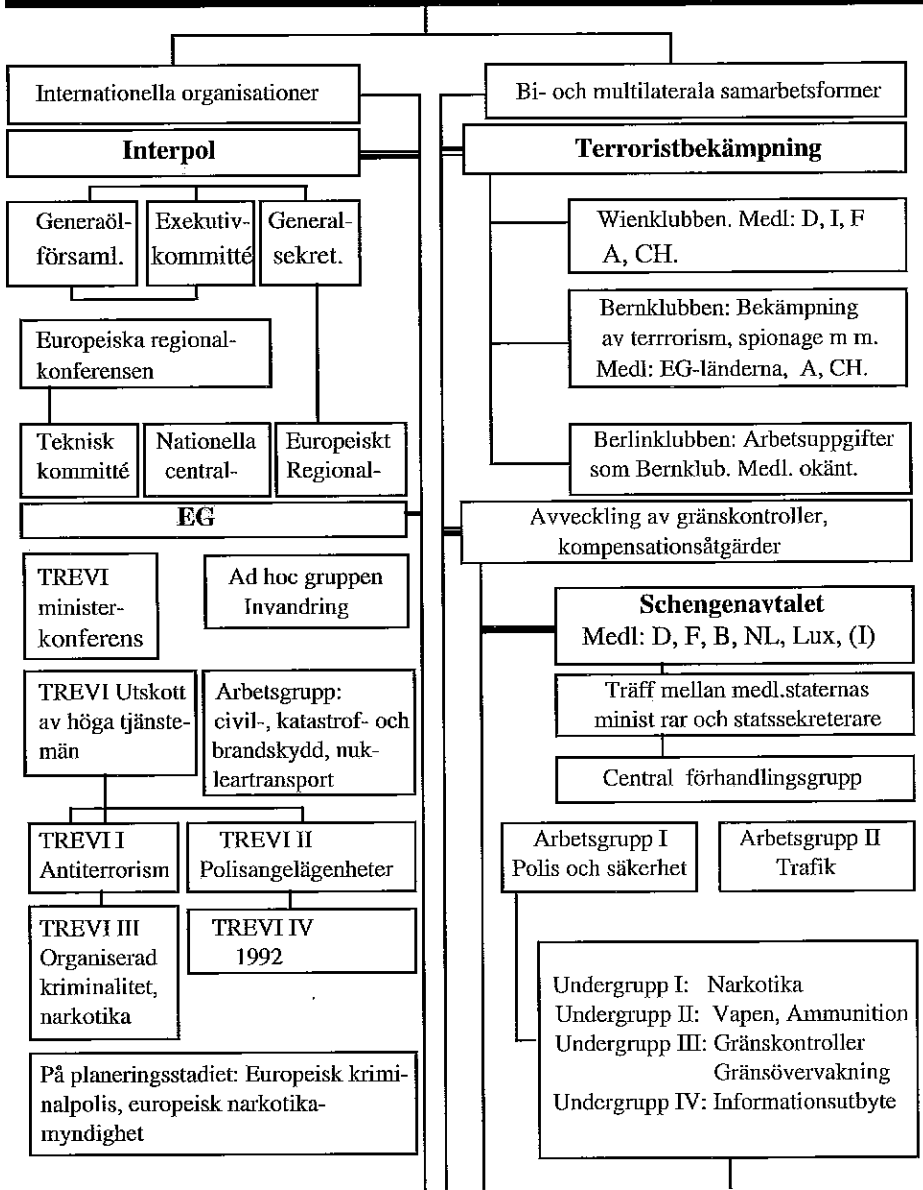
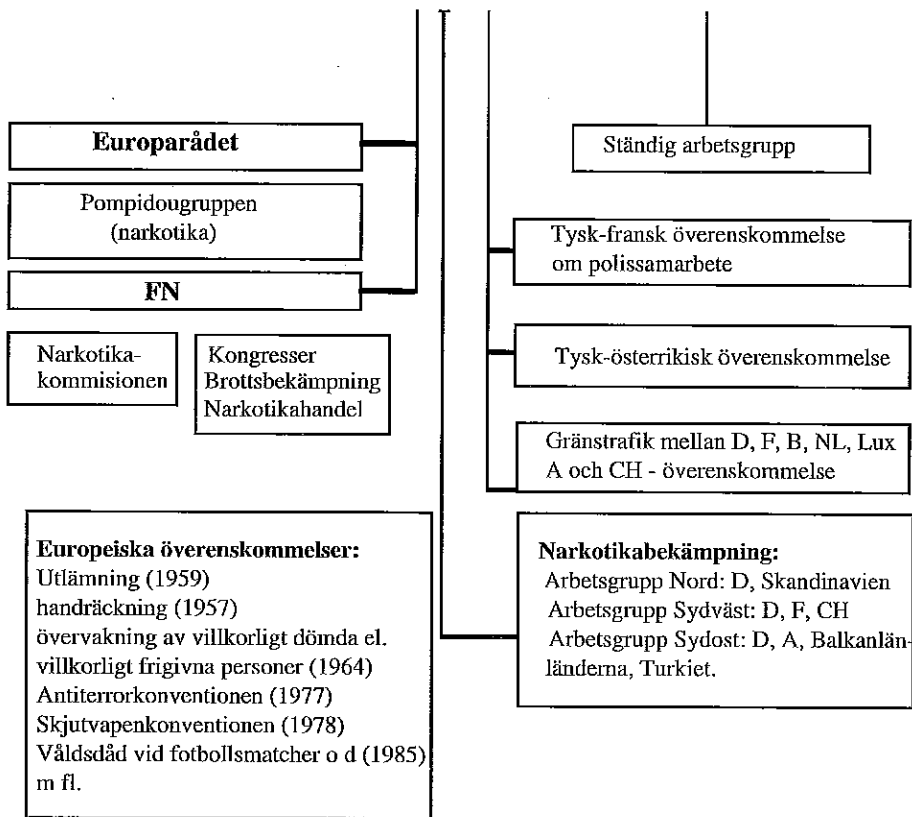

Fig. 1, forts.

Källa:

Bürgerkontrollieren die Polizei (Bremen).

CILIP - *Bürgerrechte und Polizei*, Strazenmedizin. Maj 1990.

Europeisk säkerhetsstat

Uppbyggandet av den europeiska säkerhetsstaten planeras idag vittgående bakom lyckta dörrar och utan parlamentarisk kontroll i hemliga klubbar, ad hoc kommissioner, informella arbetsgrupper och expertmöten på förnäma lantställen runt om i Europa. TREVI, Wienklubben, Bernklubben, Berlinklubben, ad hoc kommissionen invandring, Schengenavtalet och så vidare... Vilken vanlig medborgare har en aning om vad som döljer sig bakom dessa kryptiska beteckningar?

Först en översikt: Internationellt sett existerar Interpol, samt i FN:s regi: narkotika-kommissionen, kongresser för brottsbekämpning, narkotikahandel och -missbruk, och terrorism. Under Europarådet står Pompidougruppen. För Europa finns ett antal överenskommelser: utlämning (1959), handräckning (1957), övervakning av villkorligt dömda och villkorligt frigivna personer (1964), antiterrorkonventionen (1977), kontroll vid köp och innehav av skjutvapen (1978), våldsdåd bland åskådarna vid sportevenemang, speciellt fotbollsmatcher (1985) och så vidare. Under EG står "gruppen av koordinatörer" samt i praktiken även TREVI. På bi- och multilateral nivå har vi Schengenavtalet, samt Wien-, Bern-, och Berlinklubben. Se vidare fig 1.⁷⁾

Vi ska se närmare på de tre viktigaste strukturerna, nämligen gruppen av koordinatörer, TREVI och Schengenavtalet. Först bör vi dock hålla ytterligare ett par saker i minnet: Uppbyggandet av en inre kontrollapparat i Europa sker *inte* som en följd av att de inre gränserna öppnas. Som inrikesministern i det forna Västtyskland sade: "gränskontroller har aldrig varit ett speciellt intelligent instrument för spaning". Statistiken ger honom rätt. Med en passage av mer än en miljard människor över den västtyska gränsen 1989, grep gränspoliserna endast 120.000, det vill säga knappt 0,01%. Bortsett från förvartagande på grund av ansökan om uppehållstillstånd och liknande, berodde en tredjedel av gripandena på brott mot utlämningslagen och 20% på pass- eller visumförfalskningar. Bara 15% av samtliga gripanden ledde till tillfällig arrestering. Hur många av dessa som sedan häktades eller dömdes är okänt. Av de 6% som arresterades på grund av brott mot narkotikalagen, gällde nästan alla fall införande av narkotika i mindre mängder och för eget bruk. De stora hajarna inom såväl narkotikahandel som andra grenar av den internationellt organiserade kriminaliteten, liksom medlemmar i terroristiska grupper, låter sig inte i nämnvärd utsträckning hindras av gränskontroller.⁸⁾ Det är uppenbart att de så kallade kompensationsåtgärderna vid öppnandet av de inre gränserna bara är en förevändning för att drastiskt utvidga polismaktens befogenheter.

Ännu en sak bör man veta: Den enhetliga europeiska akten (EEA), som sedan 1987 är det grundläggande fördragsverket för den inre marknaden och en politisk union, ger i stort sett säkerhetsexperterna fria händer. Den 31 december 1992 skall den inre marknaden vara genomförd. Artikel 18 i EEA föreskriver "en hög skyddsnivå" för den inre säkerheten, och denna kan förhandlas fram mellan de ansvariga myndigheterna - utan hänsyn till parlament och demokratiska traditioner.⁸⁾

Gruppen av koordinatörer

På grund av de många fora som arbetar med frågor gällande gränsskydd och inre säkerhet, vid upphävandet av EG:s inre gränser, beslutade EG:s ministerråd 1988 att koordinera dessas aktiviteter. Gruppen av koordinatörer inrättades. Den består av en regeringsledamot från varje EG-land, och ordförandeskapet innehas av det land som även innehar ordförandeskapet i EG:s ministerråd. Detta roterar halvårsvis. Denna grupp är, till skillnad från alla andra fora vi kommer att ta upp här, direkt underställd ministerrådet och är således ett EG-organ. Därmed har Europaparlamentet en viss insyn i dess verksamhet⁹⁾

Koordinatörernas första uppgift blev att skissera upp de hinder som låg i vägen för upphävandet av de inre gränserna, och att föreslå en tidtabell för hur och när dessa hinder skulle kunna övervinnas. Det resulterade i det så kallade Palmadokumentet, som antogs av ministerrådet i juni 1989. Palmadokumentet består av en tidsplan för genomförandet av 81 olika åtgärder i harmoniseringsprocessen, varav 49 har hög prioritet, och 32 "önskvärda". Högt prioriterade eller önskvärda, skall de allesammans förhoppningsvis vara genomförda den 31 december 1992. Efter att detta slagits fast, har koordinationsgruppen försökt säkerställa att de nödvändiga stegen tas, för att hinna övervinna de resterande hindren för "det gränslösa Europa".⁹⁾

Schengenavtalet

En annan viktig struktur utgörs av Schengenavtalet, med vilket Tyskland, Frankrike, Beneluxstaterna, och sedan den 26 november 1990 även Italien, lägger fast den säkerhetspolitiska trenden inom EG. Med Schengenavtalets ikraftträdande blir det uppenbart att den så kallade harmoniseringen av EG sker i två steg. Ett, som genomförs redan nu av Schengenstaterna, och ett som genomförs senare genom att antingen även de resterande ansluter sig till Schengenavtalet, eller genom att ett nytt avtal alla medlemsstaterna emellan läggs fast.¹¹⁾

Den 14 juni 1985 skrev Frankrike, (dåvarande) Västtyskland samt Beneluxländerna under en "överenskommelse om den stegvisa avvecklingen av kontrollerna vid de gemensamma gränserna". Detta skedde i den lilla staden Schengen i Luxemburg, och därav har avtalet fått sitt namn. Inledningen svämmade över av välklingande ord: Den "allt större gemenskapen mellan folken" i EG-staterna, måste ges uttryck i "alla medborgares fria rörlighet" - liksom naturligtvis fri rörlighet av kapital, varor och tjänster. Redan dagen efter det att avtalet skrevs under, reducerades gränskontrollerna mellan de fem länderna.¹⁰⁾

Trots att alla medlemmar i Schengengruppen även är medlemmar i EG, är den inget EG-organ. Genom att konstatera detta gar EG:s ministerråd kunnat ignorera Europaparlamentets frågor om Schengenavtalet. Under de senaste åren har EG:s ministerråd haft observatörsstatus i Schengengruppen, och är representerat av sin vicepresident Martin Bangeman. I praktiken har Bangeman dock spelat en aktiv roll vid Schengengruppens möten.⁹⁾

Schengenavtalet berör för närvarande sex stater. Spanien och Portugal är ytterligare

intressenter. Från och med den 1 januari 1991 innehar de observationsstatus i Schengen-gruppen, och kommer så småningom sannolikt att ansöka om medlemskap. Även danskt och österrikiskt medlemskap har övervägts. På grund av Danmarks förpliktelser gentemot de nordiska grannarna, är ett inträde än så länge dock inte möjligt. Österrike däremot, har - trots att det inte är ett EG-land - en överenskommelse med Schengenstaterna om ömsesidigt informationsutbyte. Målet tycks vara att även Österrikes gränser - utom den mot Tyskland - skall förvandlas till (de facto) yttre Schengengränser.^{9&11)}

Med Italiens inträde den 26 november, liksom Spaniens och Portugals observatörstatus, får Schengenstaterna en majoritet inom EG. Inom dessa länder kommer den inre marknaden att träda i kraft redan nu, inte 1993 som är planerat för hela EG. De övriga, det vill säga Storbritannien, Irland, Grekland och Danmark - samt i viss mån naturligtvis även Spanien och Portugal, som ju som sagt hittills endast innehar observationsstatus - kommer sannolikt att behålla sina gränskontroller åtminstone delvis, för en tid framåt.¹¹⁾

Överenskommelsen från 1985 hade fortfarande karaktären av en gemensam avsiktsdeklaration. Fem år senare, i juni 1990, skrev de då fem länderna under ett "avtal för genomförandet av Schengenöverenskommelsen". Avtalets bestämmelser är bindande.¹⁰⁾

När det gäller personers fria rörlighet, vilar Schengenavtalet på fyra huvudpunkter:

1. Åtgärder för att stärka de yttre gränserna
2. En gemensam visumpolitik
3. En gemensam flykting- och asylpolitik
4. Uppbyggandet av ett gemensamt datasystem, Schengen Information System (SIS)⁹⁾

De yttre gränserna

Bortfallet av de inre gränskontrollerna ersätts med en massiv förstärkning av kontrollerna vid Schengenområdet yttre gränser. Som yttre gränser räknas alla gränser mot tredje land, liksom alla internationella flygplatser, hamnar och så vidare. En utlännings från tredje land får bara inresetillstånd om han innehar de nödvändiga resedokumenten, inklusive, i de fall det krävs, visum (Schengenavtalet artikel 5a och b), om han kan redogöra för ändamålet med sin vistelse och förfogar över tillräckliga medel för att försörja sig respektive återvända till sitt hemland (artikel 5c), inte finns registrerad som oönskad (artikel 5d), samt inte kan anses utgöra en "fara för den allmänna ordningen, den nationella säkerheten eller någon av fördragsstaternas internationella relationer" (artikel 5e). Andra regler gäller dock för asylsökande och för innehavare av visum för längre tid än tre månader.¹²⁾

Vem som uppfyller dessa villkor bestäms av "de ansvariga myndigheterna", det vill säga i regel gränspoliserna. Personkontrollen vid de yttre gränserna omfattar inte bara kontroll av pass och de andra förutsättningarna för inresa, utan även "spaningsteknisk kontroll, liksom avvärjande av fara för fördragsstaternas nationella säkerhet och allmänna ordning". Kontrollerna innefattar även undersökning av den inresande personens bagage, respektive det fordon med vilket han färdas (artikel 6(2)a). Även vid utresan genomförs en liknande kontroll. Enligt föreskrifterna bör utlänningsfrån tredje land alltid kontrolleras på detta sätt (artikel 6(2)b,c och d). De yttre gränserna utanför själva

gränsövergångarna, bör bevakas ”på ett sådant sätt, att ingen frestelse att försöka undgå kontrollerna vid gränsövergångarna kan uppstå” (artikel 6(3). De närmare detaljerna ingår inte i själva avtalet, utan är tänkta att fastläggas av de ansvariga för gränspoliserna. Varje fördragsstat förpliktigar sig dock att ställa till förfogande de nödvändiga krafterna för bevakningen av de yttre gränserna (artikel 6(4)).¹²⁾

Ett enhetligt visum kommer att införas, gällande för hela Schengenområdet (artikel 10). Fördragsstaterna har förpliktigt sig att harmonisera sin viseringspolitik, så tillvida att viseringsreglerna gentemot ett tredje land inte kan ändras utan alla fördragsstaternas godkännande (artikel 9). Visum får endast ges till den som uppfyller kriterierna för inresa enligt artikel 5. Ett exekutivutskott lägger fast reglerna för prövning av visumansökan, samt lägger därutöver fast i vilka fall utdelning av visum bör föregås av konsultation av de centrala myndigheterna i såväl fördragslandet ifråga respektive de andra Schengenstaterna (artikel 17).¹²⁾

Av detta framgår att man gemensamt lägger fast från vilka länder visum erfordras för inresa i Schengenområdet. Man har fram till idag enats om en visumplikt för cirka 130 länder, varav i stort sett alla är utomeuropiska och en stor del är så kallade flyktingproducerande länder.¹²⁾

Asylrätten

Till skillnad från de andra tre huvudpunkterna vad gäller personers rörlighet, behandlades flykting- och asylpolitiken inte alls i den ursprungliga Schengenöverenskommelsen från 1985. Temat aktualiserades först under nästa förhandlingsperiod, då de fem Schengenstaterna liksom övriga EG-länder konfronterades med det ökade antalet asylsökande. Under förevändningen att en stor del av de sökande var ekonomiska flyktingar, undantogs inte förhandlingarna om harmonisering av asylpolitiken från den 1985 förklarade avsikten att ”vidta åtgärder för att (...) bekämpa illegal invandring av medborgare i stater, vilka icke är medlemmar i EG”.⁹⁾

Var för sig undergräver flera av bestämmelserna i Schengenavtalet rätten till asyl. En del förändringar till det bättre har dock skett de senaste månaderna. Artikel 29 och 30 i Schengenavtalet reglerar ansvaret för en asylansökan, det som i dagligt tal brukar kallas ”första asyllandsprincipen”. Ansvarig för en asylansökan är i första hand det fördragsland som tilldelat flyktingen ifråga visum, eller om han inte har något sådant, det land över vilket gräns flyktingen rest in i Schengenområdet. Går detta inte att fastställa, är det land ansvarigt, där flyktingen ifråga första gången ansöker om asyl.¹²⁾

Enligt tidigare förslag kunde en avvisad flykting sedan inte söka asyl i ett annat Schengenland, utan den nya ansökan skulle i så fall komma att åter igen behandlas av det land som från början var ansvarigt och som då avvisade honom. Det är nu ändrat så att varje Schengenstat har rätt att ompröva en asylansökan som initialt fått avslag i en annan Schengenstat. Detta betyder dock inte att man är förpliktigt till att göra det, utan man kan fortfarande som i det tidigare förslaget hänvisa till det land som först var ansvarigt för ärendet. Det är alltså inte *flyktingen* som fått rätt att få sin sak prövad i ett annat Schengenland, utan *Schengenstaterna* som fått rätt att ompröva ett annat lands beslut om

de så önskar. 13) Med tanke på att Schengenavtalet syftar till att minska antalet flyktingar, är det inte sannolikt att denna rätt kommer att utnyttjas annat än i mycket speciella fall.

För handläggandet av ett asylärende gäller den nationella lagstiftningen i respektive land. Fortfarande är skillnaderna mellan de olika Schengenstaternas asylpolitik stora, och det ligger nära till hands att förvänta sig ett ökat antal asylsökande i de länder där chanserna att få stanna är störst. Detta i sin tur kommer sannolikt att leda till en ytterligare harmonisering av asylpolitiken. I länder med förhållandevis liberal asylpolitik kommer detta troligen ganska snart att medföra restriktioner.

Det är viktigt att minnas att visumplikten i regel även gäller för flyktingar. Liksom här i Sverige gäller också ”transportörens ansvar”. Det innebär att transportbolagen är förpliktigade att vidta alla erforderliga åtgärder för att förvissa sig om att en utlänning som ämnar resa till Schengenområdet innehar alla resedokument nödvändiga för inresa. Har han inte det kan transportbolaget ifråga sanktioneras. Har han resedokument, men ändå förvägras inresa, är transportbolaget förpliktigt att stå för återresan, det vill säga transportera honom tillbaka till det land varifrån han reste eller till det land i vilket han är medborgare (artikel 26).¹²⁾

Artiklarna 37 och 38 i Schengenavtalet möjliggör ett omfattande informationsutbyte i asylfrågor. De berörda myndigheterna i respektive Schengenland, skall så snabbt som möjligt underrätta varandra om nya regleringar i asylrätten eller handläggningen av asylärenden, statistiska data som antal asylsökande och antal givna uppehållstillstånd per månad, samt uppkomsten eller ökningen av vissa grupper av asylsökande. Med målet att göra en gemensam bedömning av situationen i de asylsökandes ursprungsländer, skall fördragsstaterna samarbeta i anskaffandet av information från dessa länder.¹²⁾

För att undvika det man kallar ”refugees in orbit”, kommer man att använda sig av SIS (Schengen Information System) för att utbyta data om enskilda flyktingar när de gör sin asylansökan, men man kommer inte att registrera avvisade flyktingar i SIS. 14) Detta efter protester från bland annat asylgrupper och grupper för mänskliga rättigheter. Att flyktingar över huvud taget behandlas i SIS, som i huvudsak är ett polisiärt och säkerhetspolitiskt instrument, är anmärkningsvärt med tanke på att asyl är en mänsklig rättighet, som inte utan vidare torde kunna sammanblandas med terrorism och allmän kriminalitet.

Polis och säkerhet

Under denna rubrik i Schengenavtalet regleras frågor rörande polisiärt samarbete, säkerhetstjänsternas samarbete, handräckning, utlämning, narkotika samt slutligen skjutvapen och ammunition. I artikel 46 ges möjligheter till polisiärt utbyte av informationer ”som kan vara av betydelse för mottagaren som stöd i bekämpandet av framtida brottslighet, för att förhindra brott eller för att avvärja faror för den allmänna ordningen och säkerheten”.¹²⁾ Denna generalklausul innehåller visserligen en del restriktioner - Europarådets överenskommelse om skydd av enskilda vid automatisk bearbetning av personliga data måste beaktas. Alla 12 EG-länder har skrivit under denna konvention, men bara Danmark, Frankrike, Tyskland, Storbritannien, Irland, Luxemburg och Spanien

har ratifierat den. En förutsättning för att SIS skall tas i bruk är dock att alla Schengenstater ratificerar konventionen.¹³⁾ Trots det får polisen med artikel 46 sannolikt stora möjligheter att utbyta data om personer, som hittills inte är misstänkta för något brott. Mottagarlandets polis måste meddela vad man vill använda uppgifterna till, men behöver inte ha några konkreta bevis mot just den person det är frågan om.¹⁰⁾

Fördragsländerna kan också sluta bilaterala avtal om att skicka ut polistjänstemän från ett Schengenland för arbete i ett annat Schengenland. Dessa avtal kan vara tidsmässigt begränsade eller obegränsade, och har som mål att förbättra samarbetet mellan länderna. Detta är tänkt att ske genom: a) ökat informationsutbyte för preventiv och repressiv brottsbekämpning, b) stöd vid polisiär och juridisk handräckning i brottsmål, c) stöd av de gränsbevakande myndigheterna vid de yttre gränserna. De utsända tjänstemännens arbete skall vara av stödjande och rådgivande karaktär, och skall ske i utsändarlandets intresse. Fördragsländerna kan dock även komma överens om att de utsända tjänstemännen i sin verksamhet skall beakta flera fördragsländers intressen (artikel 47).¹²⁾

Kapitlet "Samarbete mellan säkerhetstjänsterna", artikel 48, säger mycket kortfattat att de nationella säkerhetstjänsterna är förpliktigade till ömsesidig hjälp när det gäller att avvärja nackdelar för stats säkerheten.¹²⁾

Schengen Information System

Förutsättningen för denna enorma övervaknings- och samsarbetsapparat är Schengen Information System, SIS, de sex staternas gemensamma datanät. Här registreras utläningar som vägrats inresa (detta gäller främst utläningar som anses hota landets säkerhet och allmänna ordning, utläningar som dömts för brott som kan ge minst ett års fängelse, utläningar som misstänks ha begått sådana brott samt utläningar som på goda grunder misstänks planera sådant brott, artikel 97), personer som begärt polis skydd (artikel 98), personer anklagade för brott (artikel 99) samt personer som anses kunna komma att utgöra en allmän fara (artikel 100). Den sistnämnda gruppen kan registreras om konkreta indicier på att personen ifråga planerar ett grovt brott föreligger, om helhetsbedömningen ger vid handen att han också fortsättningsvis kommer att begå grova brott (gäller tidigare straffad), eller om konkreta indicier pekar på att "de i avsnitt 4 beskrivna informationerna är erforderliga för att avvärja en från personen ifråga utgående fara eller andra betydande faror för statens inre och yttre säkerhet" (artikel 100(3)). I artikel 100 (4) sägs vidare: "Med den dolda registreringen kan (...) följande informationer inhämtas: a) påträffande av personen eller fordonet ifråga, b) plats, tid eller orsak för kontrollen, c) resväg och resmål, d) följeslagare eller passagerare, e) fordon som används, f) medförda saker, g) omständigheterna kring påträffandet av personen eller fordonet. Vid upptagandet av dessa data bör speciellt beaktas, att åtgärdens dolda karaktär inte röjs." Dold registrering används automatiskt då landets rätt inte tillåter riktad kontroll. Även kroppsvisitering eller genomsökning av fordon respektive saker får ske (artikel 100(5)).

Denna så kallade dolda registrering kan ske var som helst i Schengenområdet, vid dess yttre gränser (gränskontroller) eller i något av länderna (poliskontroller).¹²⁾ Regleringen förefaller medvetet vara så formulerad, att även medborgare från vilken ingen fara utgår

men som man av någon annan anledning önskar kontrollera, kan hållas under uppsikt på detta sätt.

Rätten till insyn i uppgifterna om den egna personen är endast otillräckligt säkrad. Ur artikel 110 framgår att rätten till insyn kan vägras om detta kan skada registreringen. Vid dold registrering vägras insyn helt.¹²⁾

Uppgifterna i Schengen Information System är tillgängliga för myndigheter ansvariga för gränskontroller, polisiära och tullrättsliga undersökningar, samt dessas koordination (artikel 102). Tillgång till de enligt artikel 97 erhållna uppgifterna har även myndigheter ansvariga för utfärdande av visum (artikel 102).¹²⁾

TREVI

1975 bildades ett organ under internationell rätt, utanför EG-lagen, med den ursprungliga strävan att koordinera ansträngningarna att bekämpa terrorismen.⁹⁾ Ett halvår senare, den 29 juni 1976, lade inrikes- och justitieministrarna från de då nio länderna fast ramen för arbetet: på dagordningen stod framtida informationsutbyte via datanät, ömsesidigt stöd på området terroristbekämpning, utbyte av tekniska erfarenheter, ömsesidigt utbyte av polistjänster, samarbete i utbildningsfrågor och samarbete vid säkerhetsåtgärder inom flygtrafiken, atomindustrin samt vid brand- och naturkatastrofer. Sedan dess äger möten rum på olika nivåer (se även fig 1). Platsen för mötena bestäms av det land som innehar ordförandeskapet i EG. Strukturen för detta heter TREVI. Förkortningen står för (på franska) terrorisme, radicalisme, extremism, violence international. Det är en inre fiendebild som skall bekämpas. TREVI är inte formellt knutet till EG, varför insyn från till exempel Europaparlamentet kan förhindras.¹⁹⁾ Trots det är TREVI den instans inom EG som är ledande i arbetet med harmonisering av yttre gränsskydd, inre säkerhet och personers rörlighet. TREVI har en unik struktur: direkta led mellan de halvårliga ministerkonferenserna, bestående av alla EG-länders inrikes- eller justitieministrar samt ett antal observatörer från icke EG-länder, och diverse polisiära arbetsgrupper och verkställande utskott. Från 1993 kommer TREVI sannolikt att få funktionen som ett västeuropeiskt inrikesministerium. TREVI är redan nu det organ som på hög nivå har hand om alla juridiska och polisiära frågor. Det finns ingen annan instans inom EG som skulle kunna tänkas fylla samma funktion.

Här träffas alla berörda ministrar en gång i halvåret, eller vid behov oftare, och lägger upp riktlinjerna samt fattar beslut i säkerhetspolitiska frågor. Här arbetar de olika ländernas högt uppsatta tjänstemän och polisledningar fram en lösning på alla tänkbara problem som kan uppkomma. Med vilka problem herrarna tror sig tampas, framgår av Heinz Lenhards, chef för den bayerska kriminalpolisen, vision i den interna "Schriftenreihe der Polizeiführungsakademie" nr 3-4/89 i form av en fiktiv nyhetsrapport:

"Berlin. Den tyska AIDS-hjälpen har protesterat mot den europeiska inrikesministerkonferensens plan att utvisa icke-europeiska aidssjuka till sina hemländer. 'Dessa människor behöver vår hjälp' hette det i uttalandet. 'Redan att vägra inresa för HIV-positiva bryter mot andemeningen i Schengenavtalet, nu är måttet rågat.' Självhjälpsorganisationer annonserade tysta protestaktioner i flera europeiska städer.

San Sebastian. En demonstration med flera tusen människor från Frankrike och Spanien krävde på lördagen 'Autonomi för Baskien'. Vid demonstrationens avslutning utbröt våldsamma angrepp på polisens enheter. Säkerhetsstyrkorna satte in gummikulor och tårgas mot människomassan. Den mobila fransk-spanska gränsbrigaden arresterade senare flera hundra demonstranter.

Ankara/Rabat/New Dehli/Kingston/Abidjan. Utanför den europeiska unionens (EU:s) ambassader utbröt de senaste dagarna ånyo svåra oroligheter. Frankrikes, Storbritanniens och Tysklands ambassader stod i centrum för de våldsamma angreppen. Upphetsade människomassor vill att EU tar tillbaka den nya lagen om bosättningsrätt, som betecknades som 'euroimperialistisk'. Enligt den ska icke-européer utvisas till sina hemländer omedelbart efter invandrarmyndighetens beslut.⁸⁾

Genom att polisiära arbetsgrupper är direkt underställda ministerkonferenserna, där besluten fattas, stärks polisens och ministerstyrets makt på bekostnad av parlamentets. Europaparlamentet har ingen inblick i TREVI:s arbete, och de nationella parlamentens roll är underordnad. Viktiga beslut kommer i framtiden att fattas av "experter" och mer eller mindre hemliga arbetsgrupper. Vi skall se närmare på TREVI och några av dess arbetsgrupper.

Högsta beslutande organ är på ministernivå, men basen för besluten utgörs av det de olika polisiära arbetsgrupperna kommit fram till. Det löpande arbetet på ministernivå utförs av "trojkan", som i sin tur utgörs av inrikes- eller justitieministrarna från de länder som för närvarande innehar ordförandeskapet i EG respektive dess föregångare och dess efterträdare. Denna ledningsprincip gäller även för de olika undergrupperna inom TREVI⁹⁾ Man diskuterar nu grundandet av ett permanent sekretariat för TREVI. Hittills har mötena ägt rum i det land som innehar ordförandeskapet. Tänka orter är Rom, Bryssel eller Luxemburg.¹⁰⁾

Den näst högsta nivån är "utskottet av höga tjänstemän", vilket utgörs av högt uppsatta tjänstemän inom de olika ländernas inrikes- och justitieministerier, samt cheferna för de olika ländernas säkerhetstjänster. Detta utskott fungerar som en mellanhand mellan ministerkonferenserna och de polisiära arbetsgrupperna - det ger uppdrag åt arbetsgrupperna och förbereder dessas resultat inför beslutsfattandet på ministerkonferensen. 15)

TREVI-gruppernas möten - inklusive ministerkonferensen - sker utan offentlig insyn. Till och med medlemmarnas namn är hemliga. Tidigare var även tid och plats för mötena hemligstämplade, men sedan - som en följd av Schengenavtalet - en europeisk union blivit alltmer aktuell, har TREVI-ministrarna lättat lite på restriktionerna. Nu offentliggörs utdrag från tema och beslut från mötena i en allmänt hållen form. 1988 ägde sammanlagt 24 TREVI-möten rum, alla nivåer inräknade, och tendensen visar att det nu snarare är fler.⁸⁾

På den tredje nivån fanns från början två arbetsgrupper, TREVI I (terroristbekämpning) och TREVI II (polisutbildning och teknologi). Sedan dess finns ett välfungerande datautbyte om "terroristmisstänkta utlännningar" i Västeuropa. Enligt TREVI:s riktlinjer skall de enskilda staterna skaffa sig all nödvändig information inom 24 timmar efter en eventuell terroraktion. I svåra fall kan specialister skickas till hjälp, för att råda och stödja

de lokala myndigheterna, och för att sätta igång en gränsöverskridande spaning. I Wiesbaden, i dåvarande Västtyskland, inrättades en central för att undersöka falska arabiska pass, i sammanhang med terroristiska aktiviteter.¹⁵⁾

TREVI II arbetar med harmoniseringen av kommunikations- och kriminalteknik, databearbetning, utrustning och utbildning. 1989 kom man överens om att inrätta ett informationsutbyte om "nya former av störande av ordningen samt enskilda och grupper speciella beteende". TREVI II ordnar också seminarier om polistaktiska frågor: så till exempel 1988 ett seminarium om "praktiska och polistaktiska åtgärder vid demonstrationer, husockupationer och objektskyddsåtgärder". För 1990 står möten om användningen av genetiska fingeravtryck och nöten mellan ledningarna för de västeuropeiska anti-terrorerheterna på programmet.¹⁵⁾

I juni 1985 beslutade ministerkonferensen att utvidga TREVI:s arbete till att även innefatta områdena narkotika och organiserad kriminalitet. TREVI III bildades. Främst högt uppsatta tjänstemän inom de olika ländernas kriminalpolis är medlemmar. TREVI III har av olika skäl hittills dock knappast uppvisat några framgångar.¹⁵⁾

TREVI IV bildades i december 1988 som en ad hoc-grupp med uppgift att undersöka och åtgärda den säkerhetsdeficit, som förmodades komma att uppstå med öppnandet av de inre gränserna. Den 1 april 1989 döptes gruppen om till TREVI 1992. Dess främsta roll är att bygga upp en standardiserad polis- och säkerhetsstruktur, redo att leverera färdiga lösningar på de olika TREVI-arbetsgruppernas problem inom sina respektive områden.⁹⁾

Just denna punkt har kritiserats starkt av människorättsgrupper i olika länder: tendensen att använda sig av samma (polisiära) instrument vare sig det gäller narkotikahandel, terrorism och organiserad kriminalitet å ena sidan, eller irreguljär invandring, flyktingar och asylsökande å andra sidan.⁹⁾

Speciellt under det spanska presidentskapet, från den 1 januari till den 30 juni 1989, hade TREVI 1992 ambitioner att bygga upp en europeisk polis, liknande amerikanska FBI. Redan 1988 antydde Helmut Kohl vart det skulle barka hän: "Vi får inte vara rädda att söka nya, okonventionella vägar för att garantera den inre säkerheten. Därvid borde vi lära oss av Förenta Staternas erfarenheter och skapa en europeisk federativ polis (...)". De första stegen i den riktningen har redan tagits: på västtysklands initiativ inrättade Interpol 1986 en europeisk regionalbyrå (EuSec) i franska Lyon. Interpol har dock inga möjligheter att göra ingripanden, och får dessutom inte syssla med fall av politisk karaktär - ett skydd för medborgarna som inrättades efter andra världskriget och tyska Gestapos framfart i Europa.⁸⁾

De åtgärder man föreställer sig att TREVI 1992 ska ta itu med inkluderar: förstärkt kontroll vid de yttre gränserna, informationsutbyte via ett datasystem liknande SIS (det ska heta EIS - gissa vad det betyder!), träning av polisen för att klara den ökade gränsövervakningen, harmonisering av kriterierna för kontroller och säkerhet i hamnar, på flygplatser och inom länderna (så kallade mobila kontroller - något som Västtyskland införde redan 1987), harmonisering av lagstiftningen för att utdela böter till transportörer av passagerare utan adekvata resedokument, inrättandet av listor på utvisade personer och persona non grata, samt harmonisering av politiken vad gäller invandring, visa och asyl.¹⁵⁾

Ad hoc-gruppen invandring

Denna grupp inrättades i London 1986, på Storbritanniens initiativ. Den kallas också Londongruppen. På ministernivå består den av inrikes- eller liknande berörda ministrar, som assisteras av högt uppsatta tjänstemän på området invandrarfrågor.⁹⁾ För Sveriges del skulle detta motsvara tjänstemän på arbetsmarknadsdepartementet och eventuellt även invandrarverket.

Till skillnad från TREVI-grupperna har den ett permanent sekretariat, men inte heller denna grupp faller under EG-lagen. De olika länderna deltar som "fria medlemmar".¹⁰⁾ Även här hindras Europaparlamentet från insyn.

Gruppen har gjort stora framsteg i sitt omsorgsfullt utarbetade förslag till konvention om fastställande av vilken stat som är ansvarig för prövandet av en asylansökan lämnade till ett av EG-länderna. ⁹⁾ Det är alltså förstaasylsprincipen det gäller, och denna är, trots att den i regel tillämpas i praktiken, således inte lagstadgad ännu.

Gruppen arbetar också på ett annat förslag till konvention, gällande kontroll av personer vid EG-områdets yttre gränser. Detta kräver även en gemensam visumpolitik, men inte heller på denna punkt har man hittills kunnat enas. Några medlemsländer anser att en gemensam visumpolitik inte är praktiskt möjlig utan en gemensam utlänningslagstiftning. Benclux-länderna har därför gjort ett förslag att, om det inte finns någon konsensus om vilka personer/nationaliteter som är önskvärda eller icke, ge visum endast för vissa EG-stater. Detta skulle till exempel innebära att en person skulle kunna få visum för Belgien, men inte för Nederländerna. I praktiken skulle det dock vara svårt att hindra personen i fråga att resa vidare till Nederländerna, vilket gör att inte heller denna lösning anses vara acceptabel. ⁹⁾

En undergrupp till ad hoc-gruppen håller samtidigt som detta diskuteras dock redan på med förberedelserna för en gemensam blankett för ansökan om visum till EG.⁹⁾ Sannolikt kommer det hela utmytna i att man för eller senare enas om en gemensam politik gentemot utlännningar, och att denna så att säga lägger sig på nivån för "minsta gemensamma nämnare".

Helt nyligen har beslutet tagits att bygga upp en europeisk central databank. Experter från tre grupper skall delta i detta arbete: TREVI, ad hoc-gruppen invandring och gruppen för ömsesidig hjälp (Mutual Assistance Group, en grupp som mest arbetar med koordination av tullkontroller, och om vilken jag inte vet något närmare).¹¹⁾ Sannolikt är denna centrala databank likydig med EIS.

Sverige

Sverige har anknytning till den pågående utvecklingen i Europa på flera sätt. För det första: låt oss än en gång avliva myten om Sverige som en neutral och solidarisk stat, alltid redo att ställa sig på de fattigas och förtrycktas sida. Sverige är medlem i såväl Internationella Valutafonden som Världsbanken, och i egenskap av så kallat i-land på "lån-givarnas" sida.²⁾ På militär nivå har Sverige alltsedan andra världskriget haft ett nära samarbete med USA,¹⁶⁾ och även i Sverige har NATO och CIA byggt upp sina hemliga antikommunistiska organisationer - här kallade Stay behind, men även kända under sitt

italienska namn Gladio.¹⁷⁾ Därmed blir Sverige medansvarigt för västmakternas politik i den så kallade tredje världen.

Den svenska flyktingpolitiken är på flera punkter uppenbart anpassad till EG: det visar den nya utlänningslagen från juni 1989, samt beslutet den 13 december samma år, med all önskvärd tydlighet. Den så kallade kampen mot dokumentlösheten, som bland annat innebär att flyktingar utan giltiga resedokument kan avvisas bara av detta skäl, leder direkt tankarna till Schengenavtalets bestämmelser. Likaså "transportörens ansvar", och den skärpta visumpolitiken. Beslutet i december -89, som innebar att Sverige inte annat än i mycket speciella fall tar emot de facto flyktingar och krigsvägrare, är också en anpassning till den mer restriktivt hållna europeiska flyktingpolitiken.

Sedan 1988 deltar Sverige, tillsammans med en rad andra så kallade likasinnade stater, som observatör i TREV. Som observatör har man även yttrande- och förslagsrätt. 1989 var det civilminister Bengt K Johansson samt Olof Egerstedt från civildepartementets polisenhet som var Sveriges representant. Dessförinnan dåvarande justitieminister Anna-Greta Leijon samt statssekreterare Sten Heckscher. Andra observatörstater är bland annat USA, Kanada, Norge och Österrike.¹⁸⁾

Att Sverige är angeläget att "hamna innanför gränsen för ett med EG gemensamt område utan inre gränskontroller" kunde man läsa i Utrikesdepartementets redovisning av det svenska integrationsarbetet redan våren -88.¹⁹⁾ Idag står det klart att Sverige är på god väg att bli en fullvärdig medlem i gemenskapen. Den ekonomiska omfördelningspolitik och sociala nedrustning vi idag ser är sannolikt ett resultat av detta - vi får ju inte glömma EG:s egentliga syfte, nämligen att tillmötesgå näringslivets behov av att bättre kunna konkurrera på världsmarknaden. I det så kallade "Rådet för Europafrågor" avhandlas förutsättningarna för ett svenskt inträde mellan ledande politiker och företrädare för näringslivet: Ingvar Carlsson, Sten Andersson, Anita Gradin, Allan Larsson, samt från näringslivet bland annat Bengt Dennis, Pehr G Gyllenhammar, Peter Wallenberg, Antonia Ax:son-Johnson och Curt Nicolin. Även arbetsmarknadens parter (Metall, LO, TCO och SAF), liksom KF är representerade.^{20)&21)}

Nya förutsättningar

Hur bör vi handskas med de nya förutsättningarna? Det är en längre diskussion, värd en egen artikel. Jag tycker inte att man vinner något på att måla upp en skräckvision av EG:s inre marknad och dess olika kontroll- och säkerhetsinstanser. Det leder bara till vanmakt och resignation. Däremot bör man veta hur förhållandena är, och kunna agera utifrån detta den dag även vi är direkt berörda.

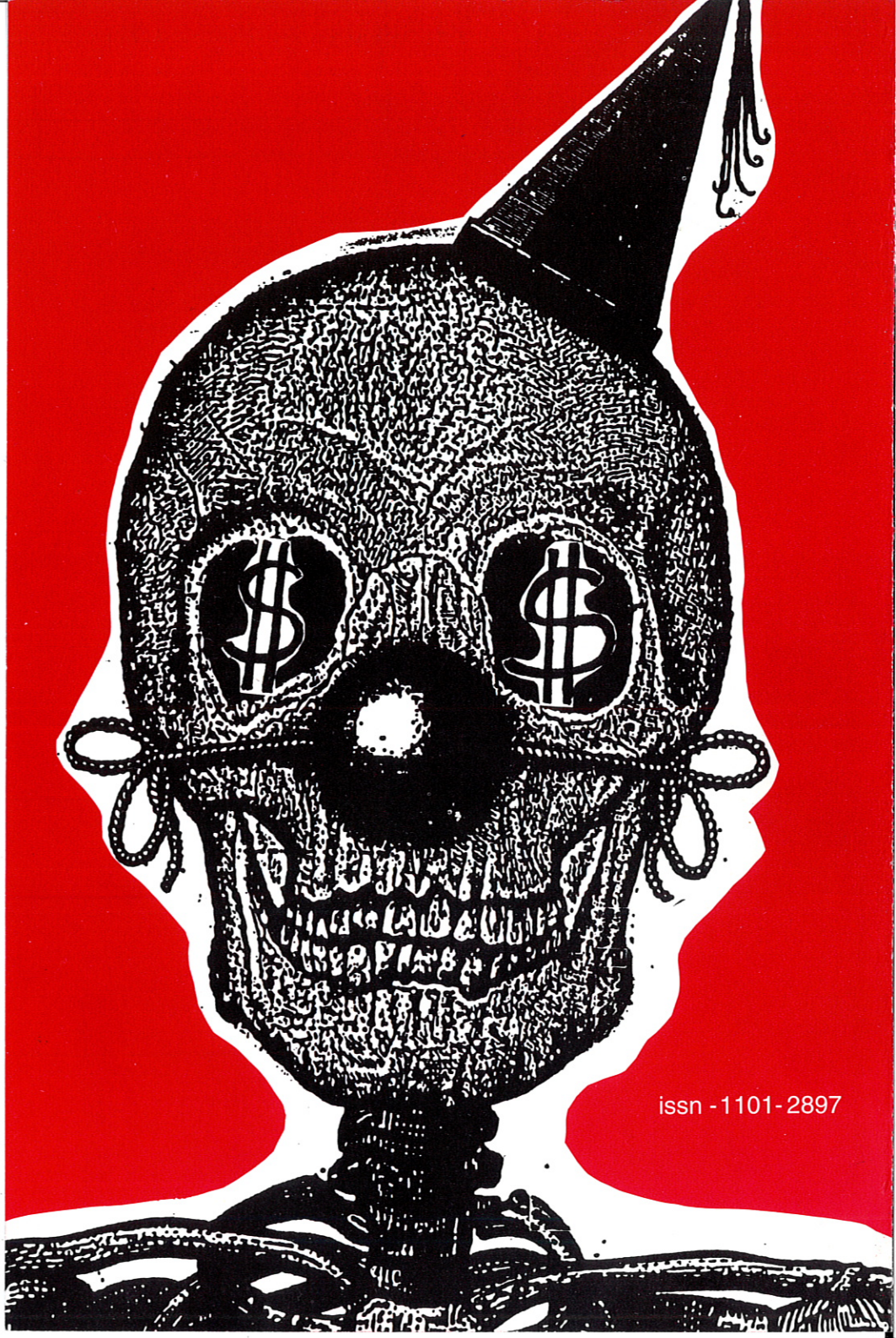
Källhänvisningar

- 1) Detlef Hartmann, Eine Mordmaschine kann man nicht reformieren, ur: *Neuer Internationalismus und IWF-Kampagne*, Treibsand-Reader, Zeitung des AStA der Uni Bremen No 70 (1988)
- 2) Kenneth Hermele, *I skuldans spår. Om nittioalets flyktingar, Sverige och EG*. Verdandi, socialpolitisk debatt 60 (1990)

- 3) Noam Chomsky, *Terrorismens kultur*, Epsilon Press (1990)
- 4) Edward Herman, *The Politics of "Harmonisation"*. Some Reflections; speech given at the Troisièmes Assises Européennes sur le Droit d'Asile, oct. 7. 1989, in Geneva, Switzerland
- 5) Clockwork 129a, 13.4.1989
- 6) Die Zeit, 3.2.1989
- 7) (= fig 1) Europas Netz für Sicherheit&Ordnung, ur: *Die Bullen greifen nach den Sternen. Europäische Gemeinschaft der inneren Sicherheit*, utgiven av: Bürger kontrollieren die Polizei (Bremen), CILIP- Bürgerrechte und Polizei, samt Straßenmedizin (1990)
- 8) Rolf Gössner/ Norman Bethune, *Europas Sicherheitsbehörden machen mobil*, ur: se not 7)
- 9) Antonio Cruz, *An Insight into Schengen, Trevi and Other European Intergovernmental Bodies*, utgiven av: Churches Committee for Migrants in Europe (1990)
- 10) Nicolaus Busch, Artikel 14 nr 4, *Flyktig- och Asylkommittéernas Riksråd* (1990)
- 11) *Migration Newsheet*, monthly information bulletin on policies, practices and law; 172 rue Joseph II, B-1040 Brussels; dec. 1990
- 12) *Schengenavtalet* (avskrift) mars 1990, ur: se not 7)
- 13) *Migration Newsheet*, juni 1990
- 14) *Migration Newsheet*, juli 1990
- 15) Otto Diederichs, *TREVI - Europas Geheinkabinett für Sicherheit und Ordnung*, ur: se not 7)
- 16) Jonas Gummesson/ Thomas Kanger, *Sanningen om den svenska neutraliteten*, Aftonbladet Dokument, 3.12.1990
- 17) Graeme Atkinson, *Svenska nazister värvades av CIA*, Arbetaren nr 50, 14.12.1990
- 18) Jonas Fogelquist, *Fästning Europa - verklighet eller skräckpropaganda?*, Arbetaren nr 6, 9.2.1990
- 19) Utrikesdepartementets redovisning av det svenska integrationsarbetet våren 1988 till mars 1989
- 20) Anders Carlsson, ... *och här är Sveriges verkliga regering*, Proletären nr 43, 25.10.1990
- 21) Mikael Nyberg, *FIB-Kulturfront* nr 15, 1988

tillägg: Artikeln är skriven i december 1990 varför en del av sakuppgifterna redan kan vara inaktuella. EIS betyder förövrigt European Information System.

Glöm inte att
PRENUMERERA!

issn - 1101-2897